

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN EDEBİ VE FİKRİ
ESERLERİNDE POETİK CEDEL

SEVGİ DEMİRCİ

150101009

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. HASAN AKAY

İSTANBUL 2018

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN EDEBİ VE FİKRİ
ESERLERİNDE POETİK CEDEL

SEVGİ DEMİRCİ

150101009

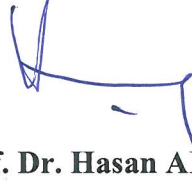
TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. HASAN AKAY

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

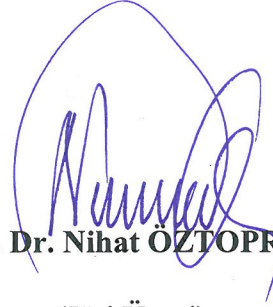
FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Eebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans programı 150101009 numaralı öğrencisi Sevgi DEMİRCİ'nin ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Necip Fazıl Kısakürek'in Edebi ve Fikri Eserlerinde Poetik Cedel**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **08.06.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan AKAY

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet SAMSAKÇI

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sevgi DEMİRCİ

TEŐEKKÜR

Bu tez hazırlanırken destekleriyle her zaman yanımda olan kıymetli ailemin her bir ferdine, bilhassa eşim Bünyamin Demirci ve oğlum Ali Câhid Demirci'ye; yazma yolunda beni her zaman yüreklendiren hocam A. Ali Ural'a; yüksek lisans eğitimim boyunca dostluklarını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Derya Güllük, İffetnur Gülhan, Necla Topçı ve Sümeyye Bulut'a; değerli hocalarım, Prof. Dr. M. Fatih Andı, Prof. Dr. Yılmaz Daşçioğlu, Yrd. Doç. Dr. Dursun Ali Tökel, Yrd. Doç. Dr. Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış'a ve tezimin yazım aşamasında her türlü desteğiyle yanımda olan, zorlandığım anlarda tekrardan tezime odaklanmamı sağlayan ve bakış açımı yeni bir aşıyla tazeleyen, kendisiyle çalışmaktan mutlu olduğum kıymetli hocam Prof. Dr. Hasan Akay'a teşekkürü bir borç bilirim.

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN EDEBİ VE FİKRİ ESERLERİNDE POETİK CEDEL

ÖZET

Türk Edebiyatının önemli bir ismi olan Necip Fazıl Kısakürek pek çok türde eser vermiştir. Eserlerinde ortak bir unsur olarak görülen fikir çilesi kavramı, benliğiyle mücadelesinin bir sonucu olarak karşımıza çıkarken; muhattabı ele aldığı durumlarda cedel yöntemine başvurduğu gözlenmektedir. Cedel kavramı şairin poetikası üzerinden ilişkilendirilip değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl, poetika, cedel

POETIC DISPUTE IN NECİP FAZIL KISAKÜREK'S LITERARY AND İDEA WORK

ABSTRACT

Necip Fazıl Kısakürek who is an important name of Turkish literary made works on many literary genre. Ordeal of sense concept which is observed as a common factor in his works shows up as a consequence of his personality struggles; on the other hand, it is observed that he applies dispute method in the situations he handles the answerer. Dispute notion can be evaluated with the association his own poetics.

Key words: Necip Fazil Kurek, poetics, dispute

ÖNSÖZ

Tezimizin konusu Necip Fazıl'ın edebi ve fikri eserlerindeki cedel kavramını incelemek, bu yöntemi nasıl kullandığını ve poetikasındaki yansımalarını gözlemlemektir. Bu konuyu ele almamızın nedeni, Necip Fazıl'ın fikir çilesi olarak tanımladığı iç muhasebesini muhatabına yönlendirdiğinde bir karşı duruş eylemi olarak cedel yöntemini sıklıkla kullanmasıdır.

Necip Fazıl üzerine yapılan çalışmalarda bu konunun incelenmediği tespit edilerek araştırmaya değer görülmüştür.

Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde cedel kavramının tanımı ve tarihi süreci ele alınmaktadır. Aynı zamanda Necip Fazıl'ın poetikası incelenerek cedel yöntemini poetikasına nasıl yansıttığı gözlemlenmektedir.

İkinci bölümde Necip Fazıl'ın edebi eserlerinde yer alan cedel kavramı üzerinde durduk.

Üçüncü bölümde cedel yönteminin sıklıkla kullanıldığı fikir eserlerine yer verdik. Tezin son kısmında Sonuç ve Kaynakça bölümü yer aldı.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. CEDEL KAVRAMI VE KULLANIM TARZLARI.....	3
1.1. FELSEFEDE CEDEL.....	3
1.1.1 Eski Yunan Felsefesinde Cedel (Diyalektik).....	3
1.1.2 İslam Felsefesinde Cedel.....	4
1.2. KUR'AN-I KERİM'DE CEDEL.....	6
1.3. HADİSLERDE CEDEL.....	9
1.4. EDEBİYATTA CEDEL.....	12
1.4.1 Klasik Edebiyatta Cedel.....	12
1.4.2 Yeni Türk Edebiyatında Cedel Örnekleri.....	19
1.4.2.1 Namık Kemal ve Renan Müdafaaamesi.....	19
1.4.2.2 Beşir Fuad ve “Victor Hugo” Kitabı.....	21
1.4.2.3 Mehmet Akif'in Şiirinde Cedel.....	23
1.4.2.4 Tanpınar ve Cedel Kavramı.....	26
1.4.2.5 Cemil Meriç'in “Bu Ülke” Eserinde Diyalektik.....	27
1.5. POETİKA VE CEDEL.....	28
1.5.1 Necip Fazıl'ın Poetika Yazısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	29
İKİNCİ BÖLÜM	
2. EDEBİ ESERLER ÜZERİNDEN CEDEL.....	36
2.1 ŞİİR KİTAPLARI.....	36
2.1.1 Çile.....	36
2.1.2 Esselâm.....	50
2.1.3 Öfke ve Hiciv.....	51
2.2 HİKÂYE KİTAPLARI.....	58
2.2.1 Hikâyelerim.....	58
2.3 ROMANLARI.....	64

2.3 ROMANLARI.....	64
2.3.1 Aynadaki Yalan	64
2.3.2 Kafa Kağıdı.....	69
2.4 TİYATROLARI.....	74
2.4.1 Tohum.....	74
2.4.2 Bir Adam Yaratmak.....	77
2.4.3 Sabır Taşı.....	84
2.4.4 Para.....	87
2.4.5 Reis Bey.....	91
2.4.6 İbrahim Ethem.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FİKRİ ESERLER ÜZERİNDEN CEDEL.....	99
3.1 ÇERÇEVE 1.....	99
3.2 ÇERÇEVE 2.....	103
3.3 ÇERÇEVE 3.....	107
3.3 ÇERÇEVE 4.....	110
3.5 ÇERÇEVE 5.....	113
3.6 EDEBİYAT MAHKEMELERİ.....	115
3.6.1 Birinci Mahkeme - Tevfik Fikret.....	115
3.6.2 İkinci Mahkeme – Yahya Kemal.....	118
3.6.3 Üçüncü Mahkeme – Mehmet Akif.....	119
3.6.4 Dördüncü Mahkeme – Nurullah Ataç.....	120
3.6.5 Nazım Hikmet.....	121
3.7 MÜMİN / KÂFİR	122
3.7.1 Mümin – Kâfir “Diyalog”	123
3.7.1.1 Akıl.....	123
3.7.1.2 Namaz.....	124
3.7.1.3 Hacc.....	125
3.7.1.4 Merhamet.....	126
3.7.1.5 Elveda.....	126
3.7.1.6 Ruh ile Nefs.....	128
3.7.2 Vecdimin Penceresinden.....	128
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA.....	133

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tez
C	cilt
S	sayı
s	sayfa
vs.	vesaire
v.b	ve benzeri
y.a.y	yazar adı yok

GİRİŞ

“Düşünen, duyan, yaşayan ve yazan biri olarak fikir ve sanatta toplumun vicdanı olmuş bir şair olan Necip Fazıl Kısakürek’in hayatı daha çocukluğundan başlayarak dünyayı ve insanı derin teemmül ve tefekkür yoluyla kavrama girişimi şeklinde tanımlanan, metafiziksel ürpertiler içinde geçmiştir. Onun bütün şiir ve yazılarının tefekkürle, batını seziş ve kavrayış olarak adlandırabileceğimiz bir keşf tecrübesine açık olduğunu görürüz. Onun bütün hayatının, Russell’in, ‘en büyük düşünürlerin’ her iki dürtünün taleplerini karşılama ve bunları ‘uyumlu hale getirme’ şeklinde tanımladığı bir mücadele içinde geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.”¹

“Bir düşüncedeki çelişkileri tartışarak gösterme sanatı” olan cedel onun bu mücadelesini ortaya koymak için kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserlerinin pek çoğunda fikir çilesi olarak tanımladığı mücadelesi kendi ruhunda gerçekleştiğinde iç cedel; bir muhataba yönelik olduğunda fikrî cedel örneği teşkil eder. Her ikisinin de mayası fikirdir.

“Zira onun ‘fikir çilesi’ dediği büyük işkence, ‘büyük insanların hayatını belirleyen, iki ucu uyumlu hale getirme çabası’ndan başka bir şey değildir. Kafanın doğruları gönlün hakikatiyle birleşmedikçe bu buhran ya da azap bitmeyecektir.”²

Necip Fazıl ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde fikir çilesinin onda bir fitrat özelliği halini aldığı görülmüş ancak cedel kavramının eserlerindeki yansımalarına ilişkin bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu alandaki eksiği gidermek amacıyla önce cedelin tanımı ve kullanım alanlarını belirleyerek Necip Fazıl’ın eserlerinde görülen örnekleri esas alınmıştır.

Cedel’in “delillerle hasmı ikna etmeye çalışma” tanımında yer alan ikna kelimesi hakikati muhatapta uyandırma manasındadır. Cedelin gayesi de budur. Necip Fazıl’ın sanatı, hakikati arama üzerine kurulu olduğundan eserlerinde cedel kavramı ve

¹ Turan, Koç, “Necip Fazıl’a Göre Felsefi Tefekkür ve Tasavvuf”, Hece Dergisi Özel Sayı “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek”, Ankara, Ocak 2005, s. 27

² Turan Koç, a.g.m., s.28

örnekleri sıklıkla yer alır. O, şiirini ve bütün eserlerinin anlayışını belirleyen poetikasında, bu hakikati arama işini bir öz olarak ortaya koyar. Çalışmamızda yer alan eserler cedel örneklerinin değerlendirebileceği şekilde seçilmiş olup, bulunan örnekler yorumlanarak cedelin hangi türüne ait olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışma Necip Fazıl'ın poetik anlayışı da göz önünde bulundurularak cedel kavramı açısından değerlendirilmelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CEDEL KAVRAMI VE KULLANIM TARZLARI

Cedel kavramı, sözlükte “ipi sağlamca bükme, birini sert bir yere düşürmek, düşmanlık veya tartışmada çetin olmak, cephe almak” gibi anlamlara gelir. Latincedeki diyalektik kelimesinin Arapça karşılığıdır. Felsefe ve kelimada farklı tarifleri bulunmakla beraber genellikle “bir düşüncedeki çelişkileri tartışarak gösterme sanatı” olarak tanımlanır.³

1.1. FELSEFEDE CEDEL

Cedel kavramının düşünürler tarafından yapılan farklı tanımlarını incelemek ve tarihsel süreçteki yerini görmek için diyalektik kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Bu bölümde Eski Yunan’da temelleri atılan diyalektik kavramını ve İslam düşünürlerinin cedel kavramına bakışını değerlendireceğiz.

1.1.1. Eski Yunan Felsefesinde Cedel

Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen diyalektik, bir tez ya da görüşü, onun mantıksal sonuçlarını incelemek yoluyla çürütme yöntemi anlamına gelir. Diyalektiğin mucidi kabul edilen Elealı Zenon diyalektik yöntemini kullanarak, bir karşıtın tezini ya da inancını, onun kabulünden ya mantıksal bir çelişki ya da kabul edilemez bir sonuç çıktığını göstererek çürütür.⁴

---

³ Yusuf Şevki Yavuz, “Cedel”, DİA, 2011, C.7, s.208.

Zenon'un çağdaşı olan Sokrat diyalektiği, ilk ilkelerin bilimi olarak kabul etmiş ve onu, hakikatin elde edilme şekline dayanan bir soruşturma şeklinde ifade etmiştir.⁵ Sokrates'in öğrencisi olan ve diyalektiği insan tarafından yaratılmış tüm sanatların en üstünü gören Platon'da, üç farklı diyalektik anlayışı söz konusudur.

1.En yüksek felsefi yöntem olarak değerlendirilen diyalektiğin temelinde, Sokrates'ten miras alınan soru ve yanıt olarak diyalektik, uygun soru ve yanıtlarla tartışma tekniği olarak diyalektik anlayışı vardır. Filozof diyalektiği kullanarak var olan her şeyin değişmez özünü arar.

2.Orta dönem diyaloglarında ise, diyalektik hipotezlerden yola çıkarak akıl yürütme anlamına gelir.

3.Buna karşın yaşlılık dönemi diyaloglarında, diyalektik bir yöntem olarak bölme tekniğine (bölünemez olan ve altında yalnızca bireylerin bulunduğu bir türün tanımına ulaşmaya dek cinsleri türlerine bölmek) dönüşür.⁶

Aristo ise diyalektiği, gerçeğin araştırılmasında kullandığı kıyas ve burhandan ayırmış, diyalektiğin ancak ihtimal ifade eden akıl yürütmelerinde kullanılabileceğine işaret etmiştir. Diyalektiği gerçeğin aranması ve bulunmasında değil, muhatabı güçsüz bırakma ve belli bir düşüncüyü kabule zorlamakta bir araç olarak değerlendirmiştir.⁷

1.1.2.İslam Felsefesinde Cedel

İslam felsefesine genel bir bakışla değindiğimizde İbn Sina ve Farabi'nin cedel konusunda Aristo'nun görüşlerini devam ettirdiğini görürüz.

Farabi cedeli bir sanat olarak kabul eder ve şöyle tanımlar: Cedel verilen bir cevaba veya kabul edilen bir düşünceye zıt başka bir düşüncüyü benimsememeye gayret gösterme sanatıdır.

---

⁴Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay.İst.2000, s.264-265

⁵Zeki Yıldırım, **Kur'an'da Cedel Kavramı ve Yöntemi**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.İst.2012, s.16

⁶Ahmet Cevizci, a.g.e., s.470

⁷H.Ragıp Atademir, **Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı**, s.112.

Bu tanımla Farabi, bir düşünceyi savunurken tutarlılığın korunması gerektiğini vurgular. Bunun yanı sıra Farabi cedeli, yalanı doğrusundan az olan bir ispat şekli olarak değerlendirmiştir. Yakînî bilginin asıl metodunun burhan olduğunu, cedelinse ancak güçlü bir zan verebileceğini belirtmiştir.⁸

İbn Sina'ya göre cedel, hangi görüş hakkında olursa olsun halk arasında kabul gören ve övülen bir yolla hasımları ilzam etmeye hazırlayan sanattır.⁹

İbn Sina, cedelin gerçekleşmesi için çekişme olması gerektiğini ve iki tartışmacı arasında inatlaşma olmadığında bilakis faydanın billurlaştırılması amacıyla konuştuklarında onların tartışmasına cedel denilmesinin uygun olmadığını ifade eder. Cedelin doğal yoldan ve saf adaletten biraz çıkan bir güç üstünlüğü ve hileyle birlikte ilzamda hitap gücüyle galip gelmeye delalet ettiğini söyler.¹⁰

Farabi ve İbn Sina tarafından yapılan tanımlar esas alınarak cedel kavramı yalnız karşıt görüşlü kimseleri susturmak için meşhur ve kabul edilmiş (müsellemat), öncüllerle yapılan kıyasların oluşturduğu tartışmaların kurallarından bahseden bir ilim olarak ifade edilmiş ve Âdâb İlmi veya İlmu'l Hilâf adını almıştır.¹¹

İbn Haldun'a göre cedel, farklı itikadi ve fikhi mezhep mensupları arasında meydana gelen münazara âdâbını öğreten ilimdir. Tehanevî bu tarifî daha da genişleterek cedeli, dini konularla ilgili delilleri kullanma usullerini öğreten bir ilim olarak tanımlar.¹²

Gazzâli ise cedel için, hakikatı ortaya koymak, batıl olan şeyi de geçersiz kılmak için iki görüşmeci arasında yapılan tartışma, tanımını yapar.

---

⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Cedel", DİA, 2011, C.7, s.209

⁹ İbn Sina, **Kitabu's-Sifa**, Topikler, çev.Ömer Türker, Litera Yay.İst. 2014, s.23

¹⁰ İbn Sina, a.g.e., s.26

¹¹ Zeki Yıldırım, a.g.e., s.19

¹² Yusuf Şevki Yavuz, "Cedel", C.7, s.209

1.2. KUR'AN-I KERİM'DE CEDEL

Bu kavram Kur'an'da iki yerde cedel, iki yerde cidal, yirmi altı yerde mücadele kökünden türeyen değişik sızgelerde kullanılmıştır. Tartışmada başvuru ve delil anlamına gelen hüccet, sultan, burhan gibi kelimeler altmış yerde geçmektedir.¹³

Cedel sözü Kur'an'da üç yer hariç¹⁴ yerilmiştir. Bu bağlamda Kur'an'da cedel, övülen ve emredilen cedel ile yerilen ve yasaklanan cedel olarak iki şekilde yer alır.

1.Övülen ve Emredilen Cedel

Nahl suresinde Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel olan bir suretle mücadelede bulun, muhakkak ki, o senin Rab'bin, yolundan sapanları ziyadesiyle bilicidir ve O, doğru yola ermiş olanları da bihakkın bilendir. (Nahl, 125)¹⁵

Gazzali bu ayetin üç önemli nokta üzerinde vurgu yaptığını belirtmektedir: Hikmet, Mev'ize-i hasene, Cedel. Bu ayet Kur'an'ın davet usullerinden üç yöntemi de içine alır.Hz.Peygamber de kendi vaaz, hitabet ve irşadlarında bu üç metodu yerine ve muhataplarına göre uygulamıştır. ¹⁶

Övülen cedele bir diğer örnek ise, “İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak, en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur. (Ankebut 46)¹⁷

Bu ayetteki “içlerinden zulmedenleri bir yana” ifadesinden anlaşıldığı üzere zalim olanlar ve iman etmeyenlere yani müşriklere karşı sözlerini eleştirmek ve cehaletlerini ortaya koymak için sert bir yolla mücadele etmek gerekir. Ayetteki istisna ile buna izin verilmiştir.

---

¹³ Yusuf Şevki Yavuz, “Cedel”, C.7, s.209

¹⁴ Bkz.Nahl, 125; Ankebût, 46; Mücadele, 1.

¹⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, Akçağ Yayıncılık, C.4, s.1841

¹⁶ Zeki Yıldırım, a.g.e., s.47,51.

¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Altındağ Yayınları, C.6, s.225

Mücadele suresinin 1. ayeti; “Kocası hakkında, seninle münakaşa eden ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah duymuştur. Allah sizin konuşmanızı duyar. Çünkü Allah hakkıyla işitici, kemaliyle görendir.” hakkındaki rivayete göre Evs bin Samit, karısı Havle’ye kızdığı için zihar yapmıştı. Bu cahiliye döneminde ebedi boşanmayı ifade ederdi. Bunun üzerine Havle, Efendimiz’e gelerek bu durumu haber verdi. Hz.Peygamber de “Bu, zihardır, ebedi ayrılığı gerektirir.” Buyurdu. Havle’nin sıkıntılı hali üzerine Efendimiz’e tekrar tekrar sorması ile bu ayet nazil oldu. Böylelikle bu cahiliye âdeti de ortadan kalktı. Hz. Peygamber, dini ve dünyevi meselelere ilişkin hükümleri tebliğ etmeye çalışırken arkadaşlarının kendisiyle tartışmasını yasaklamamıştır. Sahabiler ve âlimler hakkı açıklamak ve ince meselelerde gerçeği ortaya çıkarmak için devamlı tartışma (münazara) yapmışlardır.¹⁸

2.Yerilen ve Yasaklanan Cedel

Kur’an’da birçok ayette cedelin yerildiği, hoş karşılanmadığı da görülür. Bu usul ve adabına uygun olmadan yapılan cedeli ifade eder.

Örneğin; Zuhruf Suresi 58.ayette, “Onlar bunu, sana sırf mücadele etmek için söylediler. Daha doğrusu onlar, çok hasımlaşan bir kavimdirler” , buyurulmuştur. Diğer bir ayette de cedelin kötü sonuçlar doğuracak bir yöntem olduğu şöyle belirtilmiştir. “Allah’a ve peygamberine itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra içinize bir korku düşer ve kuvvetiniz elden gider.” (Enfâl, 46)

Cedeli yasaklayan bir diğer ayet de “Hem ayetlerimiz hakkında seninle mücadele edenler bilsinler ki, kendileri için kaçacak yer yoktur.” (Şûrâ, 35) ayetidir.

Konuyla ilgili bir başka ayette ise, “(Ey resûlum, eğer Yahudi ve Hristiyanlar) Seninle tartışmaya girerlerse, ben, bana tabi olanlarla birlikte kendimi Allah’a teslim ettim de” (Âl-i İmran, 20)

Usûl ve adâbına uygun yapılan cedelin yararları çoktur; ilmi müzakereler ve tartışmalar gerçeklerin iyice kavranılmasına müncer olduğu gibi, insan zihninin ve muhakemesinin gelişmesine de sebep olur. İslami prensiplerin kaynaklarını bütün berraklığıyla ortaya çıkarır ve insanları taklitçi olmaktan kurtarır. Fakat Kur’an’î yöntemeye uygun olmayan bir tartışma yukarıda ifade edilen yararların kaybolmasına

¹⁸Zeki Yıldırım, a.g.e. s.64,66.

yol açmakla kalmaz, aynı zamanda birçok problemler ve onarılmaz yaralara sebep olur. Böylesi bir tartışma toplumunda güven, huzur ve emniyetin yok olmasına ortam hazırlar.¹⁹

Kur'an'da cedel kavramının yerine genel olarak baktığımızda ayetlerde yerilmiş olan cedelin usul ve adaba uygun olmayan tartışmaya işaret ettiği görülür. Cedel inkârcılara, zalimlere ve hasma karşı bir yöntem olarak kullanıldığında faydalıdır ve Kur'an'da bu tür cedele ruhsat verilmiştir. Bununla beraber tartışma bir gerçeğin ortaya çıkmasına yönelik olmalıdır.

Kur'ân, insana sadece bazı bilgiler sunup onu kendi haline bırakmış değildir; aksine muhatabın hidayeti bulması için ilahî hakikatler çeşitli üsluplar eşliğinde sunulmuştur. Kur'ân, muhatabının verdiği her ret cevabının, “hayır”ın peşine düşer. Ve bu olumsuzluğun, nihaî mutluluğun gerçekleşmesinde anahtar olan “evet” e dönüşmesi için çaba göstererek bunu, inanan muhataplarından da ister. İşte bundan dolayı, irşad göreviyle yükümlü mü'minlerin üslubu, Nahl 16/125. ayet-i kerîmede sadece hikmet ve güzel öğütle sınırlı tutulmamış, mücadelenin en güzel şekliyle devam ettirilerek insanların en yüce ahlâkî kemale erdirilmeleri istenmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde, Kur'ân'da, muhatapların iman konusunda verdiği her olumsuz cevap ve bunun çeşitli gerekçeleri, mücadelenin bir başka boyutta gerçekleşmesine yol açmıştır denilebilir. Çünkü mutlak hakikatlerin ortaya çıkarıldığı, inkârın tutarsızlığının gösterildiği ve inanç mücadelesinin yaşandığı bir sahnede sergilenen tavırların, söylenen sözlerin ve izlenen metotların farklılaşması kaçınılmaz görünmektedir. Zaten Kur'ân'da anlatılan mücadele biçimlerinin tek düze olmayıp çeşitlilik arz etmesi de bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ama neticede bunların hepsi “ve cadilhüm billeti hiye ahsen” yani “en güzel şekilde mücadele et” emrine işaret eden, parlak irşadî yansımalarıdır. Bu yönüyle Kur'ân, muhtevastaki mücadele örnekleriyle muhataplarına bir tartışma bilinci kazandırmayı hedeflemektedir.²⁰

---

¹⁹ Zeki Yıldırım, a.g.e., s.70.

²⁰ Esra Hacımüftüoğlu, Kur'an-ı Kerim'de İrşad Bağlamında “Mücadele” Kavramının İncelenmesi, Muş Alparslan Ünversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2 Sayı:2 Aralık: 2014

1.3. HADİSLERDE CEDEL

1. Ebu Ümâme (radiyallahu anh) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki:

“Bir kavim, içinde bulunduğu hidayetden sonra sapıtı ise bu, mutlaka cedel sebebiyle olmuştur.”

Resulullah (aleyhissalatu vesselam) bunu söyledikten sonar, delil olarak şu ayeti okudu: Onlar: Bizim tanrımız mı yoksa O mu daha iyidir?” dediler. Sana böyle söylemeleri, sırf tartışmaya girmek içindir. Onlar şüphesiz münakaşacı bir millettir.” (Zuhruf 58). [Tirmizî, Tefsir, Zuhruh 3250; İbnu Mace, Mukaddime 7.]

Hadis kendilerine gelen hidayetle istikamet üzere gitmeye başlayan milletler sonradan sapıtı ise, bu sapmanın peygamberim getirmiş olduğu dini talimat hakkında yersiz münakaşalara girmelerinden, aleyhte deliller getirmeye kalkmalarından hâsıl olduğunu belirtmektedir. Ayet-i kerimenin, peygamberlerle bâtil yolda münakaşaya giren, öğrenmek ve ikna olmak için değil, inat ve inkâr gayesiyle mucizeler talep eden kavimleri söz konusu ettiği belirtilmiştir.

Kuran’ın bazı ayetlerini diğer bazılarıyla karşılaştırmak suretiyle tahrik edilip hakkın ortaya çıkarılmasının asla düşünülmediği hadiste, bu çeşit tartışmanın kötülenip tahrim edildiği, hakkın izharı gibi faydalı bir maksatla yapılacak münazaranın yasaklanmasının söz konusu olmayacağı hatta böylesi münazaranın “farz-ı kifaye” olduğu belirtilmiştir.²¹

2. Ebu Ümâme (radiyallahu anh) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki:

“Kim haksız olduğu bir münakaşayı terk ederse kendisine cennetin kenarında bir ev kurulur. Haklı olduğu bir münakaşayı terk edene de cennetin ortasında bir ev kurulur.” [Tirmizi, Birr 58, (1994); Ebu Davud, Edeb 8, (4800); İbnu Mace, Mukaddime 7, (51); Nesai, Edeb (6, 21).]

Mü’min şanına, imanına hiç yakışmayan batıl bir iddiaya girer de bunu bir

²¹ İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, Cidal ve Mira Bölümü**, Akçağ Yayınları, Cilt 4, s.185

noktada bırakırsa Cenab-ı Hakk lütfuyla buna bir mükâfatta bulunuyor. Haklı olduğu bir meselede iddialaşmayı bırakan öncekinden daha büyük bir sevap alıyor. Bu sevap kendisine mükâfat olarak cennetin ortasında bir ev verilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Böylece haklı bile olursa münakaşanın terkinde hayır olduğu ifade edilmiştir.²²

3.Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki:

“Kur’an hakkında münakaşa küfürdür.” [Ebu Davud, Sünnet 5, (4603).]

Bu münakaşalar bir kısım hakikatlerin inkârına ve dolayısıyla onların örtülmesine müncer olacağından Resulullah böyle bir ameli “küfür” olarak tavsif buyurmuştur.

Tîbî der ki: “Hadiste yasaklanan münakaşadan maksat Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetlerini diğer bazı ayetleriyle tekzibe kalkışmaktır. Kur’an-ı Kerim’deki birbirine muhalif gibi gözüken ayetleri, selef akidesine muvafık gelecek şekilde te’lif etmek maksadıyla gayret göstermek gerekir. Telif edilemeyecek ayetlerle karşılaşılacak olursa (münakaşaya girmeyip, bundan murat ne ise Allah bilir diyerek) Allah’a tevekkül etmelidir.²³

4.Hz. Aişe (radıyallahu anh) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki:

“Allah’ın en ziyade buğzettiği erkek, şiddetli düşmanlık yapan hasımdır.” Buhari, Ahkâm 34, Mezalim 15, Tefsir, Bakara 37; Müslim, İlm 5, (2668); Tirmizi, Tefsir, Bakara, (2980); Nesai, Kadat 33, (8, 247, 248).²⁴

5.Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Biz kader hususunda münakaşa ederken Resulullah (aleyhissalatu vesselam) çıkageldi. Öylesine kızdı ki, öfkenin hâsıl ettiği kızılıktan, yüzünde sanki nar taneleri ortaya çıkmıştı. Bize şöyle çıkıştı:

“Bununla mı emredildiniz, yoksa ben size bunun için mi gönderildim. Bilin ki, sizden öncekileri, dini meselelerdeki münakaşalarının çokluğu ve peygamberleri hakkında düştükleri ihtilafları helak etmiştir.”

²² İbrahim Canan, a.g.e, s.186

²³ İbrahim Canan, a.g.e., s.187

²⁴ İbrahim Canan, a.g.e., s.187

Bir rivayette Şu ziyade mevcuttur: “Kader hususunda münakaşa etmemeniz için yemin verdim.” [Tirmizi, Kader 1, (2134); İbnu Mâce, Mukaddime 10,(85).]

Kader mevzusunda en sağlıklı yol “inandım” deyip, imanın getirdiği vazifeleri yapma hususunda gayret sarf etmektir. Öyle ise kaderle uğraşmak “emredilene terk edip, emredilmeyen Şeyle meşgul olmak” veya hesabı olan işi bırakıp, hesabı olmayan iÇe giriŐmek ve böylece sorumluluğu katlamaktır. Őimdiye kadar hiç kimse, kader hususunda Kur’an’ın bildirdiği çizginin dışında tatminkâr bir çözüm getiremediğine göre Őimdiden sonra da getiremeyecektir.²⁵

6. İbnu’l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: “Resulullah (aleyhissalatu vesselam) ashabının (radiyallahu anhüm) arasında otururken, bir adam Hz. Ebu Bekir’e hakaretamiz Őözler sarfederek cefa verdi. Ancak Hz. Ebu Bekir (radiyallahu anh) adama karşı sükût etti. Adam ikinci sefer aynı Şekilde hakaret ederek eziyet verdi. O yine sükût etti. Adam üçüncü sefer de eziyet verince Hz. Ebu Bekir (adama hak ettiği cevabı vererek) intikamını aldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam) hemen kalktı. Hz. Ebu Bekir:

“Ey Allah’ın Resülü, yoksa bana darıldınız mı?” diye sordu.

“Hayır” dedi. “Ancak semadan bir melek inmiŐ, sana Őöylediklerini tekzib ediyordu. Sen intikamını alınca melek gitti, Şeytan oturdu. Bir yere Şeytan oturdu mu ben orada duramam.” [Ebu Davud, Edeb, 49 (4896, 4897).]

Nahl suresi 126.ayette “Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukabele edin. Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için daha iyidir.” buyurulmuştur. Şu hâlde Cenab-ı Hakk, yapılan kötülüğe misliyle mukabele etmeye izin veriyor, ancak sabrın daha hayırlı olacağını belirtiyor. Hz. Ebubekir başlangıçta sabrı ihtiyar etmekle daha hayırlı bir davranıŐta idi. Cevap vererek intikam alınca, daha hayırlıyı bırakarak avam tabakası için caiz olan bir davranıŐa yer verdiği için Resulullah’ın aksülamelinde ifadesini bulan bir kayba maruz kalmıştır. Resulullah (aleyhissalatu vesselam), Hz.Ebubekir’den siddikiyet mertebesine muvafık mükemmel davranıŐın devamını arzu etmekteydi.

²⁵ İbrahim Canan, a.g.e., s.188,189

7. İbnu Abbas (radıyallahu anhüma) hazretleri şöyle buyurmuştur: “Kardeşinle münakaşa etme, zira münakaşanın hikmeti anlaşılmaz, sıkıntısı eksik olmaz, tutamayacağın bir vaadde de bulunma.”²⁶

Hadislerde münakaşa genel bir bakışla değerlendirildiğinde kader gibi üzerinde tartışılması uygun olmayan konularda gerekli görülmemiş, bunun yanı sıra Kur’an’ın ayetlerini birbirine ters düşecek şekilde delil ortaya koymak da yasaklanmıştır. Fakat hakkı ortaya çıkarmak, zalimi veya küfürde ısrar edeni ikna etme yoluyla yapılan münazara ve cedel tavsiye edilmiştir.

1.4. EDEBİYATTA CEDEL

1.4.1. Klasik Edebiyatta Cedel

Mantığın en büyük teorilerinden birisi “beş sanat”ın sözün olgusal doğruluğuna göre [doğrudan yanlış (yalan)] sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırmaya göre burhan, cedel, hitâbe, şiir ve safsata olmak üzere beş metin (kelâm) tipi ortaya çıkar. Belâgat bu metin tiplerinden daha çok şiir ve hitâbetle ilgilenir. Bu beşli tasnif, metnin doğruluk değerini tedricen gösterir. Bunlar doğrudan yanlış doğru giden bir skala, sözün tarzını ele alan bir dizimdir. Bunlardan her birinin “muktezâ-yı hâl”e göre kullanılması durumları belâgatın konuları arasındadır. Vericinin sözü safsata, şiir, hitâbe, cedel veya burhan olabilir ya da verici maksadına göre bunlardan birini tercih eder. Bugün bu konu ile pragmatik ilgilenmektedir. Bilimsel metinlerin önerme tipleri burhan ve cedeldir. Bunlar doğruluk oranı en yüksek derecede olan kelâm (önerme)lardır. Edebî metinlerin önerme tipleri ise hitâbe ve şiirdir. Hitâbe ve şiiri oluşturan önerme tiplerinde doğruluk-yanlışlık oranı birbirine denktir. Bunlarda olgusal doğruluk ve yanlışlık, birinci dereceden önemli değildir. Safsatada yanlış oranı daha yüksektir ve söz yalan niteliğine sahiptir.²⁷

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Cevdet Paşa’nın Miyârü’s-Sedât’ının beş sanatla ilgili kısmını aynen aşağıya alıyoruz.

²⁶ İbrahim Canan, a.g.e., s.190,191

²⁷ Kadriye Yılmaz, “Ahmed Hamdî’nin Belâgat-i Lisân-ı Osmânî’indeki Terimlerin Tanımları ve Tasnifi Üzerinde Bir Araştırma”, s. 331

“Sınaât-ı Hams Beyânındadır Deliller, bi-hasebi’l-madde beş kısımdır ki bunlara sınâat-i hams denilir.

Birincisi bürhandır ki mukaddemât-ı yakiniyyeden mürekkep olan bir kıyastır. Bu mukaddemeler gerek bedihî olsun ve gerek nazarî olup da bedihîye dayansın. Nitekim, “Âlem mütegayyirdir ve her mütegayyir hâdistir. Öyle ise âlem hâdistir” dediğimiz gibi. İlm-i hesap ve ilm-i hendese delilleri hep bürhan-ı celîdir. Bürhandan garaz, ekme-i mearif olan ilm-i yakîn hâsıl etmektir.

İkincisi cedeldir ki meşhûrâtan yahut müsellemtan mürekkep olan kıyastır. Nitekim “Bu iş zulümdür ve her zulüm ise çirkindir. Öyle ise bu iş çirkindir.” denilir. Bervec-i bâlâ bir Müslümânın mirâcı istibad eden bir Hristiyanı urûc-ı İsa meselesiyle iskât eylemesi dahi cedeldir. [111] Hz. İsa Aleyhisselam’ın babasız tevellüd eylediğini inkâr eden bir Yahudi’yi Hz. Âdem Aleyhisselam’ın hem babasız ve hem de anasız mahlûk olduğu deliliyle iskât eylemek dahi bu kabîldendir. Cedelden garaz hasmı ilzâm ve bürhanı idrâkten âciz olanları iknâdır.

Üçüncüsü hitâbedir ki makbûlat ve zanniyyâttan tereküp eden kıyastır. Nitekim edille-i nakliyye ve emâre delilleri hep bu kabîldendir. Bundan garaz, nâsı kendilerine faydalı olan şeylere tergîp ve muzır olan şeylerden tenfirdir. İşte hatiplerin ve vâizlerin işleri budur. Ve Cenab-ı Hakk’ın emirlerine tazim ve itaat ve mahlûkatına rahîm ve şefkat hususlarında doğrusu hitâbenin fevaid-i celilesi vardır.

Dördüncüsü şiirdir ki muhayyelâttan tereküp eden kıyastır. Bundan garaz, tergîp veya tenfir ile nefsin teessürüdür. Nitekim “Şu kadehin içindeki bir âlâ bâdedir; bâde ise [112] yakûte-i seyyâledir” denilse nefis münbasit olur ve bâdeye bittabiî râğbet eder. Ve şiir, eğer mevzûn ve güzel ses ile teganniye makrûn olursa tesiri daha ziyâde olur.

Beşincisi safsatadır ki vehmiyyâttan tereküp eden kıyastır. Nitekim firâk-ı dâlleden bazıları “Bâri Teala Hazretleri mevcûttur ve her mevcûdun mekân ve ciheti vardır” dedikleri gibi. Bu makûle safsatacıların garazı zuumlarınca tahsil-i ilimdir ve hakikat-i hâlde bu misilli edille-i fâsidenin en büyük faydası bilip de ondan tevakkî ve

ihtirazdır. Ve bir kimsenin böyle fâsid olduğunu bilerek tertip eylediği kıyasa muğalata denilir ki bundan garaz dahi hasmı tağlit ve iskâttir. Bunun emsâl-i muhtelifesi vardır. Ezcümle, duvarda menkûş olan suret-i ferese işaret olunarak “Bu ferestir ve her feres sâhildir” denildikte suret-i feresin sâhil olmasını intâç eder. Bu ise fasîttir. Zira suğradaki feresten murad feres-i suverî ve kübradaki feresten murad feres-i hakikî olduğundan hadd-i evsat tekerrür etmez. Kezalik, “İnsan hayvandır ve hayvan cinstir” denildikte [113] “İnsan cinstir” diye netice verir. Bunun sebep-i fesadı dahi şekl-i evvelde kübranın külliyyeti şart iken külliyye makamında tabîyye kullanılmasıdır.”²⁸

Cedel kavramı hem bir yöntem olarak hem de mana itibariyle divan şairlerinin şiirlerinde yer almıştır. Bunlardan birkaçına bu bölümde değinmek yerinde olacaktır.

1. Klasik metinleri oluşturan kültürün kaynaklarının okunması ve yararlanılması şairlerin bizzat diline düşmüştür:

Gelüb ilm-i cedelden tîg-i tâb-ı sûsene hidded
Okur şimdi o te’lifât-ı Haddâdî vü Kirmânî

Şeyhülislam Esad Efendi ²⁹

2. Divan şiirinde Aristo ile ilgili beyitler de yer almaktadır. Aristo’nun Eflatun’un talebesi olduğuna da göndermeler yapılır. Bilindiği gibi Aristo, Eflatun’un Akademisi’nde yirmi yıl kadar talebelik yapmıştır:

Aklı o rütbe mu’temed eyler Felâtûnu da red
Fikriyle Ristû-yı hîred beyhûde eyler mi cedel

İzzet Molla³⁰

²⁸ Kadriye Yılmaz, “Ahmed Hamdî’nin Belâgat-i Lisân-ı Osmânî’deki Terimlerin Tanımları ve Tasnifi Üzerinde Bir Araştırma”, a.g.t., s.332,333

²⁹ Metin Akkuş, “Klasik Türk Edebiyatının Kültür Kaynakları: Eserler”, s.7

³⁰ Hakan Yekbaş, “Divan Şiirinde Yunani Şahsiyetler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk

3. Mana ülkesine kimsenin rağbet etmediğini söyleyen Fevzî, “mülket-i icaz”ı kavgasız aldığı söyleyerek kendisindeki doğal yeteneğe vurguda bulunur:

Fevzi kim ider hıtta-i mânâya tenezzül
Ben mülket-i icâzı bugün bi-cedel aldum

Dua bölümüne ise;

Fevzî uzanmadın cedel kalduralum duâya el
Bahş uzasa virür kesel bu mesel kadim olur (K. 29) diyerek başlar.³¹

4. Nabi Divanı’nda cahillerin eğitime bakış açılarını ifade ettiği bu beyitte cedel kavramı yer almaktadır;

Kitâblarla medârisde baĥs ider tullâb
Kitâb cildi anuñcün cedel bozundısıdur

[Medreselerde talebeler kitaplarla boğuşur ancak onlar için kitap cildi cedel kelimesinin bozulmuş halinden başka bir şey değildir. (cahiller için) kitap (cildi) gereksiz bir tartışmadan ibarettir] (Nâbî divanı I, s. 581, g. 159–8)

Cahil insanlar için kitapların somut birer nesne olmaktan öteye gitmeyen eşyalardan ibaret olduğunu ifade etmekte, medreselerde talebelerin kitaplar okuduklarını ve okudukları kitaplar hakkında konuşup tartıştıklarını, cahil insanların ise bu tartışmaları alelade tartışmalar gibi gördüklerini söyleyerek cahil insanları yermektedir.³²

Beyitte şair, bozundu kelimesi ile cedel ve cild kelimelerinin aynı harflerden yazıldığına dikkat çekmektedir. Yolun başında öğrenciler cildi cedel olarak görmektedir.

Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, s.287

³¹ Yunus Kaplan, 17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzi Divanı, b.26, b.34

³² Mete Bülent Değer, Nabi'nin Türkçe Divanında Hiciv, s.78

5. İbrahim Tennurî'nin Gülzâr-ı Manevî adlı eserindeki Beyân-ı Sırr-ı Da'vâ-yı Ma'nevî (2921–2984) bölümünde da'vanın ne olduğu tasavvufî görüşle açıklanmıştır. Mananın Allah aşkı olduğu ve bu aşk ile günahların deva bulunduğu belirterek davanın da bu aşk etrafında şekillenip tanıklara başvurulduğu belirtilir. Yani insanların Allah'ın aşkını kazanabilmeleri için dava açmaları gerektiği bunun yolunun da evliyâyâ uymak olduğu vurgulanır. Bunun da ilm ve amelle mümkün olacağı belirtilir.

“Gel imdi bil bu hükmün sırrını sen
Kodunsa Hak yolunda cân ile ten
Nedür da'va nedür ma'nâ bu yolda
Tanuklar ma'nâyâ kimdür bu ilde
Muhabbet tanuğı 'ilm ü 'ameldir'
Adâvet tanuğı mekr ü cedeldür”³³

6. Yenişehirli Avni'nin Mir'at-ı Cünûn isimli eserinde cedel kavramının geçtiği beyitler şöyledir:

111 “Elde mızrâklı müheyyâ cedele
Sarmış etrâfını hayli cehele”

628 “İşidince bu cevâbı tenbel
Didi: hammâla ne lâzım bu cedel”³⁴

7. Şemsî, Şair Attar'daki gibi on kuşu eserine almış ancak eserinde hikâyelere yer vermemiştir. Tercüme bir eser ortaya koymamıştır ancak şu beyitler onun örnek eserden etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

“Hiç anun fermânına olmaz cedel
Sâlihe taşdan virür çün kim cemel”

(Şemsî, M Kaplan, b. 35)

³³ Mustafa Fidan, **İbrahim Tennuri Hayatı ve Eserleri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, Ağustos 2017, s.66

³⁴ Abdulkadir Erkal, “Yenişehirli Avni'nin Mir'at-ı Cünûn İsimli Eseri”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 39, Erzurum 2009, s.833, 853

"Bir kayadan dişi deve çıkarır... Sarı öküzü feryada figana getirir."

(Attar, A Gölpinarlı, b.33) ³⁵

8.Der Medh-i Sultan Mehmed Hân (Kerem Kasidesi) kasidesinde cedel bahsinin geçtiği beyit şöyledir:

“Bî-kıyâs olalı ihsânların ey hüccet-i cûd
Kâtı oldu cedel-i haşmunı bürhân-ı kerem”

Ahmet Paşa³⁶

“Yüzüne karşı cedel eyleyemez Sâm u Süvâr
Rüstem ü Zâl olamaz erlik ile saña garîm”

Mihri, 10. kaside, s. 21

Sam ve Süvar yüzüne karşı tartışamaz, Rüstem ve Zal sana (Sultan Ahmet) yiğitlik konusunda rakip bile olamaz. ³⁷

9.Fuzulî'nin şiirinden cedel kavramına bir örneğe şöyledir:

“Cân ü dil bir ömrdür tîğünçün eyerler cedel
Girmeden tîğün senin ortaya kat' olmaz nizâ”

Fuzûlî, g. 139/6, s. 353

Can ve gönül senin kılıç gibi keskin bakışın için kavga ediyorlar. Bakış kılıcın araya girmeyince bu kavga kesilmez.

³⁵ Vesile Sak Albayrak, “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't Tayr Tercümelere”, s.665

³⁶ <https://www.turkedebiyati.org/ahmet-pasa.html>

³⁷ Yasemin Şen, Divan Edebiyatında Rekabet, s.40

Bu beyitte kavgaya son vermek için veya her iki tarafın birbiri ile münasebetini engellemek için araya kılıç koyma âdetine işaret edilmektedir.

10.Şeyh Galib Divan'ında cedel bahsinin geçtiği beyitler şöyledir:

“Yapdı bu kışlağı cem’etdi cünûd-ı gaybını
Etdi ızhâr-ı kerâmetle bu dem cism-i cedel”³⁸

Cedel cismi şu an keramet göstererek bu kışlağı yaptı ve gayb askerlerini topladı.

“Ederler Gâlib erbâb-ı dirâyet
Cedelle münkirân-ı aşkı iskât”³⁹

Ey Gâlib, dirayet erbâbı, aşkı reddedenleri cedelle sustururlar.

“Niyâz-ü nâzda sihr-i helâl bilsem de
Niğâh-i pür-fene etmem cedel begendiremem.”⁴⁰

Yalvarma konusunda da nazlanma bahsinde de güzel ve tesirli sözler söyleyebilsem bile, bunları birçok hileler bilen fettân bakışlarına kabul ettiremem. Onunla mantık yolundan yapılacak münâkaşaların beyhûde olduğunu bildiğim için, bu yola hiç girmem.

11. Etmek cedel mugalâtadır sırr-ı vahdette

Lûtfi bu kâ’inât ana bürhândır bütün

Birlik sırrında tartışmak yanılıcıdır,

Lûtfi, bu evren onun kanıtıdır bütün.⁴¹

Lûtfi-i Âmidî

³⁸Şeyh Galip Divanı, “Tâife-i Humbaracıyâna Şeh Selim Hânın Müceddeden İnşa Buyurdukları Kışlanın Tarihidir”, s.61, b.8

³⁹Şeyh Galip Divanı, “Hikâye”, s.188

⁴⁰Şeyh Galip Divanı, “Gazeller” 213, s.337, b.2

⁴¹N. Ahmet Özalp, **Bilgelikler Divanı**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.218

12. Âşık-ı sadık isen etme cedel ağıyar ile
Merd-i dana eylemez nâ-dân-ı bed-hûlarla bahs

Gerçek bir âşıkın tartışma ellerle,
Bilgili kişi, tartışmaz kötü huylu bilgisizlerle ⁴²

Diyarbakırlı Bekrî

13. Cedel-kârânâ hâmûşî kadar rengin cevab olmaz

İş olsun diye tartışanlara susmak kadar güzel yanıt olmaz. ⁴³

Râşid

1.4.2. Yeni Türk Edebiyatında Cedel Örnekleri

Yeni Türk Edebiyatında cedel ile ilgili pek çok örnek yer almakla birlikte bu bölümde öne çıkan bazı örnekler ele alınmıştır.

1.4.2.1. Namık Kemal ve Renan Müdafaaamesi

Namık Kemal'in Renan Müdafaaamesi eserinin önsözünde M. Fuad Köprülü şöyle yazmıştır:

“Namık Kemal, bu eseri, mektuplarından birinde ifade ettiği gibi âdeta bir ibadet hükmünde olarak hazırlamış, yanında lüzumu kadar kitabı bulunmadığı cihetle sadece eski malûmatına dayanmış, eserin, metninde itirâf ettiğim veçhile, Renan'ı kendi sözleri; mütenakız ifadeleri ve Frenk kitaplarından aldığı malumat ile tenkid etmiştir. Kendisi bu eserini yazarken o kadar memnundur ki, «Onu, gönlümün istediği

⁴²N. Ahmet Özalp, a.g.e., s.314

gibi tepeliyorum!» demekte hiçbir mahzur görmüyor; bununla beraber bu devre ait mektuplarında uzun uzun bahsettiği bu eser hakkında onu sonradan, fikirlerini oldukça değiştirmiş görüyoruz.”⁴⁴

Namık Kemal’in Renan’a karşı bir savunma olarak hazırladığı eserini biz cedel örneği olarak ele alıyoruz. Cedel’in tanımında yer alan “delillerle hasmı susturma”, “ikna etmeye çalışma” kavramları bu eserde karşılığını bulmuştur.

Renan Müdafaaanamesi adlı eserin girişindeki ifadeler eserin mahiyetini ortaya koyar niteliktedir:

“Fransa Akademisi âzasından müteveffa Ernest Renan tarafından İslâmiyet’in gûya mâ- hî-i terakkiyat ve mâni’i maârif olduğuna dâir îrad edilmiş olan bir hitâbeye karşı berâhin-i katıyı câmi reddiyyedir ki şân-ı celil-i İslâmiyet’i delâil-i münevvere-i şer’iyye ve mantıkıyye ile bihakkın îlâ eder.”⁴⁵

Ernest Renan’ın yazmış olduğu İslamiyet ve Maarif adlı hutbeye bir reddiye olarak Renan Müdafaaanamesi’nde Namık Kemal şu ifadeleri kullanır:

“İslâmiyet’in maarife mâni değil, bilakis mürebbi olduğunu isbat için, yanımda lüzûmu kadar kitap mevcut olmadığına teessüf ederim. Mamafih, Sahib- i hutbe, kendi dâvasının butlan’ına yine kendi sözlerinde o kadar çok delil cem’etmiştir ki, şu cevabı yazabilmek için başka kitaplara müracaat mecbûriyeti sakıt hükmüne girmiştir.”⁴⁶

Namık Kemal Renan’ın yazmış olduğu hutbenin deyim yerinde ise kendi kendini imha eden delillerle dolu olduğunu ifade eder. Yine de kendi delillerini ortaya koymaktan, bir nevî cedel sanatı icra etmekten geri durmaz.

“Sahib-i hutbe, akvâmın bir hüviyette kalmadığına dâir, herkesin bildiği bir hakikati yeni keşfolunmuş bir serîre-i hikmet gibi mukaddime-i mekâl ederek Arab maârifi, Arab medeniyeti, Arab hikmeti Ve Arab sanayii, Ulûm-ı İslâmiyye, Medeniyet-i İslamiyye tâbirlerinde mevcut iltibası kaldırmak istediğinden bahsediyor;

⁴³ N. Ahmet Özalp, a.g.e., s.348

⁴⁴ Namık Kemal, **Renan Müdafaaanâmesi (İslâmiyet ve Maârif)**, Millî Kültür Yayınları Dini Kültür Serisi, Nr. 01, Güven Matbaası, Ankara 1962, s.9

⁴⁵ Namık Kemal, a.g.e., s.11

⁴⁶ Namık Kemal, a.g.e., s.13

Kendi rivâyetinçe, bu iltibas, zihinlerde birtakım gayr-ı vâzih mutâlealar (hâsıl etmekte ve o gayr-ı vâzih mutâlealar ise birtakım yanlış fikirler ve hattâ fi‘liyyatta bile ağır ağır hatâlar tevellüdüne sebep olmakta imiş!

Bahsettiği tâbirlerde ise hiç iltibas olmadığı malûmdur. Mâmâfiih, müellif, İslâm’ın maârifini, medeniyetini, hikmetini, san‘atini bütün bütün inkâr edecek efkârı istihzar için, mebâdî-i mekalede, yalnız tâbirlerde iltibas olduğunu beyan ile iktifa ediyor. Bu iltibastan zuhûr eden gayr-ı vâzih mutâleaların ise, birtakım yanlış fikirler, birtakım ağır hatâlar tevlid ettiğine dâir bir iddia meydana koyuyor da, dâvasına hiçbir delil göstermiyor. Göstermediğine de istiğrab edilmesin ki Ernest Renan meşrebinde olan Avrupa ulemâsının bize müteallik her kavli, kendilerince, her türlü burhan ihtiyâcından berî olan bedîhiyât-ı evveliyeden ma‘dûddur. Bu zevâtın birçoğundan, Şark’a müteallik mebâhis arasında, kavillerine delil istenildikçe, delile bedel «ben söylüyorum» cevabını aldığımız pek kesîrü’l-vuku'dur.”⁴⁷

Namık Kemal’in Renan’ın hutbesine cevaben yazdığı eseri; tenkiti ve elbette cedel kavramını anlamak için önemli bir örnektir.

1.4.2.2. Beşir Fuad ve Victor Hugo Kitabı

İlk Türk pozitivist ve natüralist kabul edilen Beşir Fuad aynı zamanda Türk edebiyatında realizmden ilk defa bahseden kişidir (Okay, 2012: 134). Fuad, Victor Hugo’nun ölümünden birkaç ay sonra Türk edebiyatının ilk tenkitli biyografisini yazar. Beşir Fuad’ın, Victor Hugo’nun biyografisini yazmasının amacı sadece Victor Hugo’yu tanıtmak değildir. Türk gazetelerinde hemen her gün Victor Hugo hakkında bir haberin çıktığı bir dönemde, Beşir Fuad bu eseri yazarak hayli kalabalık bir topluluğu karşısına almıştır. Çünkü bu eserin yazıldığı dönem Osmanlı’da Victor Hugo dönemidir.

Eserin ilk on bölümünde Hugo’nun yaşamöyküsü, ailesi, eserleri, klasik yazarla tartışmaları, romantizm akımının Fransa’daki serüveni, Hernani oyunu

⁴⁷Namık Kemal, a.g.e., s.20-21

sahnelenirken yaşananlar, sürgünü, kaybettiği çocuğu gibi Hugo'nun hayatına dair kesitler sunar. Beşir Fuad, Hugo'nun Fransa basınında ve edebiyat dünyasında ağır eleştiriler ve suçlamalara maruz kaldığını; fakat ilerleyen zamanlarda bu eleştirilerin yerini takdire bıraktığını söyler. Beşir Fuad, aynı şekilde Hugo hakkındaki kanaatlerin de bugün değişebileceğini ve Hugo'nun yerini Zola'ya bıraktığını söylemek için böyle bir giriş yapar: “Zaman her şeyi değiştirdiği gibi, düşünceleri de değiştirir ve düzeltir. Tutarsızlık, bir yazarın vicdani kanısına aykırı bir düşmanlıkla düşünce belirtmesidir. İnsanın dış görünümü değiştiği gibi, düşünceler de zamanla değişir” (Fuad, 2011: 39).

Fuad, eserin on birinci bölümünden itibaren Hugo'yu eleştirmeye başlar:

“Victor Hugo'nun romanlarındaki parçalar incelenirse, gerçeğe uygun insan karakterini hakkıyla anlatan pek çok yere rastlanacağı gibi, boş hayal olan yerleri de bulunur. Dolayısıyla bütün eserleri irdelenirse, gerçekle boş hayal birbirleriyle uyşamayacağından, bunlar olasılıklar çerçevesinden çıkar ve Zola'nın bir romanın yazılması için gerekli gördüğü kurallara tamamıyla uyularak yazılmış hiçbir romanı bulunamaz” (Fuad, 2011: 161).

Beşir Fuad kitabında bir biyografinin sınırlarını aşarak eleştirel bir tutumla Victor Hugo'nun kişiliğinde romantizmi irdelemiş, Tanzimat edebiyatına yön veren sanat anlayışının, ayrıca Tanzimatçıların düşünsel birikiminin temelsizliğini göstermiştir (Özkırımlı, 1989: 11).

“Hugo'nun ülum-ı riyażiyeye çok heves etmemesi şayan-ı esef hallerdendir, çünkü bu üluma layıkıyla heves göstermiş olsaydı her şeyi doğru muhakeme etmeğe alışır, hayalata çok kapılmaz ve binaenaleyh asarında görülen vahi fikirlere mahal kalmaz idi. Mamafih ulum-ı riyażiyeden büsbütün bi-behre de değildi, hele bir kara cümleyi doğru yapamayan bazı şairlere bakılırsa Hugo'ya şuaranın Newton'u nazarıyla bakabiliriz” (Fuad, 2011: 24).

Fuad öncelikle realizmi tanıtır, Stendhal ve Balzac'tan bahseder, ardından Émile Zola'nın kuramı üzerinde genişçe durur. Bu bölümlerde Zola'nın Hugo'ya eleştirilerine geniş yer verir ve bu eleştirilerde Zola'nın tarafını tutar:

“Victor Hugo'nun Zola hakkındaki eleştirileri, ciddi ve sağlam kanıtlara dayanmaktan çok küçümseyicidir. Oysa küçümseyici ve aşağılayıcı sözlerle bir şeyin esası başkalaştırılmaz, değeri yok edilemez. Bir şeyi reddetmek ya da çürütebilmek

için, o şeyin reddedilmesini ya da çürütülmesini gerektirecek inandırıcı kanıtlar ve eksiksiz görüşler söylenmelidir” (Fuad, 2011: 168).⁴⁸

Beşir Fuad, Victor Hugo'nun Zola hakkındaki eleştirilerini mesnedsiz bulur. Ona göre esas tenkid, kanıtlanabilir olmalıdır. Kendi içinde tutarlı delillerle yapılan eleştiri ve muhatabı ikna etme yoluna gitme tanımları bizi yine cedel kavramına yönlendirir. Beşir Fuad'ın Victor Hugo kitabında Hugo için yaptığı eleştiriler yukarıdaki tanımlar doğrultusunda bir cedel örneği sayılabilir.

1.4.2.3. Mehmet Akif'in Şiirinde Cedel

Akif'in; Geçinme Belası, Vaiz Kürsüde, Süleymaniye Kürsüsü'nde ve Hadis Tercümesi şiirlerinde cedel kavramı yer almaktadır.

“Geçinme Belası” adlı şiirinden örnek şöyledir:

...

“Doksan senelik ömre, İlâhî, bu mu gâyet?
Bilmem ki ne âlem bu cedelgâh-ı maîşet !
Korkunç oluyor böyle hakîkatleri, gerçek,
Sa'dî o kadar felsefesiyle, hüneriyle,
Fikrindeki hürriyet-i fevka'l-beşeriyle
Esbâb-ı maîşet denilen kayda girerse,
Yâd etmesin âzâdeliğin nâmını kimse.”

...

Şeyh Sa'dî, doksan yıllık ömrünün sonunda bakın ne diyor: Ey Rabbim, ömür denen kıymetli varlık, sadece yaşam savaşı uğruna harcanıp bitiriliyor. Ne tuhaf dünya bu! Acaba amaçlanan gerçek sonuç bu mudur?⁴⁹

⁴⁸ Can Şahin, *Namık Kemal ve Beşir Fuad'daki Victor Hugo Portresi*, s.427,428,429

⁴⁹ Haz. İsmail Hakkı Şengüler, *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Akif Külliyyatı 1*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1990, s.82,83

Burada cedelgâh-ı maişet ifadesi geçim derdi ile uğraşmak manasına gelir.
Cedelgâh sözlükte çekişme yeri manasındadır.

“Süleymaniye Kürsüsü” nde şiirinden bir örnek:

...

“Anlıyordum ki: Herif çatlayacak ye’sinden.
İntikamın olamaz böyle müsâid sırası,
Diye; nerdeyse bulup hasmımın artık yarası,
Başladım deşmeye. Lâkin bu cedel başlayalı,
Dinliyormuş bizi şâhin gibi bir Afganlı.
Vâkıâ Rusça konuştuk, yine külhâni, fakat
Seslerin tavrına çoktandır edermiş dikkat.”

...

Anlıyordum ki herif üzüntüsünden çatlayacak. İntikam almanın bundan daha uygun sırası olmaz diyerek, hasmımın yaralarını bulup bulup deşmeye başladım. Ben deştikçe o konuşuyordu. Fakat bu tartışmayı, başlangıcından beri şahin gibi bir Afganlı kenarda dinliyormuş. Gerçi biz Rusça konuşuyorduk. Ama o kerata, seslerin tavrına dikkat ederek aramızdaki konuşmayı kavramış.⁵⁰

“Hadis Tercümesi” şiirinden bir örnek:

...

“Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın ya milliyetine.
"Arnavut" ne demek? Var mı şeraitte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri,
Arap'ın Türk'e; Laz'ın, Çerkez'e yahut Kürd'e;
Acem'in Çinli'ye rüçhânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta anasır mı olurmuş? Ne gezer!

⁵⁰ Haz. İsmail Hakkı Şengüler, **Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Akif Külliyyatı 2**, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1990, s.80,81

Fikri kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır Ruh-u Nebi tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!
Şu senin akıbetin bin bu kadar yıl evvel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?
Ne Araplık ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamberin ilâhî sözünü...
Medeniyet size çoktan beridir dış biliyor;
Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor.”
...

Akif bu şiirinde milletleri tefrikaya düşüren cedeli eleştirmektedir. Bu muhatabı ikna etmek, zalimi susturmak maksatlı yapılan cedelden mana olarak farklı bir cedeldir. Burada kastedilen iki kişinin ayrışmasına, birbirine düşmesine sebep olan münakaşadır. Uygun görülen ve bizim de esas kabul ettiğimiz cedel buradaki manadan uzaktır.

“Vaiz Kürsüde” şiirinde de cedel kavramı yer alır;

“Nedir murâdı, bilinmez, fakat Hakîm-i Ezel,
Cihânı ma'reke halk eylemiş, hayâtı cedel.
Kimin kolunda mesâi denen vefâlî silâh
Görölmüyorsa, ümîd etmesin sonunda felâh.
Gerek hücûma geçilsin, gerek müdâfa'aya:
Müsellâh olmalı mutlak giren münâza'aya.”

Muradının ne olduğu bilinmez ama bütün varlıkların sahibi olan Allah, evreni savaş meydanı, hayatı da bu meydanda sürdürölen mücadele olarak düzenlemiş. Kolunda çalışma denen vefalı silahı bulunmayanlar, burada kurtuluşa ereceğini ümid etmesin.⁵¹

⁵¹ Haz. İsmail Hakkı Şengöler, a.g.e., s.282,283.

1.4.2.4. Tanpınar ve Cedel Kavramı

Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler'in şiire ve Yaşadığım Gibi'nin musıkîye ilişkin kısımlarında kendi içindeki cedelden/kavgadan söz ediyordu. Bu kavga ihsasların kavgasıdır. Tanpınar nesirlerine kavram olarak yansıyan cedel, şiirdeki atmosfer hâkimiyeti kavgasıdır: Şiirin atmosferine hangi duygu durumunun hâkim olacağı kavgası, şair için ciddi bir ızdıraptır. Bir iç hâl şairi olan ve şiirinin doğasını, şiirine tema kılan Tanpınar, şiirin atmosferine karar verebilmek için bu cedelin sonucunu bekler. Zıtlıklar, şair için birbiriyle kavga eden ve yüzeye hâkim olmak isteyen unsurlardır. Tanpınar suyun altında çalışır. Suyun altında çalıştığında mücadelenin kendisini, seyrini sever ve suyun yüzeyi diyebileceğimiz şiire hâkim olan unsur da bu seyir belirler. Bazen bir tek duygu durumu, bazen bizatihi cedelin kendisi şiirin atmosferini belirler.⁵²

Boğuşan devler var uzak bir yerde,
Kanlı hiddetidir bu ses onların.
Yarın bir gül açar bu bahçelerde,
Belki son çığlığı boğulanların.⁵³

Sesli ya da sessiz bütün insan eylemlerinin müzikal bir tonu vardır. Tanpınar çoğu şairin aksine nesneyi değil, duyguyu kişileştirmeyi tercih ettiğinden eylemi ve sesi duyguya has kılar. Fakat kendilik tek yönlü değildir, zıtların bir aradalığı yüzünden çift yönlüdür. Biri ölürse diğeri onu arar. Tanpınar romanlarındaki 'öteki'nin dirilmesi bu yüzdendir. Aynı dirilmeyi öldürülmüş/ boğulmuş ötekinin başka bir formda yeniden doğuşu şeklinde "Defne Dalı" başlıklı şiirde de görürüz. Boğuşma, kanlı hiddet ve sükût! Her sükût hayale açılan bir kapı olduğuna göre, hakikatin hayali yok etmesi, arkasından hayalin yeniden doğuşunu engelleyemez. Tahayyül/imgelem 'gül' formunda yeniden doğar. Üstelik de boğulanların son çığlığı

⁵² İbrahim Şahin, "Tanpınar'ın Şiirlerinde Tahayyülün Niteliği", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, y.5, S.9, Ocak- Haziran 2013, s.18,19

⁵³ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Bütün Şiirleri**, 10. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010, s.58

olarak! Öyle görünüyor ki Tanpınar kavramlaştırma tutkusu yüzünden sürekli 'iç'te çalışır. Her kavramlaştırma çabası, kendini gözetimde tutan bir başka göze dönüşmesine yol açmış ve böylece ikinci, üçüncü Tanpınarlar doğmuştur. Tanpınar kendine mesafesi olan adamdır.⁵⁴

Bu mesafe onda bir iç hesaplaşma olarak cedeli meydana getirir. Kendisiyle cedelleşir. Bu durum bir iç dinamik olarak ruhun daima dönüşüm içinde olması halidir.

1.4.2.5. Cemil Meriç'in "Bu Ülke" Eserinde Diyalektik

Cemil Meriç "Tefekkürün Tarifidir Diyalektik" başlıklı yazısında, diyalektiği "değişene çevrilen bakış, tezatların ilmi" olarak tanımlar. Diyalektik, daima tedirgin, daima uyanık bir şuardur, ona göre.

"Diyalektik düşünce, hiç kimsenin inhisarında değildir. Tefekkürün tarifidir diyalektik. Tefekkürün tarifi, yani düşünceyi mücerretlere hapsedemeyeceğimizi ifşa eden son derece mücerret bir ifşa, bir işaret. Varlık denen esrarlı yumağı ancak diyalektiğin titiz, seyyal dikkati çözebilir. Diyalektik düşünceyi birkaç kaba düstura hapsetmek, diyalektiğe ihanettir. Yorulmayan bir cehittir diyalektik: her konuyu ayrı ayrı ve tekrar tekrar ele almak, bütün yönlerini ve bütün yönleriyle kavramaya çalışmak; köküyle, gövdesiyle, dallarıyla. Irmağın kaynağına çıkmak ve akışını son durağa kadar izlemek."⁵⁵

Cemil Meriç'in diyalektik tanımını yeniden inşa etmesi bize cedel kavramı açısından da bir anahtar sunar. Karşılıklı aynalar gibi olan bu iki kavram birbirini gösteren ve doğuran görüntülere benzer ve çoğalır. Cedelde de bir cehd vardır, meselenin kaynağından yola çıkmak ve tefekkür etmek vardır. Bu tefekkür bazen hasmı durdurmak, ikna etmek yahut alt etmek için kullanılırken, bazen adeta ruhun çeperlerine çarparak bir iç hesaplaşmaya dönüşür. Bu şekilde kendini tamamlar.

---

⁵⁴ İbrahim Şahin, a.g.m., s. 19

⁵⁵ Cemil Meriç, **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 191,192,193

1.5. POETİKA VE CEDEL

Batı dillerinden Türkçemize girmiş poetika kelimesinin aslı Yunancadır ve bu manasıyla ilk defa Aristo tarafından kullanılmıştır. Vaktiyle Fransızcada bu kelimeye yalnız şiir değil bütün güzel sanatlar hakkında ve güzelliğin felsefesi gibi bir mana yüklemişler. Bugün ise hemen sadece şiir alanında kullanılan bir terim olmuştur. Diğer Batı dillerinde biraz daha genişletilerek şiirle beraber diğer edebiyat türlerinin de estetiği düşünülmektedir. Bütün bunlar başlangıçta şiirle edebiyatın ayniliğini yahut edebiyatın ilk şeklinin şiir olduğunu hatırlatmaktadır. Poetika bugünkü kullanılışıyla bizzat şiir sanatı da değil şiir sanatı üzerine teoriler demektir. Ben poetika kelimesine ilk defa, 1946 yılında bir Büyük Doğu dergisinde rastladım. “İdeolocya Örgüsü” yazıları tefrika halinde çıkıyordu. Bu uzun tefrika arasında birkaç sayı devam eden “Poetika” bahisleri, daha sonra Sonsuzluk Kervanı, Çile, Şiirlerim adıyla çıkacak olan şiir kitaplarının sonuna bütün halinde ilave edilmiş olan Poetika yazısının da esasını oluşturmuştur. İşte Necip Fazıl, bu yazıların başlığını o tarihte galiba Türkçede de ilk defa olarak “Poetika” koymuştu.⁵⁶

Dünya edebiyatında bilinen en eski şiir teorisi kitabı Aristo’ya aittir ve Poetika adını taşımaktadır. Aristo’nun kurduğu gelenek ve kitaba verdiği ad, aynı zamanda araştırma sahasının adı olarak başka çalışmalarla devam eder. Batıda aynı adı taşıyan birçok eser değişik asırlarda yazılır. Bizim klasik edebiyatımızda şiir sanatına dair müstakil bir kitaba rastlamıyoruz. Bununla beraber divan edebiyatı çerçevesinde bazı şairler divanlarının ‘dibâce’ (önsöz)lerinde kendi şiir anlayışları ile ilgili birtakım mülahazalara yer vermişlerdir. Tanzimat devrinde, bilhassa 1880’lerden sonra şiire dair münakaşalar gazete ve dergi sayfalarında yoğunlaşır. Gerek bu devirde gerekse onu takip eden Edebiyat-ı Cedide yıllarında ve İkinci Meşrutiyet sonrası edebiyatında poetika çerçevesi içinde kabul edilebilecek pek çok kitap ve makale bulunmaktadır. Cumhuriyet devrinde de şiir sanatı üzerine zengin bir literatür vardır. Şiir sanatını bir tarafla izah eden deneme mahiyetindeki yazılardan başlayarak, bir edebiyat grubunun fikirlerini aksettiren manifestolara, şiir kitaplarının baş taraflarında kalmış

⁵⁶M. Orhan Okay, **Poetika Dersleri**, Dergâh Yay., İstanbul 2013, s.15-16

takdim ve takriz yazılarına, bir şairin şiiri için yapılmış itirazlara, bunlara kendi tarafından verilmiş cevaplara kadar bir yığın yazı, devrimiz Türk şiirinin poetikasını belirleyecek mühim kaynaklardır.⁵⁷

1.5.1. Necip Fazıl'ın Poetika Yazısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Necip Fazıl'ın Poetika adlı metni on dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır: 1. Şair. 2. Şiir. 3. Şiirde Usûl. 4. Şiirde Gaye. 5. Şiirin Unsurları. 6. Şiirde Kütük ve Nakış. 7. Şiirde Şekil ve Kalıp. 8. Şiirde İç Şekil. 9. Şiir ve Cemiyet. 10. Şiir ve Hayat. 11. Şiir ve Din. 12. Şiir ve Müspet İlimler. 13. Şiir ve Devlet. 14. Toplam.

Üstad ilk bölümde “Şair” i şöyle tanımlar:

“Şair, his cephesinden daha ilk nefeste vecd çözümleriyle yere seriliveren bir afyon tiryakisi; fikir cephesinden de bu afyonu esrarlı havanlarda hazırlayan ve tek miligramının tek hücre üzerindeki tesirini hesaplayan bir simyacı... Şair ne yaptığının yanı sıra niçin ve nasıl yaptığının ilmine muhtaç ve üstün marifetinin sırrına müştak bir tılsım ustasıdır.”⁵⁸

İkinci bölümde “Şiir” cephesini ele alır:

“İlk poetika fikircisi Aristo'ya göre şiir eşya ve hadiseleri taklitten ibarettir. Sonunculara göre ise (Valeri vesaire) kaba bir his aleti olmak yerine, girift bir idrak cihazı. Bu tariflerin başında ve sonunda, şiiri merkezleştiren haysiyetli bir muhit ile şiir muhitini kuran ulvi merkezden bir eser yoktur. Bizce şiir mutlak hakikati arama işidir. Eşya ve hadiselerin bütün mantık yasalarına rağmen en mahrem, en mahcup, en nazik ve en hassas nahiyesini tutarak ve nispetlerini bularak mutlak hakikati arama işi...”⁵⁹

⁵⁷ M. Orhan Okay, a.g.e., s.17,18,19

⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1987, s.472

Şiirin çerçevesini çizdikten sonra şöyle devam eder:

“O, bir noktaya varmanın değil en varılmaz noktayı sonsuz ve hudutsuz aramanın davasıdır. Maddi ve manevi, eşya ve hadiselerin maverasında karargâh olan mutlak hakikat kapısı önünde ebedi bir fener alayı. Mutlak hakikat Allah’tır. Şiir Allah’ı sır ve güzellik yolundan arama işidir.”⁶⁰

Şairi bir tılsım ustası olarak tanımlayan Necip Fazıl onun hem ne yaptığının hem de nasıl ve niçin yaptığının farkında olması gerektiğinden bahseder. Şairin bir gayesi vardır. Bunu da bize şiirin tanımında ifade eder. Şiir hakikati arama işi ise şair de aslında hakikati arayan, durmadan yorulmadan hakikate ulaşmak için didinen insan olmalıdır. Şiirin bir ulvi merkezi vardır ve şairin bir ayağı bu merkezde sabit olmalı, arının bal toplarken gösterdiği titizlik ve hassasiyetle diğer ayağıyla da mana iklimlerinde yol almalıdır. Zihniyle ve kalbiyle de ulvi merkezden ayrılmadan yapmalıdır bunu. Bir cehd ve gayretle arama işinde devam etmelidir. Mutlak hakikatin Allah olduğunu söyleyen şair, hakikate varmak değil aramanın esas gaye olduğundan söz eder.

Üçüncü bölümde “Şiirde Usul” ü ele alan şair, şiir ile ilim arasında bir kıyas kurar ve şunları ifade eder:

“İlim hakikati akıl yolundan akılla çerçeveselendirerek, aklın takatini esas tutarak, attığı her adımı ötekine bağlayarak, yolu daima açık ve mahfuz bulundurarak, ulaştığı her merhalenin hesabını vererek ve daima sebebe bağlayarak arar ve alet diye fikri kullanır; şiir ise alet diye yine fikri kullanır fakat ona hiçbir ırgatlık işi vermez, meşakkat çekirtmez, onu kendi tahlilci yürüyüşüne bırakmaz, zaman ve mekân kayıtlarının üstüne doğru iter, izah ve hesap yollarını açık ve mahfuz bulundurmaksızın ve sebep aramaksızın bir anda büyük netice ve terkibe fırlatır. İlimin usulünde tebliğ, şiirin usulünde telkin vardır. Şiirin usulü, mutlak hakikati aramaya doğru müşahhas tezahür gergefinde tecrit ve terkiplerin en girift ve en muhteşemlerini

⁵⁹ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.472

⁶⁰ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.473

örgüleştirerek, kâh onları bütün düğümlerinden çözerek ve kâh yepyeni düğümlere bağlayarak, idraki tek ân içinde eşya ve hadiselerin maverasına sıçratabilmektedir.”⁶¹

İlim ile şiir arasında kurduğu kıyas üzerinden Necip Fazıl bize şiirin usulünü kavratmak ister. Fikre meşakkat çektirmeden onu zaman ve mekân kayıtlarının üstüne doğru iten şiir; mutlak hakikati ararken insan idrakini eşya ve hadiselerin ötesine yolcular. Şiirin usulünde tebliğ yahut didaktik bir dil olmadığını onun yalnızca telkin ettiğini ifade eder.

Dördüncü bölümde “Şiirde Gaye”yi esas alan şair bize şunları söyler:

“Ana gayesi, mutlak hakikati usullerin en ince ve en giriftiyle aramak olan şiir... İşte şiir ve gayesi! Evet, şiirin bu en gizli ve en mücerret gaye etrafında müşahhas ve soydaş gayeleri güzellik, heyecan, ahenk, eda gibi işporta malı ölçülerden evvel ve sonra, remzilik ve sırrîliktir. ‘Allah’ın sır hazinesi arşın altındadır ve anahtarı şairlerin diline verilmiştir.’ buyuran İlahi Vahyin mukaddes dudakları, her hadisede olduğu gibi bütün bir (poetik-şiir hikmeti) davasında da tek cümlenin esrarlı menşuru içinde hiçbir faninin ulaşamayacağı nisbette şiir hakikatini renk ve çizgiye boğmuştur. Bizse hangi istikametten gelsek o tek istikametini eşliğinde ve tüylerimizi diken diken eden bir vecdin baskısı altında kendi öz ve küçük hakikatimizi de, yine ve daima tek hakikat gibi, Allah Resulünün mukaddes dudaklarında görüyor ve bu yeni ve bu en çarpıcı delile, topyekûn Hakikat Sultanının eliyle nail oluyoruz.”⁶²

Necip Fazıl şiirin gayesini mutlak hakikati aramak olarak tanımlıyor. Şairin; Anladım işi, sanat Allah’ı aramakmış, marifet bu, gerisi yalnızca çelik çomakmış, mısralarında da ifade ettiği budur. Şiirin gayesini yine kendi şiirlerinde ortaya koyan şair, Allah’ın şairlerin diline verdiği anahtarın sorumluluğunun farkındadır. Hakikati aramak isteyen şaire Allah sırrı ve remzi yani işaretleri vermiştir. Arama işi ise şaire bırakılmıştır.

Beşinci bölümde “Şiirin Unsurları” başlığıyla şair; şiirin iki unsurundan söz eder his ve fikir.

⁶¹ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.474

⁶² Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.476

“Şiir tek kelimeyle üstün idraktır ve idrak yolunda basit ve kuru fikrin koltuk değneklerini elinden alıp onu en karanlık sezışlerin üzerine çeken ve ışık hızıyla uçuran sihirli seccadedir.”⁶³

Bu cümleden anladığımız kadarıyla şair düşünmenin ötesinde üstün bir sezgi ve idrak kabiliyetine sahip olmalıdır. Şiirin iki unsuru olan his ve fikri kendi terazisinde kurduğu denge ile şiirinde kullanmalıdır. Kimi zaman his fikre galebe çalarken Necip Fazıl’a göre bunun aksi de mümkündür. Fikrin galebe çaldığı bir şiir tahayyül edelim. Bilhassa bu şiirlerde çalışmamıza konu olarak ele aldığımız cedelden söz etmek mümkündür çünkü hakikati arama gayesinde olan şair gayesini şiirinde ortaya koyduğunda batılla, zulümlle, kötüyle vb. dolaylı olarak da olsa mücadele etmiş sayılır. Bunun bir üstün idrakle tatbik edildiği saha mutlaka kendi içinde delil de barındıracaktır. Hakikatin delile esasen ihtiyacı yoktur ancak hakikati güneş gibi ortada olduğu halde inkâr edenin delile ihtiyacı vardır.

Altıncı bölüm “Şiirde Kütük ve Nakış” başlığını taşır.

“Şiir nescini ören iç ve dış unsurlar, onda, iki büyük ve ayrı vücuda yer verir: Kütük ve nakış. Kütük şiirin ana maddesi, his ve fikir yekûnundan ibaret muhtevası; nakış da bütün bu his ve fikir muhtevasının zarafeti, estetik ve fonetik havası, giyim ve kuşam oyunu...”⁶⁴

Şair devamında kütük ve nakışın bir araya geldiğinde ahenk oluştuğunu ve gerçek şiirin ortaya çıktığını ifade eder. Eğer bir şiirde yalnızca nakış var ve kütük yoksa yani his ve fikir yer almıyorsa zaten şiirin unsurları eksik olduğundan gerçek şiirin ortaya çıkmayacağından söz eder. Ahengi sezen şair hem şiirin gövdesini meydana getirir hem de onun zarafetini yani estetiğini oluşturur.

Poetika yazısı yedinci bölümde “Şiirde Şekil ve Kalıp” başlığıyla devam eder;

“Kâinat manzumesinde ruh ve madde arasındaki sıkı ve mahrem münasebet, şiirde de o şiirin iç nefesiyle dış kalıbını karşılıklı olarak birbirinde tecelli etmeye davet eder. Şekil ve kalıp mânânın iskeletidir. Bütün dava, iskeletlerimizi sonsuz sanatıyla ve namütenahi güzel giydiren Allah’ın verdiği hikmet dersine bakıp ondan

⁶³ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.478

⁶⁴ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.479

alınacak paylar ve hadler içinde, mana iskeletlerine surat ve vücut geçirmekte. Şiirde şekil ve kalıp zatiyle şekil ve kalıp olarak haykırdığı “ben buradayım” dediği nispette o şiir kötüdür. Şair mutlaka bir şekil ve kalıba bağlı olan; fakat onu aştığı, gizlediği, peçelediği ve manayı ve edayı onun verâsından devşirebildiği nisbette nadirleşen büyük insandır, ustadır.”⁶⁵

Necip Fazıl’ın başlangıçtan bu yana ifade ettiği hakikati aramak işi burada şiirin iç nefesi kavramı ile destekleniyor. Şiir nefes alıp verdikçe yani yalnızca şekilden ibaret olmadıkça; mananın, eşyanın ötesine, verasına ulaşması mümkündür. Şair kendi nefesini hakikat sancısıyla alıp verdiği sürece şiirin iç nefesi de bu ritme ayak uyduracaktır.

Sekizinci bölüm “Şiirde İç Şekil” i ele alarak şunları söyler:

“Şiirde her kelime, kendi zatı ve öbür kelimelerle, nisbeti yönünden şairin gözünde, içine renk renk, çizgi çizgi ve yankı yankı cihanlar sığdırılmış birer esrarlı billur zerresidir. Şair bu kelimeleri gözbebeğine ve kulak zarına dayayarak seçer, dizer, kaynaştırır, bütünleştirir ve bir simyacı hüneriyle terkebini tamamlarken iç şekli, kendi içindeki mana heykeline eş olarak kalıba döker. İç şekil, en büyük tecrid işi olan şiirin, müşahhas kalıbı üzerine binmiş mücerret ruhudur.”⁶⁶

Şair bu bölümde ruh kelimesini tekrarlar. İç şeklin öz ve ruh olduğunun üzerinde durur. Şairin kelimeleri yalnızca beş duyusu ile değil kalp ve ruh duyusu ve duyusu ile hissettiğinde iç şeklin ayakları zemine sağlam basmış olur. Şairin iç dünyası da iç şeklin oluşmasında büyük rol sahibidir. Onun mana heykeli şiirin de kalıbını oluşturur.

“Şiir ve Cemiyet” bölümünde şair;

Şiir hakkında cemiyetin rüyasını ayrı bir rüya üslubuyla anlatan bir tabirname ifadesini kullanır.

⁶⁵ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.481

⁶⁶ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.484, 485

“Cemiyet iç ve gizli hayatıyla uyur ve rüyasını şair görür ve sayıklamalarını şair kaydeder. O halde şiir, bir cemiyetin topyekûn his ve fikir hayatını tefahhus ve murakabe eden başlıca rasat merkezidir ve ışıkları daima tam ve müstakil bir fert menşurundan süzüldüğü halde ferdîlikle hiçbir alakası yoktur. Şiir ve şair cemiyetin en mahrem ve sadık, en gerçek ve en emin münadileridir.”⁶⁷

Bu bölümde kullanılan münadi kelimesine dikkat etmek şarttır. Münadi “nida” eden demektir. Bunun yanında çağırın, davet eden manaları da vardır. Demek ki şair bir çağrıda bulunuyor. Hakikate bizi yani okuru davet ediyor. Hakikate direnenlere bir karşı duruş gösteriyor, gerektiğinde hakikatin savunucusu oluyor, mücadele ediyor. Şiirinde bu sahih duruşu gösteren Necip Fazıl’ın Kur’an-ı Kerim’de övülmüş olan cedeli yani güzel öğüdü kullandığını görüyoruz. Cemiyetin inşası için tek tek her ferdin inşasının şiirle kurulması mevzubahis. Çünkü şair cemiyetin rüyasını ayrı bir rüya üslubuyla anlatırken aynı zamanda bir tabir ve teşhis ortaya koymaktadır.

“(Şair) Şiir ve Hayat” bölümünde Necip Fazıl şair için “evinin, kılığının, sokağının nizamından, insan, cemiyet ve her türlü dünya nizamına kadar bütün merkezleriyle hayatı kucaklayıcı bir kürsü sahibidir”; ifadelerini kullanır. Şairin “sır ve hikmetin ta merkezine ve doğrudan doğruya kendisine yani İlahi remze bağlı yaratılmış” olduğundan söz eder.

“Şiir ve Din” bölümünde;

“Şair ki, Allah’ın mahrem ülkesi meçhuller âleminin derbeder seyyahıdır. Allahsız bir cemiyette, elektrik cereyanı kesilmiş bir şehrin meydan yerindeki fener gibi sönecek ve eşya ve hadiselerin en gizli nabızlarını saymaktan ibaret memuriyet hikmetini kaybedecektir. Allah’ı bulamamacasına aramak, ebediyen aramak olan şiirin gayesi, ilk dayanak ve çıkış noktası olarak din temeline muhtaçtır.” İfadeleriyle din ve şiirin bağına izah eder.

“Şiir ve Müsbet İlimler” bölümünde; “bizim beklediğimiz şair, müsbet ilimlerin önünde koşarak, sanatta “devr-i daim” i bulmuş bir kâşiftir.” İfadesiyle şairin

⁶⁷ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.495

müsbet ilimlerden de haberdar olmasını ve bu keşiflerin imani yönünü şiirinde uyandırmasını beklediğini ortaya koyar.

“Şiir ve Devlet” bölümünde Necip Fazıl;

“Şair ve sanatkâr mevzuu ve dehası ne olursa olsun herhangi bir şiir ve sanat haritasına yükseldiği anda tacını devlet eliyle giyecek ve her türlü teşkilat müeyyidesine ve keyfiyet kıstasına malik bir cemiyet içinde ömür sürecektir.” Diyerek şairi ve sanatkârın yerini sağlamlaştırır. Ona göre şair devlet bütçesinden ihtiyacı nispetinde faydalanabilmeli, buna karşılık devlet kütüphanesini yazdığı eserlerle zenginleştirmelidir.

Poetika yazısının son bölümü genel bir değerlendirme mahiyetindedir. Bu son bölümde Necip Fazıl şair ve şiir için şu ifadeleri kullanır:

“Şiir, olanca akıl dedikodusunun bittiği, fikir çatılarının çöktüğü, hesabın kalktığı ve âdetlerin tökezlediği yerde, bütün sakar vasıtalarıyla insanoğlunu sırtına alıp göklere kaldırıcı yumulmuş pençelerin içinde metropoller ve dünyalar taşıyıcı Hüma kuşu... Şair, başları Arş’a değen Nebilerin semavî mucizeleri yanında, ayakları toprağa mihli, azat kabul etmez ve tabi olarak, madde üstü sıçrayış ve maverayı kurcalayış cehdinden, mucize, aşk ve hasretinden en dokunaklı bir sözcü. Kâinatın Efendisi tarafından Peygamber hırkasının üzerine atıldığı kelim prensi.”⁶⁸

Şairin esas gayesi hakikati aramak ve bunu şiirin iç ruhu ile gerçekleştirmek. Şair şiiri kendi ruh kalıbı içerisine yerleştirir. Şairin ruhunda mayalanan her şey şiirine de yansır. Necip Fazıl’ın poetikasında öz olarak ortaya koyduğu esas “hakikati arama” ameliyesi. Şairin sezgilerinin kuvvetli olduğundan söz eden Üstad, onun açık olduğu sır ve işaretlere okuru da davet etmesi gerektiğini ifade eder. Yalnızca şiirlerinde değil edebi ve fikri bütün eserlerini meydana getiren ruh poetika yazısında bahsettiği “iç ruh” tur. Necip Fazıl kendi ruhunda hissettiği sancıları eserlerine yansıtmuş bir fikir adamıdır. Duyduğu fikir öfkesi insana ve cemiyete karşı hissettiği sorumluluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. O cedeli hem kendi ruhuna hem de muhatabına karşı hakikati hatırlatma göreviyle bir uyarıcı olarak kullanmıştır.

⁶⁸ Kısakürek Necip Fazıl, a.g.e., s.496

İKİNCİ BÖLÜM

2.EDEBİ ESERLER ÜZERİNDEN CEDEL

2.1.ŞİİR KİTAPLARI

2.1.1.Çile

Necip Fazıl'ın şiirlerinde eşyaya, maddi varlıklara, daha geniş bir ifadeyle dış dünyaya bakış tarzı dikkat çekicidir. Onda maddi varlıklar, dış görünüşüyle idrak ettiğimiz gibi değildir. Eşyanın eğer sezebiliyorsak, bizim iç hayatımızla irtibatı vardır. Bu düşünce bizi Fransız filozofu Bergson'un sezgi felsefesine götürür. Bergson, sezgiyi şöyle tarif eder: “Sezgi, bizi bir varlığın, dışımızdaki bir objenin içine sürükleyen zihni sempatidir. Böylece içimizdeki şuurla dışımızdaki eşya aynileşmiş olur. Sezgi, şuurla eşya arasındaki farkı ortadan kaldırıyor.”⁶⁹

Necip Fazıl da sezgileri oldukça kuvvetli bir şairdir. Onun dış dünyaya bakışındaki hassasiyet iç dünyasındaki durmadan yanan ateşin kıvılcımıdır. Ruhunda ve zihninde deveren eden his ve fikirlerin mayası sezgi, bu his ve fikirlerin birbiriyle çarpışarak hakikati ortaya koyduğu hal ise cedeldir.

“Çile” şiirinde,

“Gâiblerden bir ses geldi: Bu adam,
Gezdiresin boşluğu ense kökünde!”⁷⁰

⁶⁹ M. Orhan Okay, **Necip Fazıl Kısakürek**, Şule Yayınları, İstanbul, Nisan 2013, s.44,45

⁷⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2010, s.16

Mısralarında şair; gaybdan yani bilinmezden gelen bir sesten bahsediyor. Boşluk kelimesi bilinmezi pekiştirme amaçlı kullanılmış. Ense kökü başın bitiminde bir noktayı ifade ediyor. Bu şairin fikrinin bir nabız gibi attığı yer olarak düşünülebilir. Yani bilinmezden gelen sesle düşüncelere gark olan şair içinden çıkamadığı bu düşünceleri “gezdiresin boşluğu ense kökünde” ifadesi ile tanımlıyor. Burada şairin bir iç cedel yaşadığından söz edebiliriz. Fikrinin bir düğüm olup kök saldığı noktada şair kendini boşlukta sallanan bir sarkaç gibi çile içinde buluyor.

Aynı şiirin devamında Necip Fazıl;

“Akrep nokta nokta ruhumu sokmuş
Mevsimden mevsime girdim böylece
Gördüm ki ateşte, cımbızda yokmuş
Fikir çilesinden büyük işkence.”⁷¹

Mısralarıyla içinde bulunduğu fikir çilesini açıkça tanımlarken, ruhunu nokta nokta dişleyen bir akrepten söz ediyor. Bu akrep gerçek bir akrep değil mecazi bir yolla yaşadığı çileyi anlatmak için kullandığı bir imge. Ateşin yakıcılığı dahi yaşadığı fikir çilesinden hafif kalıyor şairin gözünde.

“Aynalar söyleyin bana, ben kimim?”

Mısrasıyla sorduğu soruya şiirin bir başka mısrasında yine kendisi cevap veriyor:

“Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim
Minicik gövdeme yüklü Kafdağı
Bir zerreciğim ki arşa gebeyim
Dev sancılarımın budur kaynağı”⁷²

Yaşadığı fikir sancılarının altında ezilen şair kendini kanatları dahi tozdan olan

⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 18

⁷² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 19

zayıf ve çaresiz bir kelebek olarak tanımlarken sancılarını dev olarak ifade ediyor. Bu zıtlığın getirdiği kuvvet “bir zerreciğim ki arşa gebeyim” mısralarında da devam ediyor. Kendisini bir zerre olarak gören şair içinde taşıdığı yükün arş kadar büyük olduğunu ve bunu kaldıramadığını anlatıyor.

“Boşuna gezmişim yok tabiatta
İçimdeki kadar iniş ve çıkış”⁷³

Mısrasında ruhunda bir dalga gibi inip çıkan, inip çıktıkça ruhunu da harekete geçiren bir iç dünyadan bahsediyor. Bu iç dünya kıyısız bir iç deniz gibi şairin zihnini tasvir ederken dalgalar da onun yaşadığı fikir çilesi olarak değerlendirilebilir.

“Ben” adlı şiirde;⁷⁴

“Ben, başı ağır gelmiş, boşlukta düşen fikir;”

Mısrasında şair yine bir boşluk imgesini kullanıyor. Başı bedeninden ağır olan bir cüsse olarak tanımladığı fikrin boşlukta düştüğünü söylüyor. Bu bir düşme hali. Şair düşüp yere çarpma anını değil, düşmenin hızını, rüzgârını tarif ediyor bize. Bu kez boşlukta sallanan değil boşlukta yere ulaşınca kadar düşüşüne devam eden bir resmin görüntüsü oluşuyor zihnimizde. İşte bu resim şairi kıvrandıran düşünceleridir.

“Ben, ben, ben; haritada deniz görmüş, boğulmuş;”

Mısrasında denizin tahayyülünde hatta işaretinde dahi boğulacak kadar kendi benliğini hakir görüyor şair. Bir nefis muhasebesinin yer aldığı bu şiirde arka arkaya tekrar ettiği ben kelimesi benliğini küçültmek için kullandığı bir ikaz lambası. Haritada denizin ancak göstergesi vardır; rengi, sınırları, konumu vb. Kâğıt üzerinde kimildamadan duran bir deniz değil sizi, kendini dahi boğamaz. Bu acziyete bile yenik düşecek kadar aciz olduğundan bahseden şair, kendi ruhunda çırpındığı su yani nefsi onu boğarken serinliğini ve derinliğini bilmediği kâğıttaki denizden dahi tedirgin olur hale geliyor.

⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 19

“Şair” adlı şiirinde;

“Ben şairim, gaibi kurcalayan çilingir Canlı
cenazelerin başında Münker-Nekir”⁷⁵

Necip Fazıl burada kendini şair olarak tanımlarken şair kelimesine de yeni bir karşılık veriyor; “gaibi kurcalayan çilingir”. Gayb kelimesinin bir bilinmezi ifade ettiğini söylemiştik. Çilingir, açılmayan bir kapıyı elindeki anahtarlıktan seçtiği kalıp anahtarlarla deneye yanıla açmaya çalışır. Kilidin girintisi ile anahtarın dişleri denk düştüğünde anahtar kilitte döner ve kapı açılır. Fakat bir bilinmezin çilingiri olmak nasıl iştir ve şair bununla ne ifade etmek istemektedir? Burada çilingir kavramını ele alırsak şair bir bilinmezi kurcaladığının farkında olarak çilingirin deneye deneye bulduğu anahtar gibi fikrini kurcalaya kurcalaya benliğinin kilidine oturtmaya çalışıyor. Kendi ile hesabı süren şair burada da bir iç cedelleşme halinde. Canlı cenaze olarak ifade ettiği insanlara kendi fikir sancısından bir pay olarak kabirde sorular soran Münker-Nekir meleklerini hatırlatıyor. Hatırlamanın dehşetinden nasibimizi almamızı istiyor şair. Canlı cenaze olarak gördüğü aslında fikir sancısı çekmeyen insandır. Ve şair, insanlardan Münker-Nekir vasfıyla sorduğu soruların ağırlığını duymalarını ve fikretmelerini istiyor.

“Aralık Kapı” adlı şiirde;

“Kelime, manayı boğan bir gömlek!
Paralıyorum.”⁷⁶

Mısralarıyla şair kelimelerin onun uğraşı olduğunu zihninde bir araya getirdiği kelimelerle manaya ulaşmaya çalışırken duyduğu sıkıntıyı mananın kelimeler tarafından boğulması olarak ifade ettiğini görüyoruz. Manaya ulaşmak için şairin kelimelere ihtiyacı var fakat onları birleştirirken verdiği mücadelede kelimeler onu

---

⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 67

⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.90

⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 133

yolundan alıkoyar hale geliyor. Ve şair manayı boğan bu gömleği yani kelimeleri paralıdıkça kurtarmaya ya da bir deyişle ulaşmaya çalıştığı şey yine mana oluyor.

“Ses” adlı şiirde şair;

“Benim bir bilmecem var,
Daha girift zamandan.
Çözölsene kördüğüm!
Ses geliyor ormandan...”⁷⁷

Mısralarında ruhundaki bilmeceyi tarif eden şair, bu bilmecenin zamandan daha girift olduğundan söz ediyor. Zaman ki durdurulamaz bir akış içerisinde işleyip dururken insan zamanın içinde hayatını sürdürüyor ve zamanın hızına hiçbir şekilde müdahale edemiyor. Şair de kendi ruhundaki bu bilmeceyi bir kördüğümüne benzetiyor. Kendisiyle yaşadığı cedelleşme bu mısralarda ortaya çıkıyor. Kördüğümün çözölmelerini isteyen şair şiirin her mısrasının sonunda tekrar ettiği “ses geliyor ormandan” mısrasını tabiatın kendisine gelen bir ses olarak vurguluyor. Ancak Allah’ın yarattığı sessiz kulların tarif edilemez sesinde bilmecesini çözecek bir güç buluyor.

“Susan Deniz” şiirinde;

“Bir çılgın vesvesede
İçim didiklense de
Olaydım o cüssede
Onun gibi susardım.”⁷⁸

Mısralarında bahsettiği çılgın vesvese şairin içini didikleyip duruyor, denizin cüssesinde olabilseydim ben de onun gibi susardım ifadesinden şairin; zihninde çarpışıp duran düşünceleri ve ruhunu didikleyen vesveseleri cüssesinin

---

⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 181

⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 184

kaldıramadığını anlıyoruz. Bunun ağırlığı altında ezildiğinden bahsediyor. Eğer deniz gibi engin olsaydım bu vesveselerin ağırlığını hissetmez ve dile getirmezdim, demek istiyor.

“Karınca” şiirinde;

“Ruhum kelle şekeri, vehimlerle karınca;

Kömürden kara rengim, onlar beni sarınca...”⁷⁹

Mısralarında ruhunu kelle şekerine benzetiyor; kelle şekeri kristal şekerin büyük parçalar halinde, baş büyüklüğünde yapılan cinsine verilen addır. Eskiden daha yaygın olarak kullanılan ve çok sert bir şeker türü olan kelle şekeri kolayca kırılmaz ve küçük bir balta ile kenarından parçalanarak koparılırdı. Şairin bu şekerle ruhunu tarif etmesi boşuna değil çünkü ruhunu yoran vehimler zihninden zuhur ediyor ve parçalanması güç ölçüde büyük ve şairi sarmış durumda. Koskoca bir şeker parçasına üşüşen karıncalar gibi şairin başı da vehimlerle dolu. Karıncanın küçük küçük kopardığı şeker parçaları nispetinde onun da ruhunu bu vehimler yavaş yavaş kemiriyor. Kömürden kara rengine bürünmesinin sebebi gözümüzde üşüşen karıncaların şekeri örttüğü hali ve rengi canlandırmak istemesi ama mecazî açıdan da bu vehimlerin ruhunu kararttığından bahsediyor.

“Geceye Şiir 3” adlı şiirde;

“İçimde bir mahşer uğultusu var;

Ruhumdur çağırın tenimi cenge.”⁸⁰

Necip Fazıl bu kez içindeki sıkıntıyı bir mahşer uğultusu ile tarif ediyor. Mahşer meydanında farklı milletlerden her insan bir araya geldiğinde, dilleri, renkleri, halleri birbirinden farklı bu insanlar mahşerin getirdiği heyecan ve korkuyla bir ortaklık sergileyecekler. Bu ortaklık telaş ve korkuyla yükselen sesler. İşte şair bu seslerin oluşturduğu düzensiz koroyu uğultu olarak tarif ediyor. Demek ki şairin de ruhunda birbirinden farklı hisler, vehimler ve duygular bu uğultunun harcını

⁷⁹Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 217

⁸⁰Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 227

oluşturuyor. Ruhu bu halden kurtulmak için tenini cenge çağırıyor. Cenk burada bir savaş çağrısı aynı zamanda şairin iç mücadelesini de örnekleyen en güzel mısralardan biri. Şair bize kendiyle cedelleştiğini ruhuyla bedeninin bir mücadele içinde olduğunu anlatıyor.

Şiirin son mısrasında “kapansam içimden gelen ahenge” diyen şair fikir ve his terazisini dengelediğinde yaşadığı mücadelenin son bulacağını ve bir ahenge ulaşacağını ifade ediyor.

“Visal” şiirinde;

“Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, âlemlerin Rabbi, sen!
Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!
Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!
Azap var mı âlemde fikir çilesine eş?”⁸¹

Mısralarında Rabbi’ne seslenerek O’na uzak olmanın da yakın olmanın da kendine has bir zorluğu haiz olduğunu ateş tasviri ile açıklıyor. Kalpleri ancak kendisine yönelsin diye yaratan Allah’tan bunu gizli bir dua gibi dileyen şair, âlemde en büyük azap olan fikir çilesinden kendisini kurtarmasını istiyor.

“Gölgeler” adlı şiirde;

“Gönlüm uçmak isterken semavî ülkelere
Ayağım takılıyor yerdeki gölgelere...”⁸²

Mısralarında aslında şairin neden fikir çilesi çektiğini görüyoruz. Gönlü ve ruhu onu maneviyat cephesine, semavi ülkelere davet ederken; O yerde yürüyen cisminin sürüklediği gölgesine yani kendine takılıp duruyor, tökezliyor.

---

⁸¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 233

⁸² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 251

“Ukde” şiirinde;

“Nasıl alsın deryayı;
Kafa küçük bir kâse...”⁸³

Mısralarında kafasının içindeki düşüncelerinin beyninin sınırlarını zorladığını, o deryalar kadar büyük meselelerle uğraşmak isterken, zihninin buna izin vermediğini, bu fikirlerin büyüklüğü karşısında aciz kaldığını ifade ediyor.

“Kafiyeler” adlı şiirde şairin muhatapla cedelleştiğini görürüz:

“Sanatsız
Papağan,
Neden çok;
Ve adsız
Kahraman
Niçin yok?”⁸⁴

Mısralarında konuşup duran grupların yalnızca bir papağan ezberinde takılıp kaldıklarını onları yontup öz şekillerine ulaştıracak olanın da sanat olduğunu söylüyor.

“Adsız kahraman niçin yok?”, sorusuyla kahramanlık gösterecek insanın mütevazî olması gerektiğini, isminden ve cisminden sıyrılarak insanlardan bir insan olması gerektiğini ifade ediyor. Belli bir sanatın eğittiği ruhların az olduğunun papağanlaşan, rutini ve söylemini tekrarlayanlarınsa sayısının çok olduğunun altını çiziyor. Kahramanlık payesine layık gerçek ruhlarınsa hiç kalmadığından söz ediyor.

“Kıvrım Kıvrım” adlı şiirde;

---

⁸³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 256

“Vehim kadehinde zehirli tütü... .

Kıvrım kıvrım,
Beyin törpüsü...”⁸⁵

Mısralarında vehimleri bir kadehe benzetiyor ve içinde zehirli tütü bulunan bu kadehin beyninin kıvrımlarını törpülediğinden söz ediyor. Tütü ifadesi özellikle seçilmiş. Zehirli tütünün dumanı tüttükçe vehimler, şairi daha da boğuyor ve içinden çıkılmaz bir hal alıyor.

“Aynalar Yolumu Kesti” şiirinde;

“Başımın tokmağı indi başıma.
Suratımda her suç ayrı bir imza,
Benmişim kendime en büyük ceza!”⁸⁶

“Başımın tokmağı indi başıma” mısrası ile şair kendi fikrinin kendi başına bir tokmak olup inmesinden söz ediyor. “Başımın tokmağı” diye vurguladığında “bir tokmak indi başıma” ifadesinden çok daha güçlü bir etki bırakıyor üzerimizde. Çünkü şair kendi fikrinin silahıyla vurulmuş durumda. Zihni onu yoran düşüncelerle dolu ve kendini ruhuna verilmiş en büyük ceza olarak görüyor. Aynaya baktığında bir imza gibi yüzüne sinmiş çizgiler ona suçlarını hatırlatıyor.

“Uyumak İstiyorum” adlı şiirde;

“Uyumak istiyorum başım bir cenk meydanı
Harfsiz ve kelimesiz düşünmek Yaradanı.”⁸⁷

Mısralarıyla Necip Fazıl, bir cenk yani savaş meydanı olan başını uyuyarak avutmak istiyor. Zihninde birbiri ile mücadele eden fikirlerden, kelimelerden uzak

---

⁸⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 262

⁸⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 265

⁸⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 271

⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 272

dünyadaki her şeyi geride bırakarak yalnızca Yaradanı düşünmek istiyor.

“Mercek” şiirinde;

“Hiç kalmadı soran: Ne var insanda?
Ben duvarda ezik bir böcek miyim?
Yoksa pırıl pırıl, tek damla kanda
Kâinatı süzen bir mercek miyim?”⁸⁸

İlk mısırada şair, “hiç kalmadı soran” ifadesi ile aslında insanın kendine sorması gereken bir sorudan bahsediyor: “Ne var insanda?” Bu bir nefis muhasebesi olarak ele alındığında insanın “ben kimim” sorusuna da cevap verir mahiyette olacaktır. Şair de şiirin devamında sorduğu sorularla bunun cevabını arıyor. “Ben duvarda ezik bir böcek miyim? Yoksa pırıl pırıl tek damla kanda kâinatı süzen bir mercek miyim?” Burada bir tercih söz konusu. Yani şair bir böcek olmayı mı yoksa tek bir kan damlasında kâinatı inceleyen bir mercek olmayı mı tercih ettiğini soruyor kendine. Bize de insanın eşref-i mahlukat iken hem meleklerin üstünde bir payeye erişebildiği (a’lâ-i illiyyin) hem de hayvandan dahi aşağıya (esfel-i safilin) düşebildiği hakikatini hatırlatıyor.

“Muhasebe” şiirinde;

“Evet, kafam çatlıyor, güya ûlvi hastalık,
Bendedir duymadığı dertlerle kalabalık.
Büyük meydana düştüm, uçtu fildişi kulem;
Milyonlarca ayağın altında kaldı kellem.
Üstün çile dev gibi gelip çattı birden! Tos!!!
Sen cüce sanatkârlık, sana büsbütün paydos!”⁸⁹

Necip Fazıl ilk mısırada fikir çilesinin ulvî tarafının bilincinde olduğu gibi aynı

⁸⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 276

⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 403

zamanda kafasını çatlatacak kadar düşünmenin bir hastalık olduğunu da ifade ediyor. Kalabalıkların, sıradan insanların duymadığı dertlerle zihninin ve ruhunun kalabalıklaştığını, benliğinin fildişi kulesinden uzaklaşıp büyük meydana insanların, hayatın içine düştüğünü söylüyor. Üstün çile olarak nitelendirdiği hakikati arama işinin ruhunda uyandırdığı sancılar ve kafasında taşıdığı düşüncelerle cüce sanatkârlıktan kurtulup gerçek manada bir sanatkâr olma yoluna girdiğini söyleyen şairin bir başka şiirindeki “Anladım işi, sanat Allah’ı aramakmış” mısrasından gerçek sanatın geyesi hakkında fikir sahibi olabiliyoruz.

“Cemiyet ah cemiyet, yok edilen ruhiyle;
Ve cemiyet, cemiyet, yok eden güruhiyle...”⁹⁰

Mısralarında cemiyetin ruhunun yok edildiğinden bahsediyor. Cemiyetin içinde bulunan fertlerin bir araya geldiğinde oluşturduğu gürhun yani kalabalığın da yok edici bir özellikte olduğunu söylüyor.

Aynı şiirin bir başka mısrasında “Rahminde cemiyetin ben doğum sancısıyım” ifadesi ile şikayetlendiği cemiyetin içinde yaşayan bir fert olarak ruhunda hissettiği sancıyı cemiyete de duyuracağı bir doğum anını bekliyor. Bu doğumun ruhsuz cemiyetin fertlerinde yeni bir başlangıca sebep olmasını umut ediyor. Bu umutla kalabalıkların yerine de sancı çekme mesuliyetini üstleniyor.

“Ve sonra kelimeler; kutlu, mutlu, ulusal
Mavalları bastırdı devrim isimli masal
Yeni çirkine mahkûm, eskisi güzellerin;
Allah kuluna hâkim, kulları heykellerin.”⁹¹

Şair şiirin devamındaki bu mısralarda yeni kullanılmaya başlanan kelimeleri eleştiriyor. Devrim diye ortaya çıkan yeniliklerin bir masal olduğunu uydurma sözlerden, mavallardan dahi inandırıcılığının az olduğunu ifade ediyor. Eski güzellerin yeni çirkine mahkûm olduğunu, heykellere tapanların Allah’ın kulları üzerinde tahakküm kurduğunu söylüyor. Necip Fazıl’ın bu mısraları siyaset eleştirisi olarak

⁹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.403

cedel kavramına örnek gösterilebilir.

“Destan” adlı şiirde;

“Heykel destek üstünde benim ruhum desteksiz” mısrasında şair heykelin bir destek üzerinde ayakta durduğunu ruhunsa bir desteği olmadığını söylüyor. Ruhu bir sarkaç gibi düşünceden düşünceye, duygudan duyguya gidip geliyor. Kendini dayanaksız hisseden şairin ıstırabının sebebini ilerleyen mısralarda anlıyoruz:

“Siyaset kavas, ilim köle, sanat ihtilaç;
Serbest verem ve sıtma; mahpus gümrükte ilaç.
Bülbüllere emir var: Lisan öğren vakvaktan;
Bahset tarih balığın tırmandığı kavaktan!”⁹²

Siyasetin ve ilmin itibarının zedelendiği ve gerçek sanatın çırpındığını, can çekiştiğini ifade ediyor. Kendi çaresizliğimize, hastalıklarımıza kendi ilaçlarımızla değil ithal ilaçlarla müdahale etmeye çalıştığımızı, dilimizin nimetlerinden istifade edemediğimizi ve Türkçenin kıymetini bilemediğimizi söylüyor. Dilimize yeni giren kelimeleri de kapalı bir anlatımla eleştiriyor. Hakikati dile getirmeyen yalnızca hurafelerden bahseden tarihe de öfkesini dile getiriyor. Burada bir dönem Türkiye’sini tenkit eden mısralar görüyoruz. Necip Fazıl bu mısralarda cedeli yine bir siyaset eleştirisi olarak kullanıyor.

“Feza Pilotu” adlı şiirde;

“Yirminci asrın ablak yüzlü feza pilotu!
Buldun mu Ay yüzünde ölüme çare otu?
Bir odun parçasına at diye binen çocuk!

---

⁹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.404

⁹² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.407

Başında çelik külâh, sırtında plastik gocuk.
Uzakları yenmiş Fatih edasındasın!
Dipsizliğin dibini bulmak sevdasındasın...
Allah'a dil çıkarır gibi küstah bir yarış...
Farkında değilsin ki, Ay dünyaya bir karış
Fezada milyarlarca ışık yılı, mesafe;
Seninki, saniyelik zafer, ilmi hurafe
Kavanozda, kendini deryada sanan balık;
Ne acı vahşet, mağrur ilimdeki kabalık;
Fezada 'Allah diye bir şey yok' iddiası
Gel gör, kaç füzeye denk, bir müminin duası.
Rafa kaldırmak için ruhlarını dürdüler,
Güneş diye kalpteki güneşi söndürdüler
Bilmediler kalptedir, kalptedir asıl feza;
Kalptedir ölümsüzlük kefilî kutsî imza
Sayıdan sonsuzluğa sınıf geçirecek not;
Bizdedir ve bizdedir Arş'a giden astronot.
Ve mekândan arınmış ve zamandan ilerde,
Fezayı teslim alma sırrı bizimkilerde.

Bizimkiler ışığa gem vurur da binerler;
Yerden göğe çıkmazlar, gökten yere inerler...⁹³

Mısralarında şair Ay'a adım attığında orada Allah'a rastlamadığını iddia eden astronotu eleştiriyor. Feza pilotu ismini verdiği astronotun Ay'a çıkışını hafife alarak Ay'ın dünyaya yakınlığını "Ay dünyaya bir karış" mısrasıyla ifade eden Necip Fazıl, fezada olup biten büyük hadiselerle kıyasla feza pilotunun Ay'a ulaşmasını saniyelik zafer olarak yorumluyor. Burada esas tenkit ettiği astronotun küstahlığı, bunu da "mağrur ilimdeki kabalık" ifadesiyle ortaya koyuyor. Feza pilotunun yaptığı işi bir çocuğun oyunu kadar basit buluyor ve onun Fatih edasındaki tavrını eleştiriyor. Astronotun gülünç iddiasına yanıt olarak bir müminin duasının füzeden dahi etkili

⁹³Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.410,411

olduğunu söylüyor. Bu şiirde Necip Fazıl, feza pilotunun nezdinde hakikati örtmeye çalışanlarla mücadele ediyor ve böyle kişilerin ruhlarını dürüp rafa kaldırdığından bahsediyor.

Gökteki güneş, ay ve yıldızların ilmiyle uğraşırken kalpteki güneşten habersiz yaşadıklarını, esas fezanın kalpte olduğunu, fezada Allah'ı bulamadım iddiasıyla tenkit ettiği astronota Allah'ın kutsi imzasını kalbinde bulması gerektiğini söylüyor. Muhatabının iddiasını çürütmek için şiirin devamında “fezayı teslim alma sırrı bizimkilerde” mısrasıyla altını çizdiği “bizimkiler” ifadesinden kasıt hakikati arama gayreti içinde olanlar. Bu gruhun fezayı teslim alma sırrına ermiş, göğü yerde iken keşfetmiş olduğunu söylüyor. Feza pilotuna hakikat sırrına ermeden gökyüzüne çıkmanın, Ay'a ayak basmanın hiçbir manasının olmadığını tekraren ifade ediyor. Bu mısralarda şairin ortaya koyduğu deliller ve muhatabının mesnetsiz iddialarını çürütme tavrı bakımından tam bir cedel örneği sergilediğini söyleyebiliriz.

Çile eserinde genel olarak vurguladığı fikir çilesi kavramını şair, şiirlerinde çeşitli kelimelerle örnekler: vehim, vesvese, kördüğüm, bilmece, sancı bu kelimelerden bazılarıdır. Şairin fikir çilesine sebep hakikati arama gayretidir. Sanatı da ancak hakikati aramak maksatlı yapıldığında sahil bulan şair, yaşadığı fikir çilesiyle bir iç cedel örneği ortaya koyar.

Tanpınar Necip Fazıl için şu ifadeleri kullanır:

“Birkaç defa düşündüm; her hayat davetinin önünde, yelesi taze ve keskin bir bahar kokusu ile kabarmış bir küheylan gibi, burun delikleri açılıp kapanarak şahlanan bu genç adam, kendisini şiirin dar nizamına sokmamış olsaydı, acaba ne olurdu? Belki zaferini terennüm eden tunç boruların akislerini ufkun dört köşesinden üstümüze bir altın yağmuru halinde yağdıran bir kahraman, belki köksüz bir adam, belki de daha büyük bir ihtimalle sadece bir deli.

... Bazı insanlar, ara sıra ayaklarını imkânsızın denizinde yıkadıkları içindir ki, zaman zaman başları bulutlarla çarpışır.” (Varlık, s.1, 13 Temmuz, 1933) ⁹⁴

---

⁹⁴ Mustafa Miyasoğlu, **Necip Fazıl Kısakürek**, Adım Yayıncılık, İstanbul 1993, s.42

Tanpınar'ın şiirin dar nizamı ifadesine dikkat etmek gerekir. Bu ifadeden anladığımız kadarıyla Tanpınar, Necip Fazıl'ın şiirle ruhunu terbiye ettiğinden söz eder. Şiir Üstadı dizginleyen ve bir nizam içerisine sokan akıştır. Bu sonsuz akışın içerisinde şairin suyun üstünde kalmasını sağlayan da yine şiirdir.

Tanpınar, Necip Fazıl'ın imkânsızın denizinde ayaklarını yıkadığından bahseder. Öyle ki bütün imkânsızlıkların içinde mümkünü arayan bu adam alelade bir iş halleder gibi olmazı olur kılmaya azmeder. Talep ettiği kapıda ısrarlı ve dimdik duruşundandır ki kilitler eline sunulur şairin. Başı bulutlara erişir ve bulutlarla çarpışır; düşünceleri çatışma halinde iken duyduğu sancı onu her daim tetikte ve uyanık tutar. Çünkü hakikati aramak gayesinde olan gözün daima uyanık kalması şarttır. Bu yüzden ruhunun çeperlerine çarpa çarpa yorduğu hisleri ve beynini kıvrım kıvrım eden düşünceleri ile şair kendisiyle cedelleşip durmaktadır.

2.1.2. Esselâm

“Mukaddes Hayattan Levhalar” alt başlığını taşıyan eserde Peygamber Efendimizin hayatının yer aldığı 63 levha ismiyle 63 şiir bulunmaktadır. 63 bölümden oluşan kitabın 52 bölümü Peygamberimizin hayatını, 7 bölümü 101 hadisin manzum şekilde söylenişini, geriye kalan 4 bölüm ise peygamberimizin bu dünyadan ayrılışını anlatır. Necip Fazıl bu eserini şöyle tanımlıyor:

“Levhaların 63 parça oluşu, mukaddes hayatın yıl sayısından alınan ilhamla... Bu 63 parça içinde (kronolojik zaman sırasına bağlı) bir tertip bulunsa bile vakaları düpedüz resmetmek yerine onların ruhlarını göstermek gayesi güdülmüş ve herkesin önceden bilmesi veya kolayca öğrenmesi gereken tafsillerden kaçınılmıştır. Dış çizgilerin içine girme ve iç manalara sokulma hedef ve gayreti...”⁹⁵

“Bin yedi yüz küsur mısralık, kemiyette küçük bir destan... Fakat keyfiyette, her kelimesi bir beyin törpülemesine mâl olduğuna göre bilmem ne? Dava o Nura

⁹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Esselâm “Mukaddes Hayattan Levhalar”**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Mayıs 2015, s.9

yaklaşmak... O Nur ise insanı ve idraki bir an içinde yakıp kül edici kuvvette... O halde eser hakkında verilecek hüküm, bu yanış ve kavruluş borcunda hangi derecenin tutulabilip tutulamayacağında. Keyfiyet hükmü ancak böyle bir ölçüyle verilebilir.”⁹⁶

Necip Fazıl bu eserinde Peygamber Efendimizin mukaddes hayatından örnekler ortaya koyduğu için bu sükûnetli iklimde cedel örneğine rastlanmaz.

2.1.3. Öfke Ve Hiciv

Öfke Ve Hiciv adlı eserin girişinde şöyle bir not vardır:

“Eser, büyük şiirini, dünya edebiyatına “Çile” ile armağan eden Büyük Türk Şairi’nin 1947 yılından başlayarak birçok gazete ve dergide “Ozan” veya “Ozanbaşı” gibi çeşitli isimlerle yayınlanmış satirik mahiyetteki günlük şaka ve fantezileriyle, nazım formu içinde anlık tespit ve öfkelerini noktlayan bazı manzumelerden ibaret olup , “b.d. yayınları” tarafından derlenmiştir.”⁹⁷

Öfke Ve Hiciv eseri isminden içeriği anlaşılacağı üzere şairin öfke duyduğu meseleleri ortaya koyduğu gerek şahısları gerek de toplumu ilgilendiren bazı durumları hicvettiği yani yerdiği bir eserdir.

“Menderes” adlı şiirde;

“Menderes ah Menderes!

Yüksek sanatına pes!

Ele geçmiyor nabzın

Ne bir ses, ne bir nefes!

Aştın ses duvarını

Sürünsün yerlerde ses.

Nasıl derim kendime

⁹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.10

⁹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Öfke Ve Hiciv**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2015

Ondan ümidini kes!”⁹⁸

Necip Fazıl bu mısralarda dönemin lideri olan Menderes’e dair beslediği umutlarının boşa çıkmasından duyduğu korkuyu ifade ediyor. Burada bir siyaset eleştirisi olarak cedeli ele almak mümkündür. Çünkü şair, “ele geçmiyor nabzın, ne bir ses ne bir nefes ifadeleriyle” Menderes’in göstermesi gereken dirayeti gösteremediği için onun yalnız kafa sesinin değil nabzının dahi duyulmadığını söyleyerek eleştiriyor. Bir yandan da Menderes’e yüklediği misyon itibarıyla de ondan ümidini kesmek istemiyor.

“Süleymannâme” adlı şiirde;

“Sen gül diyarının yapma gülüsün!
Aynı yapmacıkla Çoban Sülü’sün!
Yoktur izlediğin bir dava yolu;
Bir bu yan, bir şu yan, büküntülüsün!
Türk’e zıt sermaye merkezlerinden,
Bu zikzaklı yolda hep güdülüsün!
Milli yekparelik gelmez işine;
Bu yüzden parçalı, bölüntülüsün!
Ve devlete mason biraderlerin
Tam da maslahata denk ödülüsün!”⁹⁹

Burada şairin ortaya koyduğu tavır bir siyaset eleştirisi olmanın yanında tam bir hiciv örneğidir. Cedelin tanımında yer alan hasmı delillerle ikna etme metodu Necip Fazıl’ın Süleyman Demirel’e yazdığı bu şiirde muhatabına karşı öne sürdüğü gerekçeleri incelediğimizde mevcuttur.

“Meydan” Şiiri’nde;
Tek istikamet Kâbe;
Ve tek örnek sahabe...

⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 10

⁹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.41

Böyle yükseldi sütun,
Böyle kuruldu kubbe.
Derken nuru kararttı
Yobazda kara cübbe.
Tuzağa düştü aslan;
Sorguç takıldı kelbe.
Vatan yüz elli yıldır
Manada bir harabe.
Artık iman ve ahlak,
Türbedarsız bir türbe.
Ne hatıra maziden,
Ne isim ne kitabe...
Düşmek, yükselmek oldu
Uçurumda mertebe...
Ağla ey koca tarih
Bu acıklı nasibe!
Nerdesin ulvi fikir
Çilekeş murakabe?
Sahte devrimler boyu
Tarihi muhasebe?
Bağlıdır bu felaket,
Tek tipe tek sebebe.
Bir tip mücerret model
Batı ajanı kahbe!
Sürüyü teslim eden,
Avrupalı celebe...
Hele bak, şu hale bak;
Eve, yurda, mektebe!
Bizde profesör derler
Kitap yüklü merkebe.
Lisan diye hırlayış;
Kültür diye alfabe...
Pazar müflis, kent deli,
Köy boş karakol izbe...

Bir çatışma boğuşma;
Şeytan uğrunda cezbe.
Karışmış gazetede
Necaset mürekkebe.
Ne bulduk parti parti,
Eyledik de tecrübe?
Bir kısmı Ebu Cehil,
Bir kısmı İbn_i Sebe.
Gerçeğe aykırılık;
Uygunsuzluk mezhebe...
İslam, gidip gelen top,
Bir hizipten bir hizbe.
Hak yolunda bir lider;
Memur, hakkı tahribe.
Düne kadar dışandı,
Şimdi de içten darbe.
Diyanet işleri ki,
Uymaz farza, vacibe.
İlminde gaiplerin
Haşyet duymaz gaibe.
Yeni bir mamul eşya;
Fetvaları şaibe.”¹⁰⁰

...

Necip Fazıl bu şiirde; medeniyet kubbemizin nelerle kurulduğunu, değerlerimizi oluşturan öğeleri ifade ettikten sonra, göstermelik haliyle nuru karartan yobazları eleştiriyor. İman ve ahlakın tahrip edildiği, vatanın bir harabeye çevrildiği, ulvi fikir ve murakabenin esamesinin okunmadığından bahsediyor. Bunca yaşanan sahte devrimler çağında fert yahut cemiyet dimağında tarihi bir muhasebenin yapılmadığı, yaşanan felaketlerin müsebbibininse Batı ajanı kılıklı insanlar olduğunu ifade ediyor. Gazetelerde mürekkebe necaset karıştığından, lisanın, kültürün, değerlerimizin baş aşağı edildiğinden bahsediyor.

---

¹⁰⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.49-50-51

İslam dininin insanlar elinde bir oyuncak halini aldığı bu içler acısı devirde Diyanet İşleri'nin sorumluluklarını yerine getiremediğini, yaşanan darbenin içten yapıldığını söylüyor. Şairin mücadele tavrı sergilediği bunca olumsuzluğun yanında şiirin devamında ortaya koyduğu bir reçetesi var:

“Bir nesil bekliyoruz
Büyük nizamı gebe.
Nedir o nizam, nedir?
Boyun eğmektir Rabbe!
Milliyet ruha bağlı;
Kıymet sadece kalbe.
Fatih'te ermiştir,
Cengizhan ve Kurt Cebe.
Davet gücü İslam'da;
Komünisti edebe.
Her şey her şey İslam'da;
Ferde ve kavme rütbe.
Bizde, kutsi emanet;
Bizde yarın galebe!
Gün geldi, saat çaldı;
İşte yol koş takibe!
Yetmez mi esaretin;
Ey Türkoğlu, davran be!”¹⁰¹

Bunca karışıklığın, başıbozukluğun içerisinde nizamı oluşturacak saikin Rabbe boyun eğmek olduğunu, milliyetin ruhlarda tekrar dirilmesi ve hakiki kıymetin kalplere verilmesi gerektiğini ifade ediyor. “Türkoğlu, davran” diyerek Türk gençlerini vazifeye çağırıyor.

Bu şiirde şair toplumu derinden etkileyen unsurları ortaya koyarak kötüye giden her şeyle mücadele tavrını gösterir. Burada bir medeniyet tasavvurunun yanı sıra toplumsal bir eleştiri olarak cedeli görmek mümkündür.

¹⁰¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.52

“Demagog” şiirinde;

“Demagog iyi bilen, nasıl avlanır gafil;
Hakikati bayılıp ırzına geçen sefil...”¹⁰²

Mısralarıyla Necip Fazıl demagoglara karşı cedel örneği sergiliyor. Halk avcılığı yapan demagoglar, genelde siyasette daha çok yer alır ve halkı bir konuda galeyana getirmek için yalan, uydurma söz ve kışkırtıcı ifadeler kullanmaktan geri durmazlar. Necip Fazıl da demagogların gafil avlamayı iyi bildiklerini ve hakikati ortadan kaldırmak için batılla nefes alıp verdiklerini ifade eden mısralarıyla bu tür insanlarla mücadele ediyor.

“Şeyh Ve Anahtar” şiirinde;

“Biblo şeyh... Çevresinde balmumundan müritler...
Elinde bir anahtar... Kapı açmaz kilitler...”¹⁰³

Mısralarında dini göstermelik olarak kullanan, dünyalık işlerine alet eden, şeyh olduğu iddiasıyla etrafına dalkavuklar toplayan insanlarla mücadele ediyor. Böylelerinin etrafındaki müritlerin de balmumundan yapılmış gövdeler olduğunu söylüyor. Hakikatten uzak kalanları ölü gövdelere benzeten şair, onların yaşar gibi görünüp nefes almadığına vurgu yapmak için “balmumundan müritler” ifadesini kullanıyor. Bu yalancı şeyhin elindeki anahtarı yani faydasız ilmmini de kapı açamayan kilitlere benzetiyor. Anahtar var, kapı var ancak bu gafillerin anahtarları hakikat kapısını açmaktan beridir, demek istiyor.

Necip Fazıl bu şiirinde hakikati, dini nefsine alet edenlere karşı cedel örneği ortaya koyuyor.

Aynı gayeyle yazdığı bir başka şiir İkisi şiiri;
“Dini bozmaktan yana ikisi de bir safta;
Taş kafalı kâfirle, duygusuz kaba softa...”¹⁰⁴

¹⁰² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.116

Şair burada duygusuz, dinin inceliklerinden yoksun, yalnızca ezberci bir yaşayışla dini hayatına geçiren insanları kaba softa olarak değerlendiriyor ve onların kâfir kadar dine zarar verdiğini söylüyor.

“Yobaz” adlı şiirde;

“Yobaz ısıdırmayan, sevdirmeyen, ürküten
Kendi çirkin yüzünde güzelliği çürüten”¹⁰⁵

Mısralarıyla şair yobazın insanları dinden soğuttuğunu, dine karşı bir korku psikolojisi geliştirmelerine sebep olduğunu ifade ediyor. Dinin güzelliğini kendi çirkin tavrıyla gölgelediğini, insanların yobaz kişiyi inanan insan zannettiği mecralarda dini yanlış tanıtır güzeli çirkin gösterdiğini ifade ediyor.

Necip Fazıl Öfke Ve Hiciv eserinde, toplumun nabzını elinde tuttuğu halde vazifesini kötüye kullanan siyasetçileri, dini kendi şahsi çıkarlarına alet eden din adamlarını, bulunduğu konumun, sahip olduğu değerlerin hakkını vermeyen herkesi eleştiriyor. Bu insanlara duyduğu öfke onda bir mücadele ruhunu ortaya çıkarıyor. Bu anlamda Öfke Ve Hiciv adlı eserin cedel örnekleri ihtiva ettiğini söyleyebiliriz.

2.2. HİKÂYE KİTAPLARI

2.2.1. Hikâyelerim

Bir Yalnızlık Gecesinde Vehimleri adlı hikâyede;

“Gözümüzün görmeyeceği ve kulağımızın duymayacağı şekilsiz vücutlar ve vücutsuz şekiller var. Bilhassa ölümler ve mazi var... Hassasiyetimiz bir kere tabiinin

---

¹⁰³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.200

¹⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.203

¹⁰⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.260

üstüne çıkınca bizim için yepyeni bir âlem başlayacaktır. Girelim o âleme! Orada kaçırılmış anlarımızı, mazimizi ve ölülerimizi bulacağız. Sağır bir odaya kapandığımız zaman dışarıda uğuldayan şehirden ne kadar eminsek, ölülerimize de o kadar inanalım.”¹⁰⁶

Necip Fazıl’ın bu hikâyede sözünü ettiği hassasiyetin tabiinin üzerine çıkması hali kendi fitratında da olan bir durumdur. Yaşadığı iç cedelin de sebebi budur. Hikâyede de ifade ettiği gibi hassasiyeti yüksek olan insanlar kendilerine yaşadıkları dünyanın ötesinde yepyeni bir âlem kurarlar. Orada mazi ve ölüler vardır. Geçmişle hesaplaşma Necip Fazıl’ın ruhundaki sancının sebeplerinden biridir. Ölüler içinse hikâyenin devamında şunları söyler:

“Ölüler yaşıyor, ânlar yaşıyor; bütün hisler, fikirler, heyecanlar fezada aklın gidemeyeceği kadar uzak ve başka bir iklimde ve muallâkta, dumandan buz haline geçmiş sivri kayalıklar halinde yaşıyor, her şey yaşıyor...”¹⁰⁷

Necip Fazıl’ın fikir dünyası öylesine görkemli ki hiç ölmeyen his ve fikirlerin aklın ulaşamayacağı bir yerde nefes alıp vermeye devam ettiğine inanıyor. Akıldan bağımsız, muallâkta yani öyle arada bir yerde, havada asılı kalmış ama hayatiyetini sürdüren hisler. Belki de sancısını çektiği her his ve fikir bir duman kadar nazik ve uçucu iken yaşadığı fikir çilesi onları katılaştırıyor. Soğuk ve katı bir buza dönüşüyor, yetmiyor buzdan bir kayalık imgesini ortaya koyuyor Necip Fazıl; hem de sivri bir kayalık. Peki, fikrin yaşadığı bunca dönüşüm O’nun ruhunu etkilemez mi? Elbette etkiler; dumandan buza dönüştüğü halde, akıldan uzak nefes alıp verdiği halde bir kere bünyesine karışmış her şey Necip Fazıl’da nefes alıp veriyor. Bir sancı, bir çile, bir mücadele biçimi olarak.

“Eski Elbiselerin Hafızası” hikâyesinde;

“Düşün, bir elbiseyle bir vücut arasındaki esrarlı rabıtayı düşün! O elbise ki,

---

¹⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Hikâyelerim**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Şubat 2017, s. 13

¹⁰⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 13,14

terzinin elinden vücudunun basit hendesine göre yapılmış manasız bir kalıp hâlinde çıkar ve sonra bir vücuda yapışıp onun bütün hareketleriyle yaşamaya başlayınca ne hâle gelir, düşün! Başlangıçta dümdüz bir alın gibi hiçbir şey ifade etmeyen elbiseler, atılacağı güne kadar vücudun her hareketini saniyesi saniyesine kaydeden korkunç bir hafızadır.”¹⁰⁸

Necip Fazıl’ın bu paragraftaki ilk kelimesi onun yaşadığı sancının sebebini ortaya koyar. Bir mütefekkindir O. Durmadan düşünür, fikir O’nun zihninde halden hale, şekilden şekle girer. Askıda duran elbiseyle bir vücut arasında esrarlı bir rabita olduğunu ifade ederken elbisenin bir vücudun hareketlerine göre yaşarken geçirdiği haller üzerine tefekkürde bulunur. Giyilmediğinde çizgisiz, genç bir alın gibi olan elbiseleri, bir insanın üzerinde olduğunda vücudun her hareketini kaydeden bir hafızaya benzetir. Zamanla kaydettiklerinin ağırlığıyla kırışan bir alın. Necip Fazıl korkunç bir hafıza ifadesini kullanır elbiseler için. İnsan ruhu ve bedeni arasındaki münasebeti elbise metaforu üzerinden kurduğunu düşünmek mümkündür. Eşya ve hadiselerle bu kadar sıkı bağı olan bir insanın onlara yüklediği mana nispetince yükü de ağırlaşacaktır.

Hikâyenin devamında;

“Düşün, düşün, biz insanlardan evvel eskidiğimiz halde kaç insan eskitiyoruz? Bizim ıstırabımızı düşün! Biz vücutsuz kalan bir elbise miyiz, yoksa elbisesiz kalmış bir ıstırabın vücudu mu?”¹⁰⁹

“Necip Fazıl Kısakürek, nesnelere öte yüzleriyle tanıma, onların meçhulden gelen seslerinden hayata aykırı bir renk taşıma, normal algıların karmaşık yapısından bilinç ötesinin gizlerine ulaşma, “nasıl da düşünmüş, böyle düşünmek nereden aklına gelmiş?” dedirten bir ayrıntı düşkünlüğüyle sıradan şeylerde aşırı tedirgin edici, huzur bozucu, kafa karıştırıcı, düz mantığı sarsıcı özellikler bulma, nesnelere hayata yansıyan gizli canlılığı keşfetme çabasında bir sanatkârdır.”¹¹⁰

¹⁰⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 24

¹⁰⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.25

Elbiseyi konuşturduğu bu kısımda ıstırap kelimesini kullanıyor. Eskittiği her insanın mizacından kumaşına ekleyen elbiselerin kazandığı yeni kimliklerin yanında her insanın ıstırabından da aldığı pay üzerinde düşünmemizi istiyor Necip Fazıl. “Vücutsuz kalan bir elbise mi elbisesiz kalmış bir ıstırapın vücudu mu?” Sorusu da bizi bir fikir sancısına şahit ediyor. Mutlak cevabı olmayan belki de cevaplanmak için değil yalnızca sorulmak için sorulan bir soruya şahit oluyoruz. Necip Fazıl’da fikir sancısı; çizgili bir alnın sahip olduğu çizgiler gibi bir kere yerleşince bir daha silinmiyor. Diyebiliriz ki bu sancı, bu iç cedelleşme O’nun elbisesidir.

“Yemin” adlı hikâyesinde;

“Her batıl itikat, insanı salim inanışlardan alıkoyucu, şaşkın bir iman hazırlığı değil de nedir? Öyle bir hazırlık ki sonunda bulmak değil kaybetmek var... Belki de onun için Allah kumarı yasak etti ve kumarbazı sevmedi.”¹¹¹

Burada “şaşkın bir iman hazırlığı” ifadesi çok çarpıcıdır. Çünkü iman da bir teslimiyet, güven, itminan vardır. İmanın bünyesinde kara bir leke gibi duracak olan şaşkınlık ifadesini Necip Fazıl batıl itikatları tarif için kullanmıştır. Zıtlıklar önce onun his dünyasındaki çatışmadan doğar sonra da kalemine yansır. Zıtlığın ortaya çıkardığı kuvvet anlatmak istediği şeyi zihnimizde berraklaştırır. O’nun fikir dünyasında yaşadığı savaşın ganimetlerini toplayan okurdur. Bu açıdan Necip Fazıl’ın yaşadığı cedel, okuru diri tutması hasebiyle önemlidir.

“Kanaryanın Ölümü” adlı hikâyede;

“Çocuk ciğerlerine kadar donmuştu. Her şeyde ilahi bir ihtar ve şifre gören mizacı, bir aynadaki hayal şeklinde ona tane tane dedi ki:

Bu kuşla ruhun arasındaki münasebeti ara ve bul!”¹¹²

Necip Fazıl alıntıladığımız bu bölümde kendi mizacını hikâyesindeki çocuğa emanet etmiştir. Her şeyde ilahi bir ihtar ve şifre gören mizaç esasen Necip Fazıl’ı tarif

¹¹⁰ Ömer Lekesiz, **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 1**, Şule Yayınları, İstanbul, Haziran 2017, s.532,533

¹¹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.64

¹¹² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.87

eder. Onun işi bu şifreleri çözüp hakikate ulaşmaktır. Aynadaki hayalin çocukla konuşması gibi ruhunun aynasında daima kendiyile konuşup durur. Bu kuşla ruhun arasındaki münasebeti ara bul! Cümlesini kuran O'nun ruhundaki katmanlardan biridir. Necip Fazıl ancak bu katmanları sabırla açarak ve aşarak öze, hakikate ulaşabileceği düşüncesini taşır. Onun mücadelesi define bulmak için toprağı kazan avcıya benzer. Fakat Necip Fazıl'ın bu arama işinde elleri ve tırnakları değil his ve fikri çırpınıp durur.

“Yusufcuk” adlı hikâyede;

“Kendimi didik didik yemek, gagalamak istiyordum. Öylesine dertliydim.”

“Kendime öyle zulümler ettim ki, nihayet ikiye bölünür gibi oldum. Bir parçam öbür parçamın dizlerine kapanıyor ve ebedler boyu ağlamak istiyor.”¹¹³

Hikâyeden alıntıladığımız bu iki cümle Necip Fazıl kendisiyle yaşadığı cedele örnek olabilir. Rimbaud'un, “ben bir başkasıdır” ifadesi burada vücut bulmuş gibidir. Necip Fazıl, “ikiye bölündüğünden ve bir parçasının diğer parçasının dizlerine kapanıp ebedler boyu ağlamak istediğinden,” bahsediyor. Burada parçalanın ruhtur. Ben bir başkasıdır, cümlesinde kişiyi kendisine yabancı kılan da ruhun zaman içerisinde değişen, bölünen, birleşen ve sonra tekrar ayrılan yani değişip duran halidir.

“Olabilir Oğlu Olabilir” hikâyesinde;

“Tavandaki budaklar, saçaklardan sarkan bir ipin çırpınışı, ufuktaki bulutların her an bozup kurduğu şekiller... Tavanlarda peri kızı masalını aynen takip ettiğim, bir ipin çırpınışında bütün bir ıstırap kıvranışını tattığım, bulutlarda canavara hücum eden mızraklı bir süvariye hecelediğim çok olmuştur.”¹¹⁴

Bir ipin çırpınışında ıstırap kıvranışı yaşayan Necip Fazıl'ın ruhunun çırpınışlarını elbette daha derinden hissedecektir. Onun fikir mayası ıstıraptır.

“Eşyaya daima peçesinin altındaki iç çehreyi görmek zevki, biraz da illetiyile

¹¹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.93,94

bakan ben, vehmimin cevabını almıştım:

Fırtına, güzelliği içinde canavar çizgili bir kadına benzer bir ruhtur!”¹¹⁵

Eşya ve hadiselerin bir peçesi olduğunu, görünen yüzlerinin yanında bir iç çehrelerinin de bulunduğunu ifade ederek yaşadığı bu hali, bir illet olarak yorumlar.

“Ben arkasında ne tuhaf bir vehim dünyasını çekip sürükleyen adamım! Seyyar tiyatro gibi bir şey... Bütün hastalıklı dekorlarım yanımda, sandıklarım, ruhumun sandıklarında...”¹¹⁶

Arkasında sürüklediği belki de ardı sıra sürüklendiği bu vehim dünyası için illet ifadesinden sonra bu kez de hastalıklı dekor kelimesini kullanır. Necip Fazıl’a göre kendi ruhunda yaşadığı cedel bir marazdan doğar.

“Kader Böyleymiş” hikâyesinde;

O hangi işte olursa olsun besbellidir ki, bir şey düşünmekte, hep onu düşünmekte, derinliğine bir fikre batmış ve ondan bir daha çıkamayacak hale gelmiş bulunmakta...¹¹⁷

Hikâyesindeki karakterinin bir fikrin derinliğine batmış ve onun derinliklerinden çıkamayacak hale gelmiş olduğundan söz eden Necip Fazıl, kendi ruh dünyasında bir mücadele ortaya koyar ancak o derin sulara yüzerken yorulsa da daima suyun üstünde kalmayı başarır. Hakikatten beslenen her ruh için bu geçerlidir.

“Hasene Bacı” hikâyesinde;

“-Ya o Müslüman eskisi dediğin kimler?

---

¹¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.98

¹¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.99

¹¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.100

¹¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.108

-Camileri doldurup da içine giremeyenler... Hepimiz!”¹¹⁸

Bu hikâyede Necip Fazıl, “Müslüman eskisi” kavramı ile İslam’ı kalpte değil şekilde yaşayanları eleştiriyor. Camileri dolduran kalabalıkların ruhlarında gideremedikleri yalnızlıkla, hepimizin yaşadığı bu hastalıkla mücadele ediyor.

“Işıklı Pencere” hikâyesinde;

“Sır, sır; en basit görünen şeylerde bile derin bir sır... Hiçbir şeyi kaba izahlarla örselememeli ve kendi sır halesi içinde görmeye çalışmalı...”¹¹⁹

Necip Fazıl’ın sözünü ettiği “sır” kavramı camın sırlanan yüzeyinin ayna olup bakana kendisini göstermesi gibi değerlendirilmelidir. O’nun bakışında eşya ve hadiseleri sırlama kabiliyeti vardır, böylelikle basit gibi görünen meseleleri sırlar ve onları kendi aynasında yeniden bir biçime sokar. Yaratılmış her şeyde incelik gören ruhu, kabalıktan uzak ve daima hayret makamındadır. Bu sebeptendir ki hikâyelerinde ruhunun elbisesini giydirdiği kahramanları onun vehimlerinden, ıstırabından, fikir çilesinden örnekler sunar.

2.3.ROMANLARI

2.3.1. Aynadaki Yalan

Romanda yer alan ve cedel kavramını örneklendirebileceğimiz pasajlar şunlardır;

“Naci, elinde bir değnek, yere yatar yatmaz uyuyuveren bu Anadolu çocuklarına bakıyor. Ne de rahatça kaybediş kendilerini... O büyük yorgunluklar sonunda bayılmalar ve çökmeler bir tarafa, her gece uykuyu korkunç bir ormanda

¹¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.116

seyrek bir av peşinde gezercesine arar ve yolunu öyle canavarlar keser ki, avını bir türlü bulamaz.”¹²⁰

Naci çocukların tasasız uykusuna imrenerek bakarken bir yandan kendi ıstırabını düşünüyor. Her gece uykuyu bir avcı gibi avlamaya çalışan Naci'nin yolunu kesen canavarlar ifadesinden anladığımız, O'nun fikir dünyasındaki hesaplaşma halinin uykuya geçmesine izin vermediğidir. Bu romanda bir üniversitede felsefe asistanı olan Naci, Necip Fazıl'ın hayatındaki pek çok şeyle hikâyesi örtüşen bir kahramandır. Necip Fazıl ruhunu başkahraman olan Naci'ye giydirerek, fikir çilesini O'nun hali ile okura sunmaktadır.

“Her biri bilmem kaç ölünün yağını emmiş, kokusunu yutmuş tabutlara nasıl girilir ve uykunun rahatı orada nasıl aranır.”¹²¹

Naci bu cümlede tabutlara yerleşip uyumaya çalışan erlerin haline hayretini ortaya koyar. Rahat yatağında uykuyu bulamayan Naci, bir ölü yatakta uyuyan erlere hayretle bakarak kendi iç hesaplaşmasını okura yansıtır.

“Yok da ne demek? O bir “var” olmak gerek... Tam yokta yok da yoktur.

Öyleyse “yok” bir “var”ın var ettiği var... Bir “var” ki, yalnız o var, gerisi yok, yok da yok. Yok da o “var” ın icadı...

Gecenin bu saatinde, karşısında camî, önünde musalla taşı, yine eski nöbeti tutuyor. Öyle bir nöbet ki, hiçbir termometre, ateşini ölçemez ve hiçbir göz onun madde üstündeki kıvrımlarını tespit edemez. Naci her defasında aklı tükeniş noktasına sıçratan bu fikirlere “akrebin kısıkcı” ismini vermiştir.”¹²²

Naci bu paragrafta hakiki “var”ın Allah olduğunu ondan gayrısının olmadığını, “yok” un da yine Allah'ın icadı olduğunu, Allah'ın, “yok” un da manasını ortaya çıkararak ezeli ve ebedi bir “var” olduğunu düşünüyor. Nöbet tutarken aynı anda kendi ruhunun da nöbetini tutuyor; eski nöbet dediği de bu. Aklını tükeniş noktasına getiren

---

¹¹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.271

¹²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Aynadaki Yalan**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 2017, s. 17

¹²¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.17

¹²² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.19

fikirlerine “akrebin kısıkcı” ismini koyan Naci, burada tam bir iç cedel örneği yaşıyor.

“O, Naci’yi kendi kendisiyle ihtilafa sokmayı ve ikiye bölmeyi ve bir parçasını öbürüne yedirmeyi başaran kadın...”¹²³

Necip Fazıl bu cümledeki kadın kelimesiyle kitabın bir başka kahramanı olan Belma’dan söz ediyor. Naci’nin Belma’ya olan zaafı onu başka bir insan olmaktan çıkarmış ve Naci’nin ruhunun bir parçası, bir başka görüntüsü haline getirmiştir. Bu sebeple yukarıdaki cümlede Naci’yi kendi kendisiyle ihtilafa sokan, ikiye bölen ve bir parçasını diğerine yediren de yine Naci’nin kendisidir. Bu cümlelerdeki ikiye bölünmekten kasıt ruhunun birden çok görüntüsü veya katmanı içinde çarpışan Naci’nin hal aynasıdır. Naci’nin ruhunun bir cephesiyle diğer cephesine yenilip durmasının sebebi onun yaşadığı fikir çilesidir.

“Sanki içinden ikinci bir Naci çıkmış, onu uzanamayacağı ufuklara çekiyor. O yazmıyor, öbürü yazıyor. Fikirleri istiklâl ilan ediyor ve dönüp onu korkunç bir gerçeğe sürüklüyor. Ruhun atom çekirdeği gibi çatladığı öyle bir nokta ki, kıl payı ilerisinde cinnet vardır.”¹²⁴

Naci’nin içinden çıkan bu ikinci benlik, fikrinde onu erişemeyeceği ufuklarda gezdirirken ve fikirleri kendi bağımsızlığını ilan ederken korkunç gerçek dediği nokta ruhun bir atom çekirdeği gibi çatladığı noktadır. Atom çekirdeği çatladığında madde nasıl en küçük ayrıntısına kadar ayrışır ve un ufak olursa; Naci de fikrin bu çatlama noktasında ruhunun ayrışmasını derinden seziyor. Ve az ilerisinde cinnet olan bu hal Naci’yi uçurumun sınırında tek ayak tutan bir hesaplaşma olarak kalıyor. Buradaki halin tarifine göre hesaplaşmanın rüzgârı şiddetlendikçe cinnete meyletmesi işten bile değildir.

Necip Fazıl’ın Cinnet Mustatili adlı eserinde şu satırlara dikkat kesilmek gerekir:

“Ruhumuz, bir yer, bir iklim, bir âlem tanıyor ve yalnız onu özlüyor. Gerçek

---

¹²³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.25

vatan da odur; ruhun vatanı. Yine ruhumuzun bir tarafı yalnız burayı görüyor, istiyor ve saf ruhun hasretine simsiyah bir yokluk diye bakıyor ve çıldırıyor. Bütün bu ihtilaflar da bu yüzden kopuyor. Burada her şey eksik ve kopuk; orada her şey tamam ve yekparedir. Mefkurevî kemal âleminde sanki bir paraşütle, buralara düştük ve her şeyi unuttuk. Yalnız içimizde kıvılcım kadar bir şey, bir hatıra, bir ahenk, bir bilgi kaldı. Cihan patlar, feza kül olur, yokluk erir, varlık uçar, fakat bu kıvılcım sönmez. Dava işte bu kıvılcımı üfleyip onun yangını, fert ve cemiyet yangını çıkartabilmekte.”¹²⁵

Üstad yukarıdaki satırlarda, ruhun vatanından ayrı kaldığı için çile çektiğinden bahseder. Bu çile saf ruhun vatanına hasretidir ve bütün bu ihtilaflar yani cedel bu yüzden ortaya çıkar. Necip Fazıl, içimizde ötelere dair kalan bir kıvılcımdan söz eder ve hakiki davanın bu kıvılcımla fert ve cemiyet planında bir yangın çıkartabilmek olduğunu ifade eder. O’nun bu davası bütün eserlerine yansımıştır.

“İnsan... Yüzünü bile tam görebilmekten âciz mahlûk... Öyle ya; aynada sağ sola ve sol da sağa geçtiğine göre gördüğü tam kendisi mi? Ancak birbirimizi görebiliyor yahut gördüğümüzü sanıyoruz. Bir eksiğin daha büyük bir eksiği de aynada tecelli ediyor. Aynada yahut bütün mücella satırlarda... Demek kendimizden bile gizlenmişiz.”¹²⁶

“Bu sözlerle romanın adı arasındaki bağ da rahatlıkla kurulabilir. Aynada sadece görüntü yer almaktadır. O da görüntünün sadece bir yüzü, tamamı da değil. Yani Necip Fazıl, gerçek sandığımız şeyin gerçek olmayacağı, sadece bir yansımadan ibaret olduğu, asıl gerçeğin bambaşka bir yerde bambaşka bir mekânda bulunduğu sorgulamasını yapıyor ve okurunu buna dikkat çekmek için sarsıyor. Ona göre dünya hayatı aynadaki yalandan ibarettir.”¹²⁷

İnsan; kendini görmekten aciz bu mahlûk, mesela suya baktığında aksine denk

¹²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.45

¹²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **Cinnet Mustatili**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 1983, s.38

¹²⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.95

¹²⁷ Ahmet Özpay, Necip Fazıl’ın Romancılığı Üzerine, Hece Dergisi Özel Sayı “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek”, Ankara, Ocak 2005, s. 450

düşen gökten ve ağaçlardan yüzünü tam seçebilmesi mümkün değil. Bulanık aksinde çizgilerini dahi yakalayamayan insan kendini görebilmek için nereye bakmalı? Aynada gördüğümüz hakiki manada biz miyiz? Bir yansımadan ibaret olan görüntümüz bize karşıdan bakan bir başka biz olabilir ancak. O halde aynada gerçek ben değil bir yalan kımıldar biz nefes alıp verdikçe.

“Şüphe...

Varlık mı, yokluk mu?

Isırdığı yerin sancısı işkenceyle belirtilemez, o yıldız yıldız fezayı yutmaya çabalayan korkunç ağız... Şüphe...

Göklerin perdesinde, beyaz üstüne siyah, koskocaman bir yazı gibi okunuyor:

Bu kadar parmak ucunun yön verdiği yollardan hangisi doğruyu kefalet altına alabilir? Her şeyden önce tek başına doğru diye bir şey var mıdır? Bu kadar dağılan, parçalanan, bölünen “doğru”, nihayet “hiç” ten başka nerede düğümlenebilir? Hâlbuki ağaçta düğüm yeri de belli. Ama gövdeye bakınca dallara tutunmak, dallara takılınca da gövdeye ve onun yeni baştan dağıldığı köklere inmek imkânsızlaşıyor. Bu kadar mı? Şüphe mevzuu bu kadar mı? Sana okuttukları tarihe inanıyor musun? Ya insanlar el ve dil birliği etti de seni kandırmak için birtakım masallar uydurduysa. Farz et ki, sahilless bir deryada bir gemiye kaptanlık etmekteisin. Önündeki haritaya inanıyor musun? Ya varmak üzere burnunu çevirdiğin liman mevcut değilse...”¹²⁸

Necip Fazıl’ın Naci’ye söylediği bu sözlerde fezayı yutmaya çabalayan o korkunç ağız şüphe; insanı bir kez ısırıp kanına karıştığında yaşattığı sancının büyüklüğü tarif edilemez bir hal alıyor. Birbirine zıt kavramların iki ucuna oturduğu tahterevallinin merkezini şüphe olarak düşünebiliriz. Bu iki zıt kavramın birinin yükseldiği suda biri boğuluyor. İşte o su da şüphedir. Hakikatin şuurunda olan insan şüpheye düşmez. Necip Fazıl’ın Zehir adlı şiirinde hakikati okurun zihninde kuvvetlendirmek için sorulmuş sorular vardır:

---

¹²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.161

“İlk düşünce, beni yokluk ısırdı:
Sonum yokluk olsa bu varlık niye?”

Şair, yok ve var kavramlarını “var” lık tarafını kuvvetlendirmek için mukayese amaçlı kullanmaktadır ve burada cedel vardır. Ancak şüphenin olduğu yerde cedel yoktur.

“Eskiden akrebin kısıkcı diye nitelediği, düşünce maskeli, istifham edalı ve uysal tavırlı bu fikirler, şimdi boğa güreşçisinin üzerine sipsivri boynuzlarıyla yüklenen ağzı köpüklü bir canavar...”¹²⁹

“Akrebin kısıkcı” ifadesini kullandığı halde fikirlerini uysal tavırlı görmesi, şüphe ve isyan tortularını barındırmadığı içindir. Şimdi ise şüphenin getirdiği halle canavarlaşan ve sivri boynuzlarıyla fikrin bütünlüğünü ihlal eden bir durum yaşamaktadır Naci.

Aynadaki Yalan romanında Necip Fazıl kendi fikir çilesini Naci karakteri üzerinden okura yansıtmıştır. Romandaki diğer karakterler Naci'nin ruh katmanlarını oluşturan öğelerdendir. Naci'nin yaşadığı dönüşüm yine çektiği fikir sancılarının ardından meydana gelen bir doğumun tecellisidir. Aynada görülen bizin bir yalandan ibaret olduğunu, dünyada hakiki ruhlarımızın ateşinden yalnızca bir kıvılcımı uyanık tutabildiğimizi, davanın o kıvılcımla cemiyeti uyandırmak olduğunu romanın kurgusu itibariyle ifade etmek mümkündür. Naci hakikatle tanıştığında şüphe denen illetten kurtulur. Kendi aynasındaki hakikatle tanışır. Necip Fazıl bu romanda eserlerinin bütününde yer alan fikir ağırlığını devam ettirmektedir. Onun için fikir sancısı romanın kurgusundan da önce gelmektedir.

2.3.2. Kafa Kâğıdı

Necip Fazıl'ın “otobiyografik roman” olarak kaleme aldığı Kafa Kâğıdı kitabı, roman formu içinde yazılmış olmasına rağmen kurgu ve zaman içerisinde yer yer

¹²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.161

yazarın yaptığı kesintiler ve bu bölümlerde şahsi kanaatlerini dile getirmesi sebebiyle tam bir roman sayılamaz.

“Roman toprağa bağlı keyfiyetiyle ihtimaller âlemi boyunca ya tasavvurî bir icat yahut muhaller dünyasında maveraî bir hayal veya olmuş ve olabilirlerin nakline mahsus fakat hepsinde harekiyet ve seyyaliyet ve teessüriyet değerlerini şart koşucu bir vasıtaadır. Romanın roman olabilmesi için bu üç kıymetin mutlaka posa vaka tasavvurlarından arındırılması ve maddeyi geride bırakıcı bir ruh seviyesine yükseltilmesi gerekir.”¹³⁰

Necip Fazıl, bir ruhi hareket romanı yazmak istediği için, eserine isim verirken nüfus cüzdanı yerine daha geniş bir mana ifade eden “Kafa Kâğıdı”nı tercih etmiştir. Roman üzerine bu düşünceleri gözden geçirdiğimiz zaman, kendi düşüncelerini “Kafa Kâğıdı”nda uygulayabildiğini söyleyebiliriz. Ancak bu bile eseri roman olarak görebilmemizi sağlamaya yeterli bir sebep teşkil etmez.¹³¹

Kafa Kâğıdı eseri tür olarak nerede yer alırsa alsın cedel kavramı açısından barındırdığı örnekler itibariyle incelenme ihtiyacı duyulmuştur;

“Ruh kendisini, maddesine yerleşme içindeki alaca karanlıkta bile hassas antenli yaratılışlara ifşa eder. İlk alacalığından sonra, akıl abajuru içinde yarı sönük kalacak ve ışığını gizleyecek olan ruh, gerçek pırlıtısını ölümden ötede gösterecektir. O zaman üstü bir keyfiyettir ve ayakları zaman prangasına vurulunca, yine, zaman, mekân, düşünce ve kelime üstü mahiyetini yaş haddi tanımadan muhafaza etmekte... Onun içindir ki, kundaktaki çocukla yataktaki ihtiyara ait ruh aynı yaşta...”¹³²

Bu paragrafta en mühim olan ifade “hassas antenli yaratılışlara” ifadesidir. Necip Fazıl da bu zümreden olduğundan kendiyile hesaplaşması daima sürer. Bu dünyada gerçek pırlıtısını bulamayan ruh bu pırlıtya ancak ötelerde erişecektir ifadesiyle, ruhun bu dünyadaki sancısının sebeplerini de izah etmiş olur. Zamandan bağımsız olan ve bedenine yaşına, yaşlılığına aldırmayan ruh, değişmez ve eskimezdir.

¹³⁰ Necip Fazıl Kısakürek, Kafa Kâğıdı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 1984, s.12

¹³¹ Ahmet Özpay, a.g.m., s. 453

¹³² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.52

“Bezler değiştirilirken sirke tasına dūřen damlalardan çıkan ses kulağıma garip bir musiki gibi geliyor. Tabii hallerimizdeki basitlikler hastalıklarda ne fevkalade! Bir ıttırta olsa iliklerinize işliyor. Sineklerin havada ayak seslerini duyabilirsiniz. Ayak sesleri bütün bir ifade üslubu ve ayrı bir lisan sahibi... Demek ki bizim kt bir hassasiyet içinde gezip dolaştığımız bu dünya, hassasiyet tellerimiz gerilip de yeni bir akorda bağlanınca değişiveriyor.

Bir mısram:

“Gördüğüm, değildi bildiğim dünya...”

Demek ki yaşadığımızı sandığımız hayatın üstünde bir hayat var ama onun bestesini zapt etmeye mahsus akort bizde eksik... Bu eksikliğin adı da -ne tuhaf!- sıhhat...”¹³³

Necip Fazıl daima eşyanın ve varlıkların görünür ve duyulur hallerinin ötesinde bir sezgi ve tasavvura sahip olmuştur. Sineklerin havadaki ayak seslerini dinlemesi de buna örnektir. Dünya ve içindekilerin insanın hassasiyet ölçüsünce şekil aldığını, hassasiyet tellerimiz yeni bir akorda bağlanınca bakışımızın da tamamen değiştiğini ifade ediyor. Necip Fazıl hassasiyet tellerinin akordunu sık sık kontrol eder. Duyduğu sesleri ruhunda bir potada eritir. İçinde yaşadığı fikir ilesi eserlerinde de meyvesini verir. Bu bölümde hastalık ve sıhhat kavramları üzerinden kurduğu tefekkür onu her canlının ayrı bir lisan sahibi olduğu her halin insana bir bakış keyfiyeti yüklediği sonucuna ulaştırır.

“Hakikatte yangın, deri değiştiren ve yenisini tutturamayan Türk cemiyetindedir ve sonradan ahşap evlerin yerini alan göz boyama beton binalar, bu yangının imentolaştırılmış küllerinden ibarettir.”¹³⁴

Necip Fazıl o dönemde Türkiye'nin ve cemiyetin içinde bulunduğu hali eleştirir. Yaşanılan değişimlerin bir doku uyurşmazlığına sebebiyet verdiği

¹³³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.70

¹³⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.74

kanaatindedir. Burada fikri cedel söz konusudur. Betonlaşmaya karşı gösterdiği tavır da bu mücadelenin tamamlayıcısıdır. Necip Fazıl yine bu eserde yaşanan dönem için “herkesin birbirini ısırma devresi olarak Hürriyet kuduzluğu hengamesi” ifadesini kullanır.

“Bu dünyada acaba, benden daha derin duyan ve düşünen ikinci bir kimse var mı?”¹³⁵

Bu cümlede Necip Fazıl’ın içinde bulunduğu ıstırap halini tarif etmesi söz konusudur. Derin bir duyusuyla dünyayı algılayan ve bunun sıkıntısını da yaşayan şair, öyle bir noktaya gelmiştir ki o noktanın tek kendisini taşıdığına inanır. Esasen bu bir soru değil, ıstırapının tarifini ifade için kurduğu bir cümledir.

“Yunus mezar taşına “hece taşı” demekle ne kadar derinlere inmiştir. Evet, hayat tek bir heceden ibarettir ve onun ismi andır. Tek bir an yaşıyor sonra, sonra hakikatte kopuk bu anları birleştirerek ahmak bir kemiyet oyununa giriyor; 3,5,90,100, yaşadığımızı sanıyoruz. 2 kere 2 ne eder? Sualine “4 eder!” cevabını veren bir adamın bedahet güveniyle ve 2 kere 2’nin 4 etmediği, ne ederse 4’ün o olduğu sezişiyle söylüyorum ki, hayat, bu tek tek anların yapıştırma çizgisinden ibaret, girişi ve çıkışı azap iki nokta arası bir tüneldir ve ne mutlu onun çıkış noktasından güneşi batmaz aydınlığa geçebilenlere!”¹³⁶

Necip Fazıl’ın hayatı derin duyuş ve sezişinde örnek aldığı şahsiyetlerdendir Yunus Emre. Onun mezar taşına hece taşı ismini vermesini yerinde bulur ve hayatın tek bir heceden ibaret olduğunu ifade eder. Necip Fazıl hayret gözüyle eşyaya ve yaratılmış her şeye baktığı için verdiği fikir mücadelesinin sonucu olarak kurduğu cümlelerin pek çoğu çalışmamıza örnek olmaya değerdir. Onun tefekkür boyutunda kurduğu cümleler varmış olduğu emniyetli sahillerden önce pek çok fırtınalı denizlerden geçtiğinin göstergesidir. Bu fırtınalı denizler onun ruhundaki cedele örnektir. Fikrinde sahil-i selamete erişmesi de bu merhaleyi geçmesi ile olmuştur.

“Köke inememenin ve kurumuş yapraklar üzerinde kalıp kök feyzinden yoksun

---

¹³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.75

kalmanın neticesi bu hayret tablosu da küçük bir el aynasından küçük bir akis halinde, kendisini o zamanki Bahriye Mektebinde göstermekte...

Bağları kemiklere kadar geçmiş olduğu için atılması zor bir yük olan İslam, bu vasatta misafirliği uzun sürmüş bir yabancı muamelesine uğratılmakta, henüz resmen kovulmamış olsa da bodrum veya tavan arasında muhafaza edilmekte...”¹³⁷

Necip Fazıl Bahriye Mektebindeki tabloyu şöyle izah etmekte ve yine fikri cedel örneği ortaya koymaktadır: Kök feyzinden yoksun kalmış olan Bahriye Mektebinde toplumun kemiklerine kadar sirayet etmiş olan İslam dini bir yandan atılması mümkün olmayan bir yandan da ortalıklarda tutulmayıp ya bodruma yahut tavan arasına kaldırılmış bir eski eşya, bir yük muamelesi görüyor.

“İlk (metafizik) arayıcılıklarım orada başladı. Madde ötesi düşünce ve bedahetler ilerisi eşyayı kurcalama, altında ne var diye tırmıklama gayreti...

Sabit ve burju burju işleyici, sülük gibi yapışkan, asla kovulmaz, atılmaz, sökülmez hayaller...

Başta ismine vehim dediğim sonradan “Tasavvuf” bahsinde “hatar-hatarat” denildiğini öğrendiğim ve yıldırımvari kalbe inişini tattığım bu zehirli hayaller, ruhumda sarmaşıklar gibi öyle dolanmaya başladı ki, “yoksa deli mi oluyorum?” şüphesine düştüm.”¹³⁸

Necip Fazıl’ın zehirli hayaller diye ifade ettiği ruhunu sarmaşık gibi saran vehim ve vesveseler iç hesaplaşmasının daima sürdüğünün bir göstergesi olup zaman zaman şairi delilik sınırlarına yaklaştırmıştır.

“Evvvela kakhahalarla güldürücü mü, yoksa hüngür hüngür ağlatıcı mı, ne olduğu belirsiz bir hayret...

-Bu dünyada her mevcut bir hayret mevzuu... Fakat kimse farkında değil... Göz görüyor ama nasıl görüyor? Ya kör ne görüyor ve rüyada ne yüzden görüyoruz?

¹³⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 83

¹³⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 146

¹³⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 156

Kitaplardaki izah için kabuk tarafı; öz nerede? Yoksa bunlar hakikati arama vasıtası değil, onu kaçırma aleti, aldanma ve birbirini aldatma oyunu mu?

Ve daha katar katar, nice şüphe, vesvese, vehim... Hususiyle “O ve Ben” adlı eserimde dokunduğum daire sırrı... Her şey daire içinde, bir yuvarlakta mahpus... Dünya daire, başım daire, bileklerim daire. Dümdüz bir hat bile asgari belirtide bir genişlik göstermesi için uzatılmış, incelmış bir daire olmaya muhtaç... Her şey bükülmüş, kırılmış, yassılaştırılmış, köşelendirilmiş dairelerden oluşuyor. Ya bu dairenin dışına çıkmak nasıl mümkün?

Boğuluyorum fakat kimseye halimi açamıyordum.”¹³⁹

Hayreti olmayan insana hayret eder, Necip Fazıl. Hiç kimsenin üzerinde durmaya değer görmediği konularda zihnini sürekli meşgul ederek ruhunu uyanık tutar. Hayret imanı ziyadeleştirdiği gibi hakikatin de perdelerini bir bir kaldırmaya yardımcı olur. Necip Fazıl her şeyin bir seyr-i sülûk içerisinde olduğunun farkında olarak bu seyrin döngüsel olduğunu her şeyin bir daire içinde bulunduğunu ifade eder. Fakat onun içinde bulunduğu bu his ve hayal dairesi ona kimi zaman öyle ıstırap vermektedir ki buradan çıkışın yollarını aramaya çalışır.

Kendi hayatından kesitler sunduğu ve ilhamının meyvesini bize tattırdığı bu eserde Necip Fazıl okura ruh dünyasına dair çok önemli ipuçları vermektedir.

2.4. TİYATROLARI

2.4.1. Tohum

Tohum, Necip Fazıl’ın ilk tiyatro eseridir. Milli kurtuluş hareketinin yazara göre mühim başlangıç merkezlerinden biri olan Maraş’ta, maddeci Batıya karşı mistik bir ruhla mücadelenin hikâyesi, piyesin konusunu teşkil eder.¹⁴⁰

Necip Fazıl Tohum eseri için şu ifadeleri kullanır:

---

¹³⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 156,157

“Tohum’un biricik gayesi şudur:

Mahrem benliği fikirlerinde, fikirleri aksiyonlarında ve aksiyonları memleket müdafaasında gizli bir şahsiyetin deseni... Tersinden söyleyelim: Eserde, memleket müdafaası aksiyonun, aksiyon fikrin ve fikir sakladığı benliğin peçesi olmak niyetindedir. Eğer onda bir öz aranacaksa o özü, her biri ayrı bir çerçeve kuran bu fonların ön planında değil, onların içeriye doğru zincirlemesinde ve son düğümünde aramak lazımdır. Sanat ve hakikat cevheri, meşhur Mavi Sakal masalının gizli odası gibi bilinmez bir yerdedir. Elverir ki, her kapı açılışında girdiğimiz odanın kapanına tutulmayarak iç odalara açılan geçitleri araştıralım ve birbirini gören saklıların ahengine sokulabilelim. Bu ancak, piyesin iç karakterlerinin kaba hendesinde kalmamakla mümkün olacaktır. Duvar ne kadar şeffaf olursa olsun çehrenin kendisi değildir.”¹⁴¹

“Bir şeye bakmak demek, ortasından kesilmiş bir külçe halinde, o şeyin can evini kaplayan bütün deri tabakalarını deşecek ve onu iç içe giydiği eldivenlerinden sıyrarak bir göz nüktesine malik olmak demektir. Bu nükteyi istemekle belki darağacımızı herkesin kuracağından daha korkunç olarak biz hazırlıyoruz. Fakat ne yapalım? Derede öleceğimize ummanda boğuluruz.”¹⁴²

Necip Fazıl Tohum piyesini oluşturan iç içe katmanların sırrına ermek için okurun duvarda, yani dış yüzeyin kaba hatlarında kalmayıp, eseri oluşturan fikre ulaşmasının gerekliliğinden bahseder. Ona göre, bir şeye bakmak için göz nüktesine sahip olmak gerekir. Bunun sorumluluğu çok büyük ve ağırdır. Şairin fikir çilesini anlayabilmek için de bu “göz nüktesi” tabirini anlamak gerekir. Eşyada ve varlıkta öze ulaşma gayreti. Bu sebeple “Tohum” ismi bir tesadüf değil, önemli bir işarettir.

Peyami Safa bu eser için;

“Necip’in piyesinde içinden dağlar geçen göz deliğinden daha küçük bir cevhere, Tohum’un cevherine bütün bir kâinat sığar. Anadolu’yu anlamak mevzuu anlamaktır. Nitekim her şeyi anlamak da yine Tohum’un beşerce mümkün olabilecek

¹⁴⁰ Okay, M. Orhan, a.g.e., s.79

¹⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Tohum**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, s.12

¹⁴² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.12,13

en geniş idrakine varmak demektir,¹⁴³ ifadelerini kullanır.

Eserde yer alan cedel örnekleri şöyledir;

“Ferhad Bey: Nasıl sabredilir? Öğretir misin?

Hancı: Oğlum nasıl sabredildiğini bilmez misin? Herkes nasıl sabrediyor?

Ferhad Bey: Unutarak mı, adam sen de ne olursa olsun diyerek mi, yoksa yaralı bir ciğerde etrafı keseyle çevrili bir kurşun parçası gibi bu ağırlığı içimizde taşıyarak mı, nasıl?”¹⁴⁴

Bu bölümde Ferhad Bey zahirde Hancıya soruyor gibi görünse de aslında sabrın ne olduğunu bilmektedir. Fakat yaşamış olduğu hadisenin ağırlığı ona sabrın bilmediği sınırlarını tattırılmış ve kendini sabır hususunda sınava tabi tutmaktadır. “Yaralı bir ciğerde etrafı keseyle çevrili bir kurşun parçası gibi” olan ağırlığı içinde taşıması her gün yeniden kendisiyle verdiği mücadeleye bir örnektir.

“Bir daha hiç göremeyeceğiniz bu şehirden içinize akmış ne korkunç bir sır vardır. Zaten hayat bu değil mi? Hepimiz bu trende değil miyiz?”¹⁴⁵

Ferhad Bey bu bölümde Yolcu ile konuşurken kendi iç dünyasında evirip durduğu bir sırrı ortaya koyar. Hayat bir daha hiç görmeyeceğimiz bir şehir kadar tanıdık bize. Bir trende kısa süreliğine durduğumuz istasyon kadar yaşar ve gideriz. Bu düşüncelerin yoğun olduğu zihninde Ferhad Beyin yaşadığı fikir sancısını korkunç sır olarak ifade ettiği geçicilik hali çoğaltır.

“Ferhad Bey: Makine, makine. Yirminci asrın ateş kusan mabudu. İnsan onu koluna yardım etmek için yaptı. Yardımcı yardım ettiği şeyin derecesini nasıl geçebilir? Makine şahlandı. İçinde insan da olduğu halde her şeyi ben yarattım demeğe başladı. Onun bu hükmünü dinlediler. Bu demir kulaklı mankafa putu, eski insanlardan kalma tahtlara oturtular. Maymunlar gibi onun seslerini ve hareketlerini

¹⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.106

¹⁴⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.38

¹⁴⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.85

taklit ettiler. Bu kuş beyinli canavarın insana yardımını kim inkâr eder? Fakat bu tahta oturtmak değil, burnuna halka takılmış bir ayı gibi seyislerine zapt ettirmek şartıyla...”¹⁴⁶

Ferhad Bey bu cümleleriyle makine çağına ve makineleşen insana karşı fikri planda bir cedel örneği ortaya koyuyor. Demir kılıklı, mankafa putu ve onun hükmünü dinleyen insanı eleştiriyor.

“Ferhad Bey: Tohum, tohum, tohum! Bunu nasıl anlatalım? Tohum! Sade bu tohum değil. Bütün tohumlar. Bir tohum içinde bin tohum. Ağaç olmuş tohumlar. Olmayı bekleyen tohumlar. Olmayacak tohumlar. Herkesin bir tohumu. Herkesin ayrı tohumu.”¹⁴⁷

Bu kısımda Ferhad Bey’in tohum kavramını düşünürken kendi zihninde yaşadığı mücadeleye şahit oluyoruz. Yalnız ağacın değil her varlığın tohumu olduğundan bahseden Ferhad Bey okuru onu fark etmeye çağırıyor. Toprağın kabul edip yeşile duracağı bir tohum mu yoksa hiçbir zaman olmayacak bir tohum mu? Bu sorunun ağırlığı onun kendiyle hesaplaşmasını doğuruyor.

“Ferhad Bey: Ve biz ham ruhlar, yabanî ruhlar bir türlü pişemiyoruz. Derimizde hafif bir ılıkılık duysak yandık sanıyoruz. İçimize küçük bir kurt girse yedi mahalleyi ayağa kaldırıyoruz. Bir türlü yanamıyoruz. Bir türlü kül olamıyoruz. Bir türlü rüzgârda savrulamıyoruz. Nihayetsiz yanıp, nihayetsiz susamıyoruz. Acının tepesine çıksak sessizliğin kuyusuna gireceğiz. Çıkamıyoruz. Giremiyoruz.”¹⁴⁸

Ferhad Bey bu cümlelerinde ham ruhlardan bahsediyor. Dayanıksız, her rüzgârda savrulan bu ruhlar, bir türlü pişemeyen en küçük acıda dünyaları uyandıran cinsten. Kendini de ifadelerinde bu sınıfa dâhil eden Ferhad Bey hem nefsiyle bir cedelleşme yaşıyor hem de Ferhad Bey’in ruh dünyasına tanıklık eden okur tarafından onun ham ruhlardan olmadığı bilindiği için hakikatte muhatapla yaşadığı cedel metinden okunuyor.

¹⁴⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.88

¹⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.89

2.4.2. Bir Adam Yaratmak

Necip Fazıl Bir Adam Yaratmak piyesiyle ilgili eserinin girişinde şunları söyler:

“Bu piyes bir “Crisse-Intelectuelle”, bir “fikir buhranı” çerçevelemek gayretinde... Bu piyeste sanatkâr, bir yemişin gizlice olurken ve bir madenin toprak altında pişerken geçirdiği göze görünmez vücuda geliş safhaları gibi, mahrem hayatı ve iç planı içinde resmedilmek istenmiştir. Buna mukabil o, her insan gibi sadece bir insandır. Bir hayat ve kadere sahiptir. Bu eserde sanatkâr, yaratmak istediği tipe öz eliyle çizdiği kaderin kuyusuna düşmüş, o tip tarafından istila edilmiş, eserine hayatiyle de iştirak etmiş gösteriliyor.”¹⁴⁹

“Bir Adam Yaratmak” ta Husrev, Tohum ’un Ferhad’ının fikirlerini daha müsait bir dekor ve vaka içinde devam ettirir. Husrev bir buhranın insanıdır. Eserinde bir insan yarattığı, böylece Allah’a karşı geldiği için cezalandırıldığına inanmıştır. İnsanın ise iradesi yoktur. Her hadise onu mukadder akıbetine doğru götürecektir.”¹⁵⁰

Bu piyeste başkahraman Husrev’in yazmış olduğu tiyatro eserinde yarattığı karakterin kaderini yaşaması yahut başka bir deyişle yaşamaktan duyduğu korkunun sancısı vardır. Husrev’in iç hesaplaşmasının yanı sıra piyesin karakterlerinden Nevzat ve Şeref’in, Husrev’in başına gelen bu hali kullanmaları sebebiyle bir de dış çatışma, mücadele söz konusudur. Bu iç ve dış mücadele halini örnekleri ile değerlendirmek, cedel kavramını görmek açısından yerinde olacaktır.

“ZEYNEP- Arzu ölür mü?

HUSREV- Onu can sıkıntısından bunalanlar bilir. Hayatla aralarında cama benzer şeffaf bir engel vardır. Sinekler gibi çırpınırlar, bu cam delinmez.

ZEYNEP- Açıkça söyler misiniz? Manzaram sizi sıkıyor, öyle mi?

¹⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.99

¹⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Bir Adam Yaratmak**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 2017, s.8

HUSREV- Manzaralar bazen sıkıntımızın elbiselerini giyer.”¹⁵¹

Zeynep’in sorduğu soruya Husrev’in verdiği cevapta gizli olan şey “çırpınmak” fiilidir. Sinek gibi çırpınma ifadesi Husrev’in kendi ruhunda bir mücadele içinde olduğunun delilidir. “Manzaralar bazen sıkıntımızın elbisesini giyer,” cümlesindeki manzara insanın gözüyle gördüğü dış âlemde olan bitendir. Dışta ne olursa olsun insan iç âleminin aynasını dışa yansıtarak yaşar. Husrev’in kastettiği sıkıntı elbisesi budur. Yaşadığı buhranla dış âleme bakan Husrev bir iç cedel örneği sunmaktadır.

“HUSREV- Siz tabii şevklerini sıhhatle duyan bir insansınız. Kendinizi kolayca onlara bırakabiliyorsunuz. Bense öyle değilim. İçim vehim, zevksizlik ve hasta hesaplarla dolu.

ZEYNEP- Demek birbirimize bu kadar yabancıyız?

HUSREV- Bana bir düşman gibi bakıyorsunuz.

ZEYNEP- Muhakkak ki düşmanınızım.

HUSREV- Kimse bana kendim kadar düşman değil!”¹⁵²

Husrev, içim vehim, zevksizlik ve hasta hesaplarla dolu, ifadeleriyle kendisiyle mücadelesini tarif ederken; diyalogun devamında “kimse bana kendim kadar düşman değil” ifadesiyle ruhunda hissettiği çarpışmayı anlatır.

“HUSREV- Muvazenemi kaybediyorum, öyle mi? Muvazene dediğin ne? Dünyamı kaybediyorum. Dünya benim için artık o dünya değil. Kırk sene içinde yaşadığım âlem, o âlem değil. Kırk sene inandığım hakikatler, başımı bir yastık gibi dayadığım emniyetler, üstüne binalar kurduğum nispetler, avucumdan kayıp gidiyor. Hiçbir şey eskisini andırmıyor. Her şeyin içinden bir başka yüz çıkıyor.”¹⁵³

Bu ifadelerden anladığımız üzere hadiselerin birden çok yüzü birbiri ile

¹⁵⁰ Okay, M. Orhan, a.g.e., s.83

¹⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.35

¹⁵² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.36

¹⁵³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.67

çatıştığında bir iç cedel ortaya çıkıyor. Muhatapla yaşanan cedelde ise hadiselerin değil şahısların çatışması söz konusu. Esasen her ikisinde de çarpışan fikirler mevzubahis. Husrev de ömrü boyunca ruhunda büyüttüğü hislerinin bugün aldığı şekle korku dolu nazarlara bakıyor ve yabancı bir cisimle karşılaşmış gibi onunla mücadele ediyor.

“HUSREV- (Yerinden doğrularak) Mansur! Âlemden gizli tek bir sırrım kaldı. İçimdeki kıyamet. Kimse bir şey bilmiyor. Bakma kıvranırlarıma! Bakma ağzımın dikişlerinden sızan hırıltılara! Bakma beni çıldırıyor sanmalarına! Bilmiyorlar. Söyleyemiyorum. İstesem de söyleyemem. Söylesem de bir şey anlaşılmaz.”¹⁵⁴

Husrev “içimdeki kıyamet” dediği hali tarif ederken bu kez kıvranış ifadesini kullanıyor. Bu beden değil ruhun kıvrınması, ıstırabıdır. Bu halin insanlar tarafından anlaşılmadığını düşündüğünden mücadelesinde yalnızdır.

“HUSREV- Ben ne yaptım? Bir hududu zorladım. Kendimin dışına çıkmak isterken, kendime rast geldim. (Bir adım atar ve bir mecnun haliyle gittikçe açılan gözlerini, Mansur'un korkulu gözlerine diker.) Meğer kul olduğumu anlamak için Allahlık taslamalıyım! Meğer nasıl yaratıldığımı anlamak için bir adam yaratmaya kalkmalıyım! (Yüzünün ifadesi büsbütün mecnun, orta yere döner) Ben ne yaptım? En sağlam basamağı ayağımdan kaydırdım. Körlüğü zedeledim. Şimdi görünen şey nasıl bakayım? İnsan kaderini bir rüya gibi uykuda bulur. Bu rüyayı uyanık nasıl seyrederim? Allahla kalabalık arasında kaldım. Boşlukta nasıl durayım?”¹⁵⁵

Bu bölümdeki “körlüğü zedeledim” ifadesi müthiş bir ifadedir. Husrev görmeye yetkin olmadığı bir görüntünün sınırlarına girmek istemiş, bir hududu zorlamıştır. Onun gözleri yetkinlik anlamında bu meseleye kördür. O, bu sınırı aşarak yalnızca görmeyi değil, körlüğü dahi zedelemiştir. Görünen şeyi anlama yetisi dahi

¹⁵⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.70

elinden işte bu sebeple alınmıştır. Kendisinin dışına çıkmanın mümkün olmadığını ancak bu yanılgısının sonucunda fark eden Husrev, boşlukta sallanan bir sarkaç gibi çaresiz kalmıştır artık.

“HUSREV- Bendeki bu ruh her şeyin içyüzünü kurcalıyor, tırmıklıyor. Gözü bağlı hiçbir isteğe izin vermiyor. En sevdiği şeylerden bir anda iğreniyor. En düşünülmeyecek yerde, birdenbire düşünmeye, hesap yapmaya kalkıyor. Kendisine göre, kanunları, ölçüleri var. Müthiş bir çirkinlik korkusu ve güzellik kaygısı içinde çırpınıyor. Aradığını bulamıyor. Bulduğuna razı olamıyor.”¹⁵⁶

Bir saatin iç aksamını incelediğimizde zamanın iki çubuktan ibaret olduğu yanılgısına varabiliriz. Her şeyin içyüzünü kurcalayan ruhsa zamanın sınırsızlıktan ibaret olduğunun sırrına ermiştir. Sınırsızlığı olan bir şey için ibaret kelimesini kullanmak dahi doğru değildir. Bu fikrin bir anahtar olup başka bir fikri açtığı tefekkür zincirinde aynı zamanda bir fikir başka bir fikri kilitleyebilir. Bu mücadelenin en basit tarifidir. Husrev’in bahsettiği çirkinlik korkusu ve güzellik kaygısı ancak hakikati arayanlar tarafından duyulabilecek hislerdir.

“HUSREV- Osman, hiç bıçağın deştiği yerden kan akmaz olur mu? Benim de beynimden kan akıyor. Ben düşünmüyorum, beynim kaynıyor. Görüyorum, gözlerimi yumunca görüyorum. Beynimin etten yuvarlağı üstünde her düşünce bir damla siyah kan gibi yuvarlanıyor. Ben istemiyorum Osman! Fakat hiç bıçağın deştiği yerden kan akmaz olur mu?”¹⁵⁷

Husrev yaşadığı fikir çilesini beyninin kanaması ile ifade ediyor. Her düşüncenin beyninde bir kanama meydana getirdiğini, fikirlerinin bıçak etkisi gösterdiğini söylüyor. Ve şöyle devam ediyor:

---

¹⁵⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.70,71

¹⁵⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.75

¹⁵⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.110

“...Şu resme bak! Birtakım nebatlardan çıkarılmış boylarıyla, muşambası ve çerçevesi karşımızda. O bir şeyin kendisi değil, taklidi. O şeyin kendisi yok, taklidi var. Bu nasıl güneş ki kendisi yok, dalgalarda aksi var? (Sükût, müzik.) Yaşamıyoruz. Resimlerimiz, fotoğraflarımız kadar yaşamıyoruz. Mendilimiz, gömleğimiz, potinlerimiz kadar yaşamıyoruz. (Hızla dönüp masasını gösterir.) Bir sigara kâğıdını şu masaya koy, üstüne bir taş bırak, kapıları kapa ve git! Üç yüz sene sonra gel, yerinde bulursun. Belki sararmış, belki buruşmuş, fakat yine o. Bir sigara kâğıdı kadar yaşamıyoruz. Kefenimizden evvel çürüyoruz. Duyuyorum! Kulak ver, sen de duyarsın! Toprak altında, milyarlarca kurdun, çıtır çıtır dut yapraklarım yiyen milyarlarca ipek böceği gibi, milyarlarca ölüyü yediğini duyuyorum. (Çılgın) Ölüler! Gözsüz kulaksız kurtların içtiği köpüklü şampanya damlaları! Tozun toprağın mezeleri! Korkunç bir saklambacın korkunç oyuncuları. Kurtarın beni ebedilikten! Öldüm sizi araya araya... Kurtarın beni düşünmekten!”¹⁵⁸

Husrev’in fikir çilesine sebep olan şey ölüm düşüncesidir. Eşyanın ölmediğini insanınsa kefeninden bile önce çürüdüğünü ifade eder. Ölülere seslenerek kendisini düşünmekten kurtarmalarını ister. Eserindeki incir ağacı gerçekte de var olan ve babasının intihar ettiği ağaç olması sebebiyle Husrev o ağaca baktıkça ölüm ve hayat üzerine düşünceleri yoğunlaşır.

“HUSREV- (Öfkeli) Boyuna tabii olmayan insanı tarif edersiniz. Bir de tabii insanı etsenize! Kim bilir meydana nasıl bir tip çıkar? Vahşilerin putları gibi bir şey. İnsan şeklinde bir odun. Hafızası, hayali, teessürü yok. İttiğin zaman gidiyor, bırakınca duruyor. Bu mu tabii adam?

NEVZAT- Yooo! O kadar büyük bir iddiamız yok.

HUSREV- Sizin o kadar büyük bir iddianız var ki deli sandığımız hiçbir insan nev’inde bu kadarı bulunmaz.

NEVZAT- Neymiş o iddia?

HUSREV- Hükümleriniz! Hassasiyeti biraz taşkın insanlar hakkında kesip

¹⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.112

biçtiğiniz hükümler. Bütün insanlığın eşsiz bir manzara gibi seyrettiği bir başa, idrak ıstıraplarıyla alev alev yanan bir başa, bir hükmünüzle takabileceğiniz yafta! Bu ne iddia farkında mısınız?

NEVZAT- Böyle deme Husrev! Bizim elimizde şaşmaz metotlar var. Şimdi senin ölüm korkusu piyesindeki tipi normal bir adam kabul edebilir miyiz? Babası kendisini bir incir dalına asmış. Marazîlik verasetle geliyor.

HUSREV- Demek babası intihar etmiş her insan marazîdir?

NEVZAT- Şüphe etme!

HUSREV- Hâdiseleri ne kaba çerçeveler içinde hapsediyorsunuz. Dünya umduğunuz gibi dört köşe değil.”¹⁵⁹

Yukarıdaki diyaloglarda Husrev’in muhatabı Nevzatla yaşadığı cedele bir örnek görmekteyiz. Nevzat’ın idrak ıstırapıyla yanan bir başı yaftaladığını, fakat hakiki ruhun böylelerinde mevcut olduğunu ifade eder. Muhatabını ikna etmek için sorular soran Husrev, dünya umduğunuz gibi dört köşe değil, ifadesiyle bir insanın düşünce dünyasının matematik hesapları gibi belli kalıplar içerisine sığdırılamayacağını vurgular.

“ŞEREF- Teessürünüzü söylediler. Geldim. Neden bu infial? İzah eder misiniz?

HUSREV- Anlamıyor musunuz?

ŞEREF- Anlamıyorum. Gazetede bugün çıkan şeylerden müteessir olduğunuzu tahmin ediyorum. Fakat hakkınız var mı?

HUSREV- Demek hakkım yok!

ŞEREF- Elbette yok. Sizin gibi, herkesin tanıdığı, herkesin sevdiği bir insan, ne kadar alâka çeker bilirsiniz. Biz de öğrendiğimizi yazdık.

HUSREV- (Kendisine gelmeğe çalışarak) ben hiçbir okuyucu tasavvur edemem ki, başkasının bu türlü mahremiyetine tecessüs duyacak kadar ruh iffetinden sıyrılmış olsun. İftira etmeyin müşterilerinize!

ŞEREF- Okuyucu budur.

HUSREV- Hayır, okuyucu bu değildir. Siz busunuz. Bir kere okuyucuyu

¹⁵⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.39,40

tanımıyorsunuz. Yüzünü, biçimini, isteklerini bilmiyorsunuz. Onun seciyesi üstündeki kıyasları, kendinizde arıyor ve buluyorsunuz.”¹⁶⁰

Husrev bu kısımda bir diğer muhatabı olan Şeref ile cedel örneği sergiler. Burada da Nevzatla yaşadığı gibi fikri cedel söz konusudur. Şeref ahlaki değer anlayışı olmayan, ruh iffetinden mahrum bir gazete sahibidir. İhlal ettiği sınır Husrev’in hayatına ait olunca Husrev de onunla bu konuda mücadele eder.

“Tanpınar bir yerde şöyle bir şey söylüyor: “İnsanlar da kuyulara benzer, içlerinde boğulabiliriz.” Bir Adam Yaratmak oyununu ve ele aldığı meseleleri gözden geçirirken bu sözü hatırlamakta fayda var. Evet, Necip Fazıl’ın ele aldığı insan da Tanpınar’ınki gibi “kuyulara benzer” ama eşine az rastlanır derinlikte kuyulara.”¹⁶¹

“Husrev, birçok bakımdan Necip Fazıl’ın destanlık mücadelesinin fildişi kuledeki acılarını yansıtır. Çile burada en sarsıcı biçimde çekilir. Onu anlamak için Bir Adam Yaratmak oyunu ile Çile şiirini iyi kavramak gerekir.”¹⁶²

2.4.3. Sabır Taşı

“Sabır Taşı kitabının alt başlığı “küçüklerin ve büyüklerin masalı”dır. Bir masalın fantastik öğelerinden yararlanılarak yazılan bu eser, nefis muhasebesi duygusunun ağır bastığı, çileye aday, çile dolu bir hayata hazırlanan insanın psikolojisinin insan beynine yerleşmeye başladığının işaretidir. Olayın orijinal tarafı, masalsı bir ögenin, gerçek olaylarla buluşması, anlatının, olay gelişimi sürecinde gerçekliğini bulmasıdır.”¹⁶³

Sabır Taşı eserinin içeriğinde yer alan, “vaka, ezeldeki mazi ve ebeddeki istikbalde geçer,” ifadesi geçmişle gelecek arasında kurulmuş bir köprünün işaretidir.

---

¹⁶⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.81,82

¹⁶¹ Miyasoğlu, Mustafa, a.g.e., s.87

¹⁶² Miyasoğlu, Mustafa, a.g.e., s.91

Köprünün ayakları masal suyunda yıkanır. Sabır Taşının masal referanslı bir eser olması aynı zamanda Yunus Emre'nin Dertli Dolap şiirinin de piyesin içinde kullanılması eseri kuvvetlendiren öğelerdendir.

Eserin başlangıcında Genç Kız yükükten gelen sesle tedirgin olması üzerine Ninesine seslenmektedir. Ninesi daha evvel de Genç Kız'ın bir kuşla beraber gelen bu sestten haber verdiğini bilmekte ama ona inanmamaktadır. Bu sefer Nine de sese şahit olur ve korkarak evi terk etme kararı alırlar. Böylelikle yola revan olan Genç Kız ve Nine epey bir süre yol aldıktan sonra bir sarayla karşılaşırlar. Yorulan genç kız bir ağacın dibinde uyuyakalır. Uyandığında ninesi yanında yoktur ve yoluna tek başına devam eder. Saraya vardığında onu çağıran sesin bir Şehzade'den geldiğini anlar. Fakat Şehzade derin bir uykudadır ve Genç Kız'ın tam kırk gün onun başında sabırla beklemesi gerekmektedir. Sarayda bulunan cinlerle kızın diyalogları da dikkat çekicidir. Genç Kız'ın kırk gün bir çile doldurur gibi bekleyişinin son gününde kötü niyetli bir Cariye saraya bir gemiden inerek gelir. Genç Kız'ın yerine geçer ve Şehzade'yi kandırır. Fakat her masalda olduğu gibi sonunda yine iyiler kazanır. Genç kız yolculuğa çıkan Şehzade'den istediği sabır taşına gerçekleri anlatırken Şehzade her şeyi duyar ve kavuşurlar. Masal da böylece nihayete erer.

Eserde yer alan diyalogları cedel kavramı açısından incelediğimizde gördüğümüz örnekler şunlardır:

“İKİNCİ CİN: (Birinciye) İnsandan şair çıkar mı?

BİRİNCİ CİN: Çıkar zahir! Hem de öylesi çıkar ki, sizin, su şırıltılarını boncuk boncuk ipliğe dizen, fırçasını kelebek kanatlarına banan, bülbülün lades kemiğinden rübat yapan sanatkârlarınızı bastırır. Ama böylesi insanlar arasında İspanyol piyangosunun kazançları kadar az. Sizin insan dediğiniz bir acayip mahlûk! Yüz binde doksan dokuz bin dokuz yüz doksan dokuzu gözüne mertek sokulsa görmez de, bir tanesi nokta kadar tohuma bakınca içindeki ağacı görür.”¹⁶⁴

Burada kıymetli olan ifade birinci cinin tarif ettiği “tohuma bakınca içindeki

---

¹⁶³ Haksal, Ali Haydar, **Necip Fazıl Kısakürek “büyük doğu ırmağı”**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.164

ağacı gören insandır.” Böylesi insanlar bu kısma kadar farklı tanımlarla ifade ettiğimiz sıra dışı insanlar zümresindedir. Şairler de bu zümreye girer. Eşya ve hadiselerin tek yüzüne değil katmanlarına, derinine nüfuz etmeyi başarabilen insanlardır bunlar. Bu bölümde bir cedel örneği olmasa da diğer eserlerle ortaklığı olması bakımından açıklama gereği duyduk. Bu hassas ruhların fikir çilesine sahip olduğunu ve ruhunda ıstırap yaşayan bu ruhların iç cedel yaşamaya müsait olduğunu ifade etmiştik.

“O YOLCU: (Herkes) Yolumuza bir lanet çöktü. İçimizde bir lanetli var. Lanetliyi denize atarsak kurtuluruz. Herkes sayıp döksün günahlarını.

Verdiği sözü tutmayan, ettiği yemini bozan, öksüzün parasını çalan, dostuna kuyu kazan, diliyle yüreğinin arasını açan, kim var içinizde? Çıksın meydana.”¹⁶⁵

Bu bölümde geminin etrafını saran kara bulutların aralarında bulunan bir günahkâr yüzünden olduğunu düşünerek yolculardan biri çağrıda bulunur.

Kötü hasletleri sayarken günahkâr kimse onu cenge davet eder gibi meydana davet etmesi bir mücadele örneğidir. Saydığı kötü hasletler içinde en belirgin olan “diliyle yüreğinin arasını açan” ifadesidir. Böyle insanlar diliyle zarar vermeye alışık olduklarından onları ikna metodu yine dil ile olacaktır.

“GENÇ KIZ: (Gözleri sabır taşında, her an değişen fevkalade ahenkli hareketlerle.) "Sabır taşı, sabır taşı! Mercimek tanesi kadar taş! Derdimi sana açacağım. Dertlerini içinde saklayamıyor insanlar. Derde ortak lazım. Dert, gökyüzü gibi bir şey! Ayrı ayrı seyretsek de hepimizin çerçevesi. Üstüne perde çekilemiyor. Dert hava gibi bir şey! Ayrı ayrı ciğerlerimizi doldursak da hepimizin malı. Bir kişinin sandığında kilitlenemiyor. Sabır taşı! Mercimek tanesi kadar taş! Seni seçtim kendime dert ortağı.”¹⁶⁶

“GENÇ KIZ: Sabır taşı, sabır taşı! Mercimek tanesi kadar taş! Ben içimdeki gökyüzünü sen gelinceye kadar herkesten sakladım. Seyretmeye layık olandan da.

---

¹⁶⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Sabır Taşı**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, s.31,32

¹⁶⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.71

¹⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.84

Anladım ki hepimizin malı olan birçok şey, çoğumuzun malı değil. Bu yüzden seni buluncaya kadar derdimi verilmeyen bir nefes gibi alıkoydum içimde. Sabır taşı, sabır taşı! Mercimek tanesi kadar taş! Sudan, yapraktan, rüzgârdan ve insandan kıskandığım sırrı al benden! Ve bana, içinde bir yanardağ, mercimek tanesi kadar küçülüp sabretmenin sırrını ver!”¹⁶⁷

Bu piyesin masal çehresinde sabır taşı bir nesne olarak yer alsa da gerçekte genç kızın kırk günlük nöbetinde gösterdiği sabrı sembolize eder. Genç Kız sabır taşıyla konuşurken aslında bir iç cedel örneği sergiler. Derdini gökyüzüne benzeten kız üstüne perde çekilmeyen gökyüzüne, herkesin ömründe mutlaka bir kere bile olsa bakacağını ifade etmektedir. Dert bir kişinin sandığında değil; hava gibi, nefes gibi hepimizin ciğerlerinde gezinirken Genç Kız derdinden kurtulmak için sabretmenin sırrına ermek istemektedir. Bu eserde esas mücadele örneği Genç Kızın ilk bölümde duyduğu sesle (aslında bu Genç Kız’ın iç sesidir.) mücadelesidir. Ardından sabır sınavı gelir. Kırk gün Şehzade’nin başında çile dolduran Genç Kız ruhunda bir mücadele örneği ortaya koyar.

2.4.4. Para

Eserin girişinde şöyle bir ifade yer alıyor:

“Vaka meçhul bir tarihte, meçhul bir memlekette geçer.” Bu cümlede yer alan meçhul ifadesi yalnızca tarih ve mekân için değil, karakterler için de geçerlidir. Karakterlerin hiçbiri eserde ismiyle yer almaz. O, Benzeri, Hususi Kâtibi, Hademesi, Casusu vb. Eserin yazılış dönemi ikinci dünya savaşı öncesindedir.

Oyunda “O” adıyla verilen bir şahıs vardır. O, aynı zamanda bir özel bankanın da sahibidir. Bu şahsa göre dünyadaki her şeyin değeri parayla ölçülür. O karısı, kızı, oğlu ve çevresindeki herkese bu felsefesini aşılar. Hayata bu gözle bakan biri, ister istemez kimseye güvenmeyecek, hemen herkesle çatışma içine girecektir. Oyundaki O da böyle yapar ve en yakınları da dâhil olmak üzere kimseye güvenmez. Bu yüzden

¹⁶⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.85

karısı, oğlu, kızı, kızının nişanlısı, özel kâtibî, casusu, müşterileri ile ayrı ayrı çatışıyor. Bütün bu çatışmalar da oyundaki olayları doğuruyor.¹⁶⁸

Ayla Ağabegüm'e göre Necip Fazıl, tiyatrolarında bozulan cemiyeti ve insanoğlunun ruhundaki bunalımı (hafakan) ustalıklı olarak vermektedir. Cemiyetin çöküş buhranı karşısında seyirci kalmayanlar, ıstırap çekenler, çevresi ile çatışma halinde olanlar teselliye Necip Fazıl'ın piyeslerinde bulacaklardır.¹⁶⁹

Eserde yer alan çatışma hali bir mücadeleyi de beraberinde getirir.

“O- Acaba aynada kendi yüzümü muayene etmeye vaktim var mı? İşim yok da benzerimin yüzünü muayene edeceğim. Sana kendi peşimde gezmeye imkânım yok diyorum, benzerimin peşinde mi gezeyim?”¹⁷⁰

Eserin başkahramanı olan O, çok meşgul bir banka sahibidir. “Aynada kendi yüzümü muayene etmeye vaktim var mı” ifadesinden anlaşılacak ilk mana O'nun zamansızlığıdır. Ancak O'nun aynaya bakacak yüzü de yoktur. Necip Fazıl'ın bu cümlede vermek istediği manalardan biri de budur. Kendi peşimde gezmeye imkânım yok, cümlesiyle O, kendisiyle karşılaşmaktan korkan, nefsiyle mücadele etmek yerine onunla iş birliği yapmaya alışkın halinden okura ipuçları verir. Kendi benliğini tartmaya, muhasebe yapmaya cesareti yoktur.

“HUSUSİ KATİBİ- Dehanızın, doğrusu, her gün yeni bir eseri karşısındayım.

O- (Koltuğuna yaslanır.) Bu dalkavukluğu salak bir şaire yapsan, belki onu mesut edersin. Deha ile işimiz ne bizim? En korktuğum hastalıklardan birisi de bu, deha! Beyin nezlesi gibi bir şey! Mevcut olmayan büyük bir şeyi elde edeyim derken, mevcut olan küçük şeylerden mahrum olmanın felaketi. Biz hayata hâkim küçük tedbirlerin, miskin hesapların adamıyız.”¹⁷¹

¹⁶⁸ Sağlık Şaban, Tiyatro Yazarı Olarak Necip Fazıl, Hece Dergisi Özel Sayı “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek”, Ankara, Ocak 2005, s. 350

¹⁶⁹ Ağabegüm, Ayla, “Necip Fazıl'ın Tiyatroları”, Türk Edebiyatı, Temmuz 1983, Sayı: 117

¹⁷⁰ Necip Fazıl Kısakürek, **Para**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, s. 16

¹⁷¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 17

Necip Fazıl burada O'nun diliyle yine kendisi gibi menfaat peşinde olan, parayı gaye edinmiş insanlara karşı bir fikri cedel örneği sergilemektedir. "Biz hayata hâkim küçük tedbirlerin, miskin hesapların adamıyız." İfadesiyle kendini tarif eder O. Deha onun gibilerin değil şairlerin işidir. O devam eden rutini içerisinde miskin kalmayı yeğler.

"O- (Telefonda) Ha, evet bu muharrire tarafımdan haber gönderin, Hususi Katibimi görsün. Hususi Katibim ona bir anda mezhep değiştirmenin reçetesini verir. (Bir lahza dinler.) Bu reçeteden basit ne olabilir, a dostum, binlik bir kâğıt parçası. İçtimai mezheplerden birinden öbürüne geçme işi trafiğine bağlıdır; adamına ve mezhebine göre ücretini atar, tarifede bulursun.¹⁷²

Necip Fazıl bu bölümde yine parayı hayatının merkezi haline getirmiş olan insanlara göndermelerde bulunur. Bir anda mezhep değiştirmenin reçetesinin para olduğunu söyler. Hususi Kâtibin O'ya genel tavrı ve alakası üzerinden soytarı kılıklı insanlar da eleştirilir.

"O- Dostum, hayat ebedi bir tek çift oyundur. Siz büyük bir politika adamısınız, asla nefsinizden şüphe etmeye gelmez. Yarın herhangi bir sabah uykudan uyanıp, günün kapalı avucundaki taşları keşfetmeniz ihtimali pek büyük. Yarın, herhangi bir sabah, birdenbire tekrar nazarlık sandalyasında uyanabilirsiniz. O zaman bugünkü halinizi rüyada görmemek için uykudan korkmaya başlarsınız."¹⁷³

Bu cümlelerle O siyaseti ve politika adamını hafife almaktadır. Görünürde övgü içeren bu sözleriyle esasen politika adamının içine düştüğü zor durumla alay eder. Necip Fazıl burada bir siyaset eleştirisi olarak cedeli metnine yerleştirmiştir.

"O- (Kimsenin yüzüne bakmadan) Ahlaka mı dönmek? Ahlaka dönmekten başka çare bırakan var mı bana? Ahlaka dönüyorum. Dünyanızı ahlaksızlıkta o kadar ileriye götürdüm ki, nihayet beni anamdan doğduğum günün çıplaklığına iade edip ahlakla baş başa bıraktınız."¹⁷⁴

¹⁷² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 24,25

¹⁷³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.84

¹⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 113

Ailesine ahlaksızlık tohumlarını kendi ekmiş olan O, ailesinin kendisine yüz çevirmesiyle insanlarla kurduğu ilişkilerin temellerinin ne kadar çürük olduğunun farkına varır. Necip Fazıl'ın bu eserde mücadele ettiği önemli unsurlardan biri de ahlaksızlıktır.

"O- Kendi kendime her zaman derdim ki "sen bu kadar ahlak düşmanlığı yaptığın halde, sakın tohumunun merkezinde gizli bir ahlak cevheri taşıyan biçare şaşkın olmayasın?" Ben sakın, gizli bir ahlak tohumunun üstünde, kocaman bir ahlaksızlık ağacı yetiştirmiş biçare şaşkın olmayayım? Ve işte benden kopan çekirdekler hem tohumlarını hem de ağaçlarını kapkara bir ahlaksızlık ahengi içinde yetiştirip beni kuruttu, gizli tohumuna döndürdü."¹⁷⁵

"O bu bölümde "tohumdan" bahseder. Her insanın ruhunda bulunan bir öz vardır. El değmemiş olan ve kötülüğe bulaşmayan bu gizli tohum, O'nun ailesi yani çekirdeklerinin gerçekleştirdiği oyunla ortaya çıkmıştır. O'nun bünyesindeki ahlaksızlık tohumları kurumuş ve özüne dönmüştür. O, bu bölümde gizli tohumun farkına vararak kendi zihninde büyüttüğü mücadelenin sonucuna varmıştır.

"O- Ahlaka dönüyorum! Tohumumla ağacım arasındaki tezadı barıştıramadım amma, kendi öz çekirdeklerime kadar, ahenk içindeki dünyayı, tezatsız dünyamızı ne güzel belli ettim."¹⁷⁶

Tezatsız dünya ifadesinden kasıt dünyanın ahlaksızlık girdabında olduğudur. İnsanlar günah batağında işlediği günahın rahatsızlığını hissetmeden yaşayıp giderler. O işte bu dünyanın farkına varmamızı sağlayarak aslında en büyük mücadelesini dünyaya karşı ortaya koyar. Kendi ruhunu bir ağaca benzetmek gerekirse gizli tohumu ahlaktan dem vururken ağacı hâlâ ahlaksızlığın çekirdeklerini taşır. Ruhunda meydana gelen ve okura da hissettirdiği mücadelesi bu tezadı ortadan kaldırmak içindir.

"O- (Yankesiciye) Sen usturayla insanların ceplerini kesiyorsun ya; böyleyken

¹⁷⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 113

¹⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 113

ruh keselerini yırtıp içinden nüfus kâğıtlarını aşırıları duymamışsın.”¹⁷⁷

Yankesici insanlara hissettirmeden ceplerinden cüzdanlarını, paralarını çalan kişiye verilen addır. Bu satırlarda, insanların ruh keselerini yırtıp onların şahsiyetlerini zedeleyen, hayat haklarını ellerinden alan insanlara göre yankesici masum sayılmaktadır.

“O- Dostlarım, Allah’ı ve ahlakı ense kökünüzde duymuyor musunuz, burnunuzun ucunda görmüyor musunuz? Bir parça kambur taklidi yapın, duyarsınız; biraz şaşkı bakın görürsünüz!”¹⁷⁸

İnsan ne kadar hızlı yaşarsa yaşasın Allah’ın varlığını hissederek yaşamalıdır. Bu cümledeki cedel örneği Allah’ın varlığını ruhunda, zerrelere hissedemeyenlere karşı ortaya konulmuştur. İnsanın hayatında her şey yolunda gittiğinde Allah’ın varlığı aklına daha az gelirken düzen aksadığında hemen Allah’a sığınır. Bu ikiyüzlülüğü de eleştiren O, bakışının seyrini değiştiren insanın Allah’ı daima hissedebileceğinden bahseder.

2.4.5. Reis Bey

Bu eserde Necip Fazıl, Reis Bey unvanlı, ağır ceza reisinin yaşadıklarını trajik bir atmosfer içinde anlatır. Her cinsten suçluyu yargılayan kahramanımız, mesleğine son derece bağlı hatta âşık ve vâkıf, bu yüzden ev bark sahibi bile olmayıp bir otel odasında yaşamaktadır. ...Otel küçük bir dünya örneğidir. Oraya her türden insan düşer: “Meteliksiz, cepleri dopdolu, niyetleri örtülü, eli açık, ağa, serseri, sevincinden uçan, derdinden sürünen, nüfus kâğıdından saklanan, sürü sürü insan...” Merhamet nedir bilmeyen, işi gücü zorla suç aramak olan ve delillerin soğuk realitesine güvenen Reis Bey günün birinde büyük bir hata yapar. Suçsuz bir gencin asılmasına hükmederek adaletin yanlış tecellisine sebep olur.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 124

¹⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 124

¹⁷⁹ Y.a.y., Necip Fazıl Kısakürek, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Karataş, Turan, “*Necip Fazıl’ın Tiyatroları*”, s. 357

Reis Bey, denebilir ki bir zaferin değil, bir bozgunun temsilcisidir. Oyun vicdan azabı üzerine kurulmuştur. Kalbi adeta taştan olan bir ağır ceza reisi, ağlamayı öğrenmiş, insanlara acımaya başlamıştır, bu sayede hakikati görür olmuştur. Reis Bey ikinci devresinde, gecenin bitimindeki gündüz, uçurumun dibindeki düzlük, ayrılığın berisindeki kavuşma, açlığın sonundaki ekmek gibi değişmeye, derinleşmeye, güzelleşmeye, ideal insan katına yükselmeye çalışır.¹⁸⁰

Reis Bey eserinde cedel kavramını, daha ziyade vicdan azabı evresinde örneklendirmeye çalıştık:

“İKİNCİ BAR KIZI- Ben bütün insanlıktan tiksiniyorum. Ben de bu dünyada affedebileceğim tek insan göremiyorum!

REİS BEY- Affi anlayınca kendinizden başka her insanı mazur göreceksiniz.

İKİNCİ BAR KIZI- Hayır! Kimseyi mazur göremem! Biz, hepimiz, bütün düşmüşler, evlerimizin, cemiyetimizin, dışımızdan gelen dürtüşlerin kurbanlarıyız!”¹⁸¹

Reis Bey yaşadığı pişmanlığının getirdiği iç hesaplaşmasının (iç cedel) akabinde kendi benliğini hakir, diğerlerini ise her durumda mazur görmeye başlamıştır. Konuştuğu İkinci Bar Kızı, hayatını mahvedenleri affetmeyeceğini, insanların hepsinden tiksindiğini ifade eder. Bu bölümde Necip Fazıl İkinci Bar Kızı'nın cümlesindeki ifade yoluyla cemiyet ve fert bazında gençlerimizi yanlışla sürükleyen herkese karşı bir mücadele tavrı ortaya koyar.

“REİS BEY- Katil! Sevgili oğlum, sendeki merhamet istidadını kimsede görmedim. Şu içinin gizli tarafını, dışına çıkarabiliyor musun? Bütün mesele onda.”¹⁸²

Reis Bey, Katil'e esas meselenin “içinin gizli tarafını dışına çıkarmak” olduğunu söylüyor. Demek ki iç cedel dediğimiz şeyin sonucunda içimizde güzel ve

¹⁸⁰ A.g.e., s.358

¹⁸¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Reis Bey**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2016, s.75

¹⁸² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 83

temiz olan ne varsa bu mücadelenin akabinde ortaya çıkıyor, suyun yüzüne ulaşıyor.

“KAATİL- Pekâlâ anlıyoruz. Anlamasak da anlıyoruz.

REİS BEY- İşte onun için söylüyorum. Anlamadan sezmeniz, bilmeden duymanız, görmeden kapılanmanız için söylüyorum. En derin anlayış budur.

... Gidin akşamları yamru yumru evlerin yılankavi sınırladığı kuytu mahallelerde dolaşın, oralarda, sokak ortalarında ağlayan çocuklar göreceksiniz; onlardan ağlamayı öğrenin! Hastane önlerinde, adliye koridorlarında, hapishane kapılarında, yazıhane eşiklerinde, maden kuyularında, tarla hendeklerinde... Daha nerelerde, nerelerde? Kansızlıktan kurumuş bir insanlık kaynaşıyor. Seyredin ve ağlamayı öğrenin!”¹⁸³

Reis Bey’in “en derin anlayış olarak” ifade ettiği sezgi, merhamet kavramıyla onun eski zalim fitratını törpüleyerek gerçek insan halini ortaya koyuyor. Kendiyle hesaplaşmasının sonucunda merhamet nazarı gelişerek bütün bir insanlığa sirayet edecek bir kıvama ulaşıyor. Bu cümlelerden anladığımız kadarıyla iç cedelin kişiye kazandırdığı en önemli kabiliyetlerden biri de sezgidir. Reis Bey’in “Seyredin ve ağlamayı öğrenin” ifadesi de ağlamayı beceremeyenlere bir öğüt, zalimliğinden ötürü ağlayamayanlara karşı da bir mücadele tavrıdır.

“REİS BEY-... Benim anlayışıma göre, her fert, başucuna “suçlu benim herkes suçsuz!” levhasını asmalıdır ama kendisi dururken başka kimsede bu levhayı aramamalıdır.”¹⁸⁴

“REİS BEY-...Dışında ne arıyorlar; içime doğru suçluyum ben... Yapamadıklarımın, işlemediklerimin de suçlusunu...”¹⁸⁵

Reis Bey’de Şah-ı Nakşibendî hazretlerinin;

“Âlem buğday ben saman,

¹⁸³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 87,88

¹⁸⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.134

¹⁸⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.135

Herkes yahşi ben yaman!”

Mısralarının izlerini görürüz. Kendiyle mücadelesinde öyle ileri gitmiştir ki geri kalan herkesi temize çıkarmış kendisini ise en ziyade suçlu ve sorumlu bulmuş hatta değersizleştirmiştir.

“TEYPTTE REİS BEYİN SESİ- Ben yazmayı değil yaşamayı seviyorum. Çocuk bana, buz çölünde yol alıyorsunuz, dedi. İdam sehpası altında, perdesi düşen göz görmez mi? Hepimiz bütün insanlık, buz çölünde yol alıyoruz! Güneş şehri arkamızda, karanlık beldesi önümüzde. Git gittiğin kadar! Aldığımız nefesler bile, hançerden, sipsivri kayalar şeklinde donuyor. Buz üstüne nakış nakış yonttuğumuz eserler, buzdan gururları ile büsbütün buzlaştırıyor. Bakarken gözle bıçaklıyoruz, dinlerken kulakla boğuyoruz, koklarken burunla zehirliyoruz.”¹⁸⁶

Reis Bey bu cümlelerle kendi nefsi başta olmak üzere insanlığın kayıtsızlığını, merhametsizliğini eleştiriyor. Buz çölünde yol alan insanlığa ve buzdan gururlarına karşı fikrî cedel tavrı ortaya koyuyor. “Bakarken gözle bıçaklıyoruz, dinlerken kulakla boğuyoruz, koklarken burunla zehirliyoruz,” cümleleri durumu izah bakımından oldukça çarpıcı bir tesir bırakıyor.

“TEYPTTE REİS BEYİN SESİ- ...Merhametin ukalası olmak, merhametsiz olmaktan beter... Papazların yaptığı gibi, sadece edebiyatçısı olmak da nu harcamak... Yalnız duyalım, duygusunu aryalım, hayatını yaşayalım!”

Merhametin ne kadar ulvi bir duygu olduğundan bahseden Reis Bey bu kısımda “merhametin ukalası olmak” ifadesini kendisini yalnızca merhamet fikrine kaptırıp, yaşantısına merhamet halini taşımayanları, yalnızca fikrin çığırkanlığını yapanları kastetmektedir. Merhametin edebiyatını yapmanın da çok tehlikeli olduğundan bahsedip, papazları da bu zümreye dâhil ederek; burada bir cedel örneği ortaya koymuştur.

“... Bütün sınıflara paydos! Dünyayı, hastalarla hastabakıcılarından ibaret iki

¹⁸⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.140

sınıfa bölecek ve (1) numaralı odaya Atom âlimlerini ve politikacıları yan yana yatıracak anlayışa yol var mıdır? Yalnız acıyanlar ve acınanlar sınıfı...”

Burada “atom âlimleri ve politikacıları yan yana yatıracak anlayış” ifadesinden anladığımız; bir atom âlimi merhameti göz ardı edip ilmini siyasete alet ederse atom bombası yapmaya yeltenir. Reis Bey bunu yapan âlime de destek veren politikacıya da cedel tavrı sergiliyor ve onları hasta zümresine dâhil ediyor.

2.4.6. İbrahim Ethem

Bu eser Belh Sultanı İbrahim Ethem’in aşk ve vecd yoluna girmesini anlatır. Bu yola duhul ederken iç dünyasında yaşadığı hesaplaşma ve yaşadığı dönüşüm Necip Fazıl’ın hikmetli üslubuyla aktarılır.

Eserde yer alan cedel örnekleri şöyledir:

“BİRİNCİ DERVİŞ- Allah bir gün belki de seni çıkarır senin karşına...”

İBRAHİM ETHEM- Beni ikiye mi böler?

BİRİNCİ DERVİŞ- Kaça isterse ona böler. Her gün aynada ikiye bölünmüyor musun?¹⁸⁷

İbrahim Ethem hakikati arama yoluna koyulmadan önce içinde neden olduğunu bilmediği bir sancı yaşamaya başlar. Huzuruna gelen dervişlere halinin sebeplerini sorarak bir çare bulmaya çalışır. “Allah bir gün belki de seni çıkarır senin karşına” ifadesiyle derviş nefis muhasebesini kastetmektedir. İç cedel dediğimiz kavram burada yerini bulur. Kişinin kendisini bir muhalif gibi karşısına alması ve ikna etmesi cedel örneğidir. Muhatap bazen bir başka vücutta tezahür eder bazen de Necip Fazıl’da örneğini sıkça gördüğümüz üzere kişinin kendi benliği içerisinde hesaplaşması şeklinde gerçekleşir. Derviş bir soruyla İbrahim Ethem’in düşüncesini derinleştirmek ister: “Her gün aynada ikiye bölünmüyor musun?” Necip Fazıl’ın çalışmamızda ele aldığımız romanı Aynadaki Yalan’da da ifade ettiğimiz gibi insanın aynada gördüğü bir yansımadan ibarettir. Aynada kendini görmekten aciz bir insan ancak zihin

¹⁸⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **İbrahim Ethem**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2016, s.18

dünyasında benliğinin gerçek görüntülerine ulaşabilir. Görüntüler netleşir, bulanıklaşır, yer değiştirir. Bu da cedel kavramını meydana getirir.

“İBRAHİM ETHEM- Şu üstünde oturduğum taht, benim için dikenlik... Dikenlik üstünde adaleti nasıl yerine getirebilirim?”

DIŞARDAN TOPLU SES- Getirirsin ey adil Melik!

İBRAHİM ETHEM- Büyük halife “Dicle kenarında otlayan bir oğlağın da hesabı benden sorulacak!” buyurdu. Bu ulvî çileyi çeken hesabını da verir. Ya benim çilem? Nerede, ne gezer? Hepsi laf, içi boş kabuklar, hepsi riyakârlık...”¹⁸⁸

İbrahim Ethem hakikati arama isteği içine düştüğünden beri tahtını, malını, mülkünü taşıyamaz olmuştur. Öyle ki, oturduğu taht bile onu rahatsız eder hale gelmiştir. Bu yüzden onu dikenlik diye tarif eder. Hz. Ömer’in adaletine vurgu yaparak onun çektiği çilenin, ulvi bir çile olduğundan bahseder. Bu bir ömür boyu hiç kesintiye uğramayan murakabe halidir. Taht üzerinde bu hale erişmek mümkün değildir. Kendini çilesizlikle itham eden İbrahim Ethem, tahtını ve sultanlığını terk etmeye karar verir.

“İBRAHİM ETHEM- İçimin zelzelesini herkes görmelidir.”¹⁸⁹

İbrahim Ethem ulvi çileye ermek için çaba sarf ettikçe ruhunda tarif edemediği bir sarsıntı hisseder ve bunu çevresindekilere anlatarak ona öğüt vermelerini ister.

“HEYBETLİ ADAM- Ben sana dermanın ancak nerede olduğunu haber verebilirim.

İBRAHİM ETHEM- Nerede?

HEYBETLİ ADAM- Sende... Senin içinde... Kalbinin inemediğin derinliklerinde...

İBRAHİM ETHEM- Yeter! Yetişir bu içinden çıkılmaz fikirlerle kafamın törpülendiği... Yeter! Bana ayağımın kesilmesi gibi, elle tutulur, gözle görülür bir çare

¹⁸⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 27

¹⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 28

göster ki, acısı ne olsa razıyım.”¹⁹⁰

İbrahim Ethem Hızır olarak gördüğü Heybetli Adam’ın ona dermanının kendi içinde, kalbinin derinliklerinde olduğunu söylemesi üzerine; içinden çıkılmaz fikirlerle kafasının törpülenmesinden yorulduğunu ifade eder. İbrahim Ethem’in, “kafamın törpülediği yeter,” cümlesindeki ifade, Necip Fazıl’ın Kıvrım Kıvrım adlı şiirini hatırlatıyor bize:

“Vehim kadehinde zehirli tütsü...
Kıvrım kıvrım,
Beyin törpüsü”

Necip Fazıl eserlerindeki bu ortaklıkla hem kendi ruh dünyasına dair ipuçları veriyor hem de bize, hakikati arayanların benzer yol ve hallerden geçtiğini anlatmak istiyor. Kendi ruhunda daima bir cedel yaşayan Necip Fazıl’ın eserlerinde de bu halin kahramanları üzerinden devam ettiğini görmekteyiz.

“HEYBETLİ ADAM- Sen isimsiz resimsiz kelimelerin üstündeki hakikate bak!

İBRAHİM ETHEM- Nasıl kurtulayım kelimelerden?

HEYBETLİ ADAM- Yalnız o kelimeye bağlanarak... Ondan başka her şeyi unutarak... Her ismi silerek...

İBRAHİM ETHEM- Allah...”¹⁹¹

“Kelimelerin üstündeki hakikate bak,” öğüdüyle Heybetli Adam, İbrahim Ethem’e kelimelerin ve eşyaların görünen tarafının ötesine bakabilmesinin, düşünmesinin gerekliliğini, her ismi silerek yalnızca “bir”e bağlanması gerektiğini ifade ediyor. İbrahim Ethem o birin sırrına, hakikate ulaşıyor: Allah!

“İBRAHİM ETHEM- Ben şüpheyi yendim! Bende şüphe diye bir şey kalmadı.

İBRAHİM ETHEM’İN SESİ- Sen şüpheyi yenmedin. Kafese soktun. Gölge

¹⁹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 30,31

¹⁹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 34,35

kafeste hapsedilir mi?”¹⁹²

Eserde muhatapla fikrî cedele en güzel örnek İbrahim Ethem ile sesi arasındaki diyaloglardır. Bu ses, İbrahim Ethem’in nefsidir. İbrahim Ethem iç cedelinin nihayete erdiğini “ben şüpheyi yendim” ifadesinden anlıyoruz. Çünkü cedel gerçekleştiğinde şüpheyi yer kalmaz. Fakat nefsi İbrahim Ethem’i aldatmaya çalışır. Şüpheyi yenmediğini ancak kafese soktuğunu ifade eder. İnsanın nefsiyle mücadelesi ölene kadar devam etmekte onu gölge gibi takip etmektedir. Ancak hakikate erenler gölgeden kurtulan değil onunla yaşamayı bilenlerdir. Muvazene işidir nefisle beraber yaşamak. O sese cevap olarak şunu söylemek mümkündür: Gölge, kafeste hapsedilir. Bu ancak hakikate erenlerin işidir.

“İBRAHİM ETHEM- (Balıkçı ve Valiye) Hoşça kalın dostlarım! Sen koca Vali; Belh’e selam gönder, şen olsunlar! Sen de dertli balıkçı, bana iğnemi getiren balığı ağna düşürmekten sakın! Ağ atmayı bırak, Allah’ın ağna düş!”¹⁹³

İbrahim Ethem balıkçıya önemli bir öğütte bulunur: “Ağ atmayı bırak, Allah’ın ağna düş!” Ağ atma işi dünya ve içindekileri tasvir eder. Allah’ın ağna düşmekse hakikate varmayı ve ötelere ifade eder. Cedel bu ikisi arasında bir sarkaç gibi kişinin benliğinde devam eder. Dursa da devam eder. Çünkü insan olmak hakikate vardığında o noktaya bir mim koyup tökezlese de yeniden oraya varma gayretinde olmaktır.

---

¹⁹² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 40

¹⁹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FİKRÎ ESERLER ÜZERİNDEN CEDEL

Necip Fazıl Kısakürek'in bütün fikir eserleri incelenmekle birlikte cedel bahsinin ağırlıklı olarak ele alındığı eserler bu bölümde yer almıştır.

3.1. ÇERÇEVE 1

Necip Fazıl deneme türünde ele alabileceğimiz, beş ciltten oluşan Çerçeve adlı eserin önsözünde şu ifadeleri kullanır:

Bana sorarsanız, her şeyin dışımızda, kendisine göre bir kütlesi, bir de içimizde, bize göre bir yuvası vardır. Bir döküm işi yapılırken, eritilmiş madene istenen şekli vermek için kumda oyulan yuva, o işin çerçevesidir. Hadiseler de böyle... Ruhumuzun içine kızgın bir mayi halinde dökülürler. Orada buldukları yataklarda donarlar, mana şekillerine kavuşurlar. Hani küçük ve yuvarlak işporta aynaları vardır ya; arkalarında da bir zenci resmi. Ruhumuzdaki mana yuvaları, işte o aynaların tersindeki resimde açılmış çukurları andırır. Nasıl o çukurlara minicik zıpızıpları oturtmak için çabalarsak, hadiseleri de içimizdeki yataklarına oturtmadan tartamayız. O halde (Çerçeve) ölü bir resmin etrafındaki tahta kuşak değil, eşya ve hadiselerin ruhunu vezneden bir miyar...¹⁹⁴

Çerçeve 1 eserinde yer alan cedel kavramına dair örnekler;

“Vurguncu” isimli yazıda;

“Farkında olmadan her türlü kabiliyete düşmandır. Sanki kabiliyet denilen şeyin hakikatte ne baş yakıcı, ne derde salıcı, ne yerden yere çarpıcı bir nesne olduğunu, dâhilerden evvel sezmiştir. O yalnız istemenin ve almanın yolunu bilir. Bu namuslu bir tüccar veya ticari bir memur manasına alınabilecek mücerret iş adamı değil, kökü dünya savaşının harp zenginleri soyuna varan müşahhas vurguncu tipidir. Günümüzde derin bir selim akıl ve hisle tasfiyesine doğru gidilmesi gereken bu tip, kendisinden ziyade onu türeten idare ikliminin dehşetini ifade eder.”¹⁹⁵

Necip Fazıl bu cümlelerde vurguncu tipini tarif ederek hem ona hem de onu idare edenlere karşı bir fikri cedel tavrı ortaya koyar. Bu tiplerin derin bir selim akıl ve hisle tasfiyesine gidilmesinin bir çözüm olduğunu ifade eder.

“Beyin Satıcıları” adlı yazıda;

“Biz yazıcılar, Allah sermayesiyle beyin satıcılığı yapan itibarsız esnaf, bugüne kadar kendi beyinlerimizi satacağımıza mahalle mahalle gezip öküz beyni satsaydık şimdi biraz paramızla, bir parça şerefimiz olurdu.”¹⁹⁶

Necip Fazıl gazetede yazı neşreden muharrirlere karşı fikri cedel yapmaktadır. Onların Allah’ın verdiği akıl nimetini israf ettiklerinden bahsederek sokak satıcılığının kendi mesleklerine kıyasla daha şerefli olduğunu söyler. Burada karşı olduğu bir konuda fikir beyan etmenin, yazı yazmanın haysiyetini koruyamayanlardır.

“Akademya” adlı yazıda;

“Şimdi gelemim bizim akademya işine!

Ruhlarının kubbelerindeki yabancı tesir örümceklerini süpürememiş, tek başına bir inşa cesaretine ulaşamamış, kitap mikyasına çıkamamış fikir ve sanat adamlarımızın kuracağı bir akademya, bizde Fransız şairinin ilk hükmünü haklı gösterebilir.

---

¹⁹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve 1**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, s. 5,6

¹⁹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.21

¹⁹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.23

Fert halinde olduk mu ki heyet halinde olmaya çalışıyoruz?

Evvela unsur sonra terki b...’’¹⁹⁷

Necip Fazıl’ın burada sözünü ettiği Fransız şair, bir fikir ve sanat adamını şerefsiz kılacak hadiselerden ilkin i Fransız akadem yasına aza olmak olarak tarif eder. Bu tarif geneli kapsamaktan yoksun ancak ferdi inşa kabiliyetine erişememiş olanlar için geçerli bir ifadedir. Necip Fazıl’ın da fikri cedel tavrı ortaya koyduğu zümre bu ikinci zümredir: Yabancı tesirlerle fikrini dizginleyen ve bir inşa cesareti gösterememiş fikir ve sanat adamları...

“Şef Niçin Sevilir?” adlı yazıda;

Balda arı, manasıyla değil de, pürüzlü, iğneli ve pürtüklü maddesiyle yaşasaydı eserini yiyemezdik. Şahsını eserinde ve cemiyetinde fenaya ulaştıramayan Şef, göstermek, inandırmak ve sevdirmek hassasından mahrumdur.¹⁹⁸

Bu bölümde Necip Fazıl şahsını eserinde, icraatında ve cemiyetinde fenaya yani hiçliğe er iştiremeyen Şef’e karşı bir fikri cedel örneği göstermektedir.

“Boş Mide Aksiyonu” isimli yazıda;

“Gandi, zulme karşı, mazlumu, nefesine daha beter zulmetmeye davet eden, böylece zulmün yüreğine korku ve şüphe zehri serpmek isteyen bir büyük mistiktir ama en büyük kusuru aksiyonla fikri en barıştırmayacak cinsten seçmesinde...

Namütenahi büyük ve derin bir müdafaa, nihayet namütenahi büyük ve derin bir aksülameldir. Müdafaa yolunda ne bir karış toprak kazanılır ne de bir kıvılcım fikir...’’¹⁹⁹

Necip Fazıl bu yazıda Gandi’nin boş mide aksiyonu isimli açlık nöbetini

¹⁹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.25,26

¹⁹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.33

¹⁹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.34

faydasız bularak fikri planda ona bir cedel tavrı sergiler. Böyle bir müdafaa tarzıyla hiçbir şey elde edilemeyeceğini, büyük ve derin müdafaa'nın ancak karşı bir reaksiyonla, hareketle gerçekleşebileceğini söyler.

“Fikir Adamı ve Aksiyon” yazısında;

“Yeryüzünden, insan ve cemiyet mevzusunda bir şekil ifadesi istemeyen fikir, zarını yırtamamış bir tohum... Fikir sahibi horlarken bile rüya halinde aksiyon avcısıdır. Aksiyonsuz fikir olsaydı, bütün peygamberler bulutlar üzerinde doğarlar, yaşarlar ve ölürlere ve Roma Kayzerleri telaşa düşmezdi.

Benim gözümde aksiyon düşmanı fikir adamı, dişleri sökülmiş ve pençeleri törpülenmiş bir sirk aslanı kadar merhamet telkin edicidir.”²⁰⁰

Necip Fazıl fikir adamının aksiyon sahibi olması gerektiğinden bahseder. Aksiyonsuz fikir adamını sirkte parmaklıklar arkasında pençeleri sökülüp aciz bırakılmış bir aslana benzetir. Aksiyonu olmayan fikir adamının fikirlerinin de tesirini kaybedeceğini düşünür. Bu paragrafta fikrî cedel örneği vardır.

“Avrupalı Olmamak Şerefi” adlı yazıda;

“Benim gözümde Avrupa medeniyetinin Asya’yı esir eden zaferi, müspet bilgiler manzumesinden başka hiçbir fevkaladeliğe malik değil. Aynı Avrupa, büyük filozoflarının pekâlâ bildiği ve acı acı şikâyet ettiği gibi, ruha ve ruhun namütenahi derin tekevvün âlemine yüzde yüz yabancı...”²⁰¹

Müspet bilgiler konusunda bizden ileri olan Avrupa’nın ruha ve onun varlığına dair meselelere tamamen yabancı kalmasını tenkit eden Necip Fazıl burada Avrupa medeniyetine karşı fikri cedel örneği sergiler.

“Cehil Taarruzu” isimli yazısında;

“İşi gücü klişe tekerlemekten ibaret bir ham softayla, hakiki derin bir iman

²⁰⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.35

sahibi arasındaki fark! Hakiki ve derin iman sahibinin ulvî meseleleri vardır, yobazın da takır tukur bir sürü klişesi... Hakiki ve derin iman sahibi herhangi bir din kanununu, istiridyenin içindeki inci gibi kullanır, yobaz da istiridye kabuğu gibi.”²⁰²

Necip Fazıl bu satırlarda iman sahibi ile yobaz insanı karşı karşıya getirir. İman sahibinin işinin özle olduğunu, yobazınsa meselelerin her zaman kabuğunda kalıp özüne inemediğini ifade eder. Burada yobaz insanlara karşı cedel örneği sergiler.

3.2.ÇERÇEVE 2

“Müspet Bilgiler” isimli yazıda;

En yaman kâinat ölçüsü: Maddeyi ihmal eden ruh, tecelli aynalarında ne kadar şekilsiz ve öksüzse, ruhu ihmal eden madde de o kadar verimsiz ve kısır... Ağaca istinat etmeyen tohumla, tohuma istinat etmeyen ağacın akıbetleri bir...²⁰³

Bu bölümde maddeyi ihmal eden ruh tanımında Şark’ı, ruhu ihmal eden madde tanımında Garp’ı tarif etmiştir. Her ikisinin de manasını bulduğu yerde tohum ağaç olma sırrına erer. Necip Fazıl her iki kuptu bir arada tutamamış Şark’ı da Garp’ı da yazısında eleştirir. Burada ele alınan toplum eleştirisi olarak cedel kavramıdır.

“Hakkın Yüzü ve (Suret-i Hak)” yazısında;

“Yobaz Allah adına konuşur. Kitabın, şeriatın, aklın, mantığın reddetmediği işlere küfür damgasını basar.

Halbuki yobazın ruhu küfür kozasıdır.

Halbuki Allahın, yüzünü nurla ördüğü büyük Veli derin bir sükut içindedir.”²⁰⁴

Necip Fazıl yobaz insanların Allah adına konuşur görünürken dini yıpratmak için elinden geleni yaptıklarını, dinin sınırlamadığı işlere küfür damgası basarak

²⁰¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e.,s.123

²⁰² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.125

²⁰³ Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve 2**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s. 21

insanların ruhunu bulandırdıklarını söyler. Yobazın ruhu küfür kozasıdır, ifadesiyle yobaz insanların ruhunu çevreleyen kat kat zarın altında küfrün olduğunu ifade etmektedir.

“Münekkid” isimli yazıda;

“Bir münekkid bekliyoruz ki, dört yol ağızlarındaki işaret memurları gibi (geç, dur, bekle, dön) emrini sabit ve billurdan bir nizamın içinden versin; işaret değneğini basit duygu ve karakuşî keyif parmaklarıyla kullanmasın.”²⁰⁵

Necip Fazıl ideal münekkidi tarif eder. Fikri olarak cedel tavrı içinde olduğu münekkid ise insanları keyfine göre tenkit eden, yargılayan; basit duygu ve düşünceler içinde olan münekkittir.

“İş ve hamle çerçevesinden: Ahlâkımız! AHLÂK NEDİR?” isimli yazısında;

“ ...

Ahlak topyekûn fikrin topyekûn ruhudur. Ahlak topyekûn bir fikir uzviyetinin, topyekûn iş ve hareket planında muhtaç olduğu sinir kudretini hazırlayan duygu cevheridir, yani topyekûn ruh...

...

Ölçü:

İnsan başını sıçan kafasından ayıran biricik haysiyet, dün, bugün ve yarın, şöyle veya böyle, bu türlü veya o türlü, bir ahlak telakkisinde, bir ahlak temayülünde, bir ahlak mecburiyetinde başlar ve biter.”²⁰⁶

Ahlakın ruhtan ibaret olduğunu söyleyen Necip Fazıl, nasıl ruh olmadan beden de bir kıymeti olmayacağı, öleceği gibi ahlaktan bihaber olanların da manevi olarak ölü olduklarını ifade eder.

“İş ve hamle çerçevesinden: Ahlâkımız! AHLÂK KAYNAĞI” isimli yazısında;

---

²⁰⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 76

²⁰⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 85

²⁰⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 107

“Öyleyse ahlakın kaynağı ya tam hakiki ve mutlak olarak din yahut da eksiksiz ve tezatsız bir dünya görüşüne sahip fikir manzumesidir.

İnsan ve cemiyette bunlardan ne biri, ne de öteki bulunur, üstelik maziden gelme itiyadî ahlakı da bitlenirse o insan ve cemiyete:

-Eyvah, eyvahlar olsun! Sen de ne biri var ne de öteki. Mahvolma tehlikesi geçiriyorsun! Diye haykıramaz mısınız?”²⁰⁷

Ahlaktan yoksun olanlar hem dinin hakikatlerinden hem de dünya görüşlerini sağlamlaştıracak fikirlerden yoksunlardır. Necip Fazıl bu tip insanların mahvolma tehlikesi geçirdiğinden bahseder. Burada bir cedel örneği vardır. Ahlakı oluşturan öğeler insanda ve cemiyette yer almadığında böylesi bir cemiyet ve içinde bulunan ferdi Necip Fazıl’ın gözünde acınası bir noktadadır.

“İş ve hamle çerçevesinden: Ahlâkımız! AHLAK MANZARAMIZ
Bugün.”

“Tanzimat hareketi ki, Türk Cemiyetinin içinde yerleştiği medeniyet yatağından başka ve rakip bir medeniyet yatağına sürülmesi hareketidir; son derece basit ve sığ ruhlu politika adamlarının elinde ve deri üstü bir taklit planında, muhasebesiz, murakabesiz, çilesiz ve hummasız, bir radyo makinesi karşısında dilini yutmuş vahşinin kör hayranlığıyla cereyan ettiği için, artık kendi dünyasına bağlı marifetler yolundan eşya ve hadiseleri zapt edemez hale getirilen İslam ideologyası, öz ahlakıyla beraber yavaş yavaş, hâkimiyetini feda etmeye başlamış, bu hal hiçbir tecrit ve teşhise yanaşmadan müthiş bir ruh sıkıntısı halinde çaresini bazı İnkılâplarda aramış, hiçbirinde tam bir ideologya ve ahlak sistemine kavuşmamış nihayet bugünkü ifadesini bulmuştur.”²⁰⁸

Necip Fazıl bu paragrafta sığ ruhlu, çilesi olmayan politikacıların bizi Tanzimat hareketine sürüklediklerinden bahseder. Bu tarifteki politikacılara karşı cedel tavrı ortaya koyar.

---

²⁰⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 109

“Mesuliyet Duygusu” isimli yazıda;

“Mesuliyet duygusunu, ruhunda marazi çapta büyütmiş insanlar olduğu gibi marazi çapta küçültülmüş kimseler de vardır. Birinci zümre ulvî hastaların; ikinci zümre de süflî biçarelerin yeri...”²⁰⁹

Mesuliyet duygusunu ruhunda diriltememiş, sorumluluklarının farkında olmayanlara karşı bir fikrî cedel tavrı sergiler. Onlara “süflî biçareler” der. Yani aşağılık ve çaresiz insanlar olduklarını ifade eder. Acınacak hallerini ortaya koyar.

“Bamteli -Milliyetçiliğimizin Ruhunu” adlı yazıda;

“Milliyetçiliğin, fırlak şakak kemikleri, çekik gözler ve dairevi kafalar tarzında manasız bir iskelet ırkçılığından değil, tam bir ruh kıvamından doğacağı ve bu ruh kıvamının ancak Türk anavatanında maya tutabileceği hakikati...”²¹⁰

Necip Fazıl, milliyetçiliğin hiçbir zaman bir millete ait dış görünüş ve şahsi özellikler bakımından değil o milleti şekillendiren değerler ve ruhu dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ediyor. Yukarıdaki bölümde şekilci ve kalıpcı yaklaşıma ve ırkçı bir anlayış güden milliyetçiliğe karşı fikri cedel örneği sunuyor.

“Öyleyse, dünkü tabirlerimizle, bazı telkinler altında gülünç, manasız, zamansız, mekânsız, ilimsiz, irfansız, tek kelimeyle haysiyetsiz bir planda yapılan bir iskelet ve coğrafya ırkçılığı kadar bizim için zararlı bir iş olamaz.”²¹¹

İskelet ve coğrafya ırkçılığı denilen şey ötekini değersiz görme ile eşdeğerdir. Millet olarak en güzel jeopolitik konuma sahip topraklarda olduğumuzun bilincinde olmak bilgi seviyesidir. Ancak yalnızca bunu ortaya koyarak bir değer ifade etmek ve ayrıcalıklı olduğunu düşünmek bize zararı dokunacak bir ırkçılıktır. Böyle bir duruş sergileyenleri haysiyetsizlikle suçlayan Necip Fazıl iskelet ve coğrafya ırkçılığına karşı cedel örneği ortaya koyuyor.

---

²⁰⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 112

²⁰⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 171

²¹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 266

²¹¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 267

3.3. ÇERÇEVE 3

“Şahsiyet” isimli yazısında;

“Şahsiyet, şahsiyet! Şahsiyet bir kubbe midir; şahsiyetsizlik bir örümcek olur, gelir, onu köreltmeye çalışır. Şahsiyet bir tarla mıdır; şahsiyetsizliğe hemen tarla faresi olmak düşer. Haydi, şahsiyet bir çınar ağacı olsun; tırtıllar ya tırtıllar? Yok, yok, şahsiyet, en nadir ağaçtan, en mahrem emeklerle yontulmuş kocaman bir tahttır; şahsiyetsizlik küçülür küçülür, nokta kadar bir kurt olur ve mevsimler boyu süren kısık heyamolalarla, en nadir ağacın en nadir emeklerle yontulu nakışlarını yer. Rüzgâr çizgili atların sineği, gelin endamlı teknelerin midyesi, altın ışıklı saçların kepeği ve daha nelerin neleri vardır!”²¹²

Şahsiyet kavramını inceliklerle, güzel örneklerle tarif etmeye çalışan Necip Fazıl, şahsiyetsizliğinse bu güzellikleri yiyip bitiren, yok eden vafına vurgu yapar. Şahsiyetsizlik kavramına ve bunun örneğini gösteren insanlara karşı cedel örneği sergiler.

“İnsan” adlı yazısında;

“Evet, insan arızadır, fakat ebedi bir arıza... Kimi ve pek azı ebedilik ve aslîlik vasfı üzerinde bütün sahte ziynetlerden soyunmaya çalışır, kimisi ve pek çoğu da tersine...

Sadi’ye sordular:

—İnsan nedir?

-“Yek katre-i hunest ve hezar endişe...”

Tek damla kan ve bin endişe...

Ah o tek damla kan üstüne, kendi göğsünü gagalayıcı bir kuş gibi, bin endişe

²¹² Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve 3**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s.17

dişi geçiren insan! Sen bir arıza değilsin!

Ve ey bu memleketin insanları! İnsanların değil, arızaların hayatı sürdürülüyor sana!”²¹³

İnsanın ebedi bir arıza olduğunu söyleyen Necip Fazıl, Sadi'nin insan nedir, sorusuna verdiği cevaptan yola çıkarak; “tek damla kan üstüne, kendi göğsünü gagalayıcı bir kuş gibi, bin endişe dişi geçiren insan”ı yani fikir çilesi çeken insanı bu arıza halinden ayrı tutar. Fikir çilesi duyan insana ayrı bir kıymet veren Necip Fazıl, bu memleketin ıstırapsız, duygu ve düşüncesinde başıboş insanına karşı bir cedel tavrı ortaya koyar.

“Keseğâğıdı” isimli yazıda;

“Bir toprak testiye bakıp nasipsiz akıbetini seyreden nasipsiz hayvan acaba bir keseğâğıdında neyi gördü? Yüz bin kişilik cenaze alaylarına, başucunda fraklı cümbüşlere, lügatler dolusu nakarata rağmen, nasipsiz muharririn hakiki kefenini mi? Zira bizdeki muharrir ne keseğâğıdına düşmekten korunması gereken ruhu temsil edebiliyor; ne de keseğâğıdı etrafındaki hummalı ticaret, böyle bir ruh ikliminde yaşamak istidadından haber veriyor. Hangi muharrir gazetesinin patronuna keseğâğıdının alıcısından fazla bir şey verebilmiştir.”²¹⁴

Muharririn yazdıkları eğer hakikatten yoksunsa, insani ve vicdani herhangi bir kaygı taşımıyorsa yazdıklarının bir keseğâğıdı hükmünde olduğunu; katlanıp içine bir şeyler konulmak için kullanabileceğini ama okurun onun fikirlerinden istifade edilecek bir kısım bulamayacağını ifade eden Necip Fazıl bu türden muharrire karşı fikri cedel tavrı ortaya koyuyor.

“Sen Nerdesin?” Adlı yazıda;

“Allah'ım; siyasetten, onun benzerinden, benzerinin benzerinden, onun

²¹³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 51

²¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.179,180

herhangi bir benzerine ircaı mümkün herhangi bir işten, onun sağından, solundan, önünden, arkasından, altından, üstünden, yakınından, komşusundan, civarından sana sığınırım’

Bu cümle, politika için politikanın ne korkunç bir mahlûk olduğunu canlandıran bu söz, bir Arap mütefekkirinindir. Evet, politika bütün dayanaklarını kaybedip, yalnız kendisinden ibaret, yalnız kendisi için, yalnız aldatmak adına aldatmaya, atlatmak adına atlatmaya memur çırçıplak bir müessese halinde ortaya çıkınca, karşısında duyacağımız korku ve tiksinti duygusu ve edeceğimiz dua işte budur!”²¹⁵

Necip Fazıl, bütün dayanaklarını kaybedip, yalnız kendisinden ibaret, yalnız kendisi için hareket eden politikaya ve politikacıya karşı cedel tavrı sergiler. Bir dava ve idealden uzak yalnızca kendi hesabına hareket eden böylelerinin kendisinde tiksinti ve korku uyandırdığını ifade eder.

“Sükût Muhtekiri” adlı yazıda;

“Hâsılı bu örnek aslında birer gerçek kıymet olan bazı meziyetlerin, ruhundan tamamıyla mahrum, fakat dış ifadelerini ustalıkla benimseyerek kendisini bir şey zannettiren misilsiz bir (Suret-i Hak) sahtekâridir. Fani zaferini avlamakta da; mızrağı güya ağırbaşlılık ve kılıcı güya sükûttur. Öyle ki, fikir, sanat, muaşeret, mevki, hangi sahada olursa olsun, kendisini sivirtmek hususunda herhangi bir tedbire el atmak yerine, tedbire el atanların tepetaklak geleceği anı bekler; böylece kendi yükselmesiyle değil, başkalarının düşmesiyle ön plana geçmekten ibaret tabiyesini semerelendirir.”²¹⁶

Necip Fazıl burada tarif ettiği “sükût muhtekiri” ne “Püf Noktası” adlı eserinde de değinmiştir. Orada geçen diyalog şöyledir:

---

²¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.180

²¹⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.192

“RECEP – Bir politikacıya düşen ilk vazife nedir?

GENEL BAŞKAN – (Papağanvari ve hızlı hızlı) Kendi püf noktalarını saklamak, başkalarının püf noktalarını aramak...

RECEP- (Elindeki açık defteri) Ya bunun ilk şartı ne?

GENEL BAŞKAN – (Aynı eda ile) Fazla konuşmamak... Konuşma telaşı göstermemek...

RECEP – Yani ne yapmak, ne olmak?

GENEL BAŞKAN – Sükût ihtikârı yapmak, sükût muhtekiri olmak.

RECEP – İyi ezberlemiştiniz! Devam buyurun!

GENEL BAŞKAN – Başkaları bir manayı belirtmek için kan ter içinde çırpınırken, yırtınırken sanki bütün sır kendinde imiş gibi susmak, başkalarının zaafını kendi kuvvet madeni diye kullanmak...

RECEP – Mükemmel... Ya konuşmak icap edince?

GENEL BAŞKAN – Ağdalı, girift, çetrefil, bozuk, başı ve sonu gelmez cümleler kullanmak... Boş, kof, anlamsız, fikirsiz...

RECEP- Meselâ?

G. BAŞKAN – Meselâ, «güneş doğdu» yerine şöyle demek: «Gecenin sona erdiği ufuklara yığılı karanlıkların inmeğe başladığı gerçeği önünde en küçük tereddüdü abes kabul etmeğe imkân bulunmadığını takdir etmek için çocuk aklının bile kâfi geleceği bir ortamda ayrıca bir izaha lüzum hissetmeksizin...»

RECEP – Bu üslupla konuşmak neye yarar?

G. BAŞKAN – Boşluğun, fikirsizliğin peçelenmesine... Bir de muhataplarına derin ve esrarlı görünmek avantajına...”²¹⁷

Bu iki örnekte de görüldüğü üzere sükût muhtekiri sözü dolandırıp manasız sularda gezdirerek esrarlı olmaya çalışan, genellikle politikacıları tarif eden bir kavramdır. Necip Fazıl bu fikirsiz adamların kabuktan ibaret olduklarını, kendilerini olumlu manada miş gibi göstermeye çalıştıklarını ifade eder ve böylelerine karşı fikrî cedel tavrı ortaya koyar.

3.4 .ÇERÇEVE 4

“Diyalektik” adlı yazıda;

²¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, Püf Noktası, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 2000, s.25

“Avrupalı meşhur bir maddeci doktorun sözü,

‘Ömrüm boyunca binlerce kadavra üzerinde otopsi yaptım, kadvraların her noktasını kesip biçtim; fakat hiçbirinde ruh diye bir şeye rastlamadım!’

Ona cevap:

Hangi yemekleri seviyorsan, onları ömrün boyunca çatal bıçakla karıştır; bakalım bu aletlerle hiçbirinde lezzet diye bir şeye rastlayacak mısın?”²¹⁸

Diyalektik, tezimizin esas kavramı olan cedelin Latincedeki karşılığıdır. Necip Fazıl’ın bu metne diyalektik başlığını vermesinin sebebi izah ettiği üç örnekte de cedel tavrı ortaya koymasındır.

Kadavra incelemesi yapan doktorun “bedenin hiçbir yerinde ruha rastlamadım,” ifadesini ahmakça bulan Necip Fazıl, bu örneği çatal bıçakla yemeği durmadan karıştırıp, yemeyen ama bu yemeğin lezzetsiz olduğunu söyleyen kişinin manasızlığıyla aynı kefeye koyar.

“Bâbiâlîde bâb-ı adi cephesinin kaşerlenmiş kalemlerinden birisi, bir zamanlar bana, güya dostça el sıkıştığımız demlerde, evinde ve yemek sofrasında buyurmuştu ki:

—Müslümanlık deyince burnuma ayak kokusu gelir!

Bilmiyordu ki, onun kokusunu aldığı şey, Müslümanlığın değil, kendisinin ayağıydı. Nitekim fikirlerindeki kokuyu misallendirmeye hiçbir maddenin sefalet gücü yetmez.”²¹⁹

Müslümanlığa ve Müslüman insanın hallerine hiçbir şekilde vakıf olamamış bir şahsın yalnızca bir ön yargı ile İslam’a yaklaşmasını onun fikrindeki kokuşmuşlukla ifade eden Necip Fazıl burada da fikri cedel örneği ortaya koyar.

“Hürriyet diye öyle mazlum bir mana var ki, şimdi onu getirebilecek cebr-ü zor teşkilatını arıyorlar. Yani sadece cebr-ü zor teşkilatını davet ediyorlar ve onun getireceğine hürriyet diyorlar.

²¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve 4**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s.27

²¹⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 27

Küfrün her şeyi bir şaşkınlık anının punduna getirmekten ibaret diyalektiği ne zamana dek sürecek”²²⁰

Küfrün kuralsız ve ahlaksız diyalektiğine karşı cedel tavrı sergileyen Necip Fazıl, hürriyetin mana itibariyle zor kullanma teşkilatı tarafından getirilebileceğinden düşünün zümreden söz ediyor.

“Felsefe” adlı yazısında;

“Feza büyüklüğünde bir çuval... Çuval içinde yalnız bir tanesi sağlam, gerisi çürük, cevizlerle dolu. İşte felsefe, çuvala her defa elini sokup o sağlam cevizi boş yere aramak gayretinin ismi... Gayet tabii olarak, çuvala rastgele dalan el her defa bir çürük cevizle çıkacak, fakat her defa “evraka” diye bağıracaktır. Tek ve dopdolu cevizi doğrudan doğruya bulmak ehliyetindeki mutlak sistemin ismi de, elbette ki, felsefe olmayacaktır. O sistem, mutlak doğru avucunun içindeyken hakikati serbestçe aramak gibi bir eşeklik hürriyetini kabul etmeyecektir.”²²¹

Necip Fazıl, felsefenin “her defa birbirinin yanlısını görmek, birbirinin hata ve noksanını bulup çürütmek” işinde mahir olduğunu, hakikat gün gibi ortadayken yanlışa odaklanmanın dolu cevizi bırakıp boş cevizleri seçmek kadar abes olduğundan söz eder. Burada felsefe sistemine karşı bir cedel tavrı sergiler.

“Nasıl Uyurlar?” İsimli yazısında;

“Zift sıvalı yürek kapılarında Allah’ın kilidini ve mührünü sezmeden, beyinlerine çökmüş cerahat mahfazası manevi urun ağırlığını duymadan, güneşin doğuşuyla batışı arası, dakika başına bir yetimin kanına girercesine kıydıkları aziz hakikatin ruhlarında çığlık çığlık kıvranmasına aldırmadan...

Nasıl uyurlar?

Tek zerrenin kaybolmadığı, tek sayının nispeti şaşırmadığı, hatanın bile yanlış olmak keyfiyeti ve miktarıyla doğru bir hesaptan geldiği, yokluğun dahi var olmaya, yaratılmış olmaya muhtaç bulunduğu bu muhteşem mimarinin altında, Allaha, vicdana, insafa, idrake yok diyerek nasıl uyurlar?”²²²

²²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.28

²²¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.36

²²² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.39,40

Necip Fazıl Allah’a inanmayan, hakikati inkâr eden insanların nasıl rahatça başlarını yastığa koyup uyuyabildiklerine hem hayret ediyor hem de onların hakikatin hakkına giren tavırlarına karşı bir cedel örneği ortaya koyuyor. Bir hesap sorma biçimi olarak “nasıl uyurlar” sorusunu soruyor. Ayaklarının altındaki toprağı başlarının üzerindeki muhteşem mimariyi inkâr eden böylesi ruhlara acıdığını dile getiriyor.

3.5 .ÇERÇEVE 5

“Yeni Sene” isimli yazıda;

“Öyle! Âlemde telafisi olmayan muhal tek şey, kaybedilmiş bir zaman vahidinin geriye döndürülmesidir. Bütün yıldızları birbirine katıştırarak tek ve yekpare bir mücevher gibi dondurmak, sonra o mücevherin pazarını bulup satmak mümkün olsaydı, bu kıymet karşılığında bile geçen tek saniyeyi geri çevirmek kabil olmazdı.

O halde dipsiz kayıpla sonsuz kazanç arasındaki gözyaşı köprüsünden gafil, bu insanlık çapındaki deliler yığını, kayıplarının şerefine mi bu gece, başları yerde ve ayakları havada sabahlayacaklar.”²²³

Kaybedilmiş bir zamanın üzüntüsünü duymak yerine yeni seneyi eğlenerek kutlayan insanları “deliler yığını” olarak nitelendiren Necip Fazıl, zamanın kıymetini anlamaktan ve geçirmiş oldukları koskoca senenin hesabını yapmaktan yoksun bu gürüha karşı cedel örneği sergiliyor.

“Piyonlar” isimli yazıda;

“Politika satrancının bizde bütün ruhu ve her şey, piyonlar arası dalaşma esnaflığından ibarettir ve şah mevkiindeki liderlerin nefsanî alçalma ve yükseltilmesinden başka ortada hiçbir gaye mevcut değildir. Meşrutiyetle başlayan bu tip politikacılığı, bizde, Cumhuriyet devri geliştirmiş ve saltanatı yıktıktan sonra gayesi nefsanî saltanatların kiralık vicdanlar halinde piyon teşkilatını kurmakta bulmuştur. Siyah ve beyaz şahların yerine ak ve kara fikirler, piyonların yerine de

²²³ Necip Fazıl Kısakürek, **Çerçeve 5**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010, s.28

duyan ve düşünen insan getirilmedikçe gerçek devrimin ne demek olduğu anlaşılamayacaktır.”²²⁴

Necip Fazıl, politikanın yalnızca piyonlar arası dalaşmadan ibaret olduğunu, meselenin ruh planının göz ardı edildiğini ifade ediyor. Şah mevkiindeki liderlerin nefsanî saltanatından ibaret bu mevkie karşı fikri cedel tavrı sergileyerek gerçek devrime ulaşmak için duyan ve düşünen insanların politikada sayılarının artması gerektiğini vurgular.

“Kader” adlı yazısında;

“Son devirlerin gaflet ve küfür ağzında, kullanımı ebediyen helak etmeye yeter bir zehir kuvvetinde iki kelime vardır: “Yaratığı yoktan yarattı.” Şeklinde kullanılan “yaratmak” kelimesiyle, insanoğlunun bizzat idare ve hâkimiyeti altında tuttuğu vehmedilen “kader”. “Memleket mukadderatının ellerine teslim edildiği adamlar”, “Türkün kaderini değiştiren adam.” Filan falan... Hep bu ağızla konuşurlar ve Allah’ın ezeli iradesini belirten bu ulvî mefhumu “kahveyi sen pişireceksin!” der gibi “kaderimi sen tayin edeceksin!” tarzında kullanırlar...”²²⁵

Necip Fazıl, Allah’a mahsus olan yaratma eylemini ve yine Allah’ın takdirinde olan kaderi cümlelerinde insana isnat ederek kullananlara karşı cedel tavrı sergiler.

“Nokta-Nokta” adlı yazıda;

“İman ettikten sonra akılla hüküm kesmeye ve sınır çizmeye yeltenenler küfrü akıllarıyla savunmaya çalışanlara akrabadır.

...

Nakşîlerin “kendinde olmak küfür, kendinden geçmek iman” ölçüsünden üstün, hakikat ifadesi görmedim. Nasıl ölmek için ölmek, ölmeden ölmek lazımsa, yanlışa düşmemek için de susmak, düşünerek susmak gerek. Nefsi elle gösteremem ama kapısını “nah!” diye gösterebilirim. Ağız! O karanlık ağızlar, zulmet kuyusu ağızlar...”²²⁶

²²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.29

²²⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e.,s. 96

²²⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 194,195

Necip Fazıl, imanın ruhla ilişkili olduğunu, yalnızca akılla verilen hükmün imanlı insanla kâfir insanı bir noktada akraba kıldığını ve tehlike arz ettiğini ifade eder. Nefsin kapısının ağız olduğunu ve imanlı insanın hüküm vermekten kaçınması susmayı tercih etmesi gerektiğini söyler. Bu paragrafta Necip Fazıl nefsin en gizli hallerini ayan eden kapısı olan ağızı kapatmayı bilmeyen ve ruh cevherinden uzak yalnızca akılla hükmedenlere karşı fikrî cedel tavrı ortaya koyar.

3.6. EDEBİYAT MAHKEMELERİ

Edebiyat Mahkemeleri, Doğu Edebiyatı, Dil Raporları başlıklı üç bölümden oluşan eserin, cedel kavramını incelemek üzere yalnızca Edebiyat Mahkemeleri bölümünü ele alacağız. Necip Fazıl edebiyatımızın tanınmış isimlerini eserinde oluşturduğu mahkeme ortamında yargılayarak cedel örnekleri ortaya koyar.

“Herhangi bir şahsı tenkit, o şahsın işgal ettiği makamın liyakat şartlarına nispet edilerek yapılacak olursa makbul sayılabilir. Yoksa sadece şahıs planından hareket ve o dar çerçevede kalmak hem fikrihem ahlaki bakımdan suç olur. Ben de böyle bir davranışı güzel bulamam.”²²⁷ Diyen Necip Fazıl, yazar ve şairlerin şahsiyetlerini değil eserlerini tenkit etmektedir.

3.6.1. Birinci Mahkeme

Tevfik Fikret

Eserde, kurulan edebiyat mahkemesine sanık olarak çağırılan Tevfik Fikret’e, hakkında yapılan müspet iddiaları okuyan Savcı, sonrasında kendi iddialarını ortaya koyar. İddiaların tamamı değil örneklendirmek için bir kısmı ele alınmıştır.

“Hakikatte, Tevfik Fikret, içinde yaşadığı cemiyetin realitesine asla nüfuz etmemiş, elde palet, birkaç tabiat tasviri yapmış, münakkah manzumeler yazmış bir

---

²²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Konuşmalar**, Büyük Doğu Yay. İst. 1998, s. 15.

firariden başka bir şey değildir. Tevfik Fikret daima fikirleriyle hayatın tenakuzu içinde yaşadı.”²²⁸

Necip Fazıl mahkemede Savcının diliyle Tevfik Fikret’in toplumun nabzını tutamadığını ifade eder.

“Fikirleri toplu bir dünya görüşünün sağlam binasına kavuşmamış, kavliyle fiili daima uzlaşmazlık halinde, hariçten aldığı cüce tenbihleri (Prüdom), (Kope) gibi ortadan aşağı şairleri örnek tutarak ifadelendirmiş olan Tevfik Fikret, on dokuzuncu asrın edebiyat telakkisinden ve cemiyet anlayışından ileri gidemediğinden başka, taklit olunmak vesilesiyle hakiki şair yetişmemesi hususunda da müessir olarak sanat tarihimize kötülük etmiştir.”²²⁹

Tevfik Fikret’in Batı’nın kötü şairlerini taklit ettiğini ifade eden Necip Fazıl örnek olduğu genç şairleri de olumsuz etkilediğini belirtir.

Necip Fazıl’ın Tevfik Fikret’e hitaben yazdığı yazısında;

“Şiir cebhen:

Namevcud... Yarım asır evvelki (Servetifünun) mecmuasında, (Diran) imzalı, cicili bicili, aşağılık bir kır resmi altında (Çoban kaval çalar, anın- hayatı şairanedir.) mısrasının belirteceği kadar sığ ve basit bir duyuş ve zevk seviyesi...”²³⁰

Tevfik Fikret’in şiir yönünü eleştiren ve onun şiir anlayışını “sığ ve basit duyuş ve zevk seviyesi” olarak yorumlayan Necip Fazıl, poetik cedel örneği sergiler.

Fikir cebhen:

Gülünç...(Berliç Metodu) çapında bir Garp felsefesi bilgisi... Ve bütün marifeti oyuncakları ve müspet bilgileriyle Garp alemine karşı, sefarethane kavasının sefir cenaplarına duyacağı anlayışsız hayranlık... Ne bir dava, ne davalar arasında bir terkip, ne de bütün hadiselerle tatbikte şart olan ana mizan ve ölçü...”²³¹

²²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Edebiyat Mahkemeleri**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Aralık 2015, s.12

²²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.12

²³⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.15

²³¹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.15,16

Tevfik Fikret'in Garp hayranlığını eleştirerek onun dava sahibi olmadığını ifade eder. Mizan ve ölçü anlayışından yoksun olduğunu söyleyen Necip Fazıl, fikri cedel örneği ortaya koyar.

Hâkimler heyetinin aldığı karar ise şöyledir:

“İcabı düşünöldü. Şiir dilini nesir dili haline sokmak ve adi bir tebliğ vasıtası haline getirmek, şiir ve fikirde saf kıymet olarak hiçbir derinliğe ulaşamamak ve en cüce Garp sanatkarlarının tesiri altında kalmak; sadeleşen dili en yakası açılmamış lügat cambazlıkları altında boğmak, misilsiz bir hodbinliği ahlak ve fedakarlık şeklinde göstermek ve üstelik memleket içinde belli başlı bir propaganda çatısı altına sığınıp hakiki cemiyet saflarındaki mücadele şartlarından firar etmek ve bütün bunlardan sonra yetiştirdiği oğlu ve meydana getirdiği son eseriyle, mensup olduğu milletin iman kaynağına mutlak bir hıyanette karar kılmak suçlarından dolayı, Tevfik Fikret'in, başıboş ve sahıpsiz Türk edebiyatı tarihinde açıkğözce işgal etmekte olduğu mevkiden indirilmesine karar verildi. Her sene, birtakım maksatlı ve maksatsız politikacıların üşüştüğü ve yine Tevfik Fikret gibi kolay ve ucuz, açıkğöz ve istismarcı lafazanlıklara meydan diye kullandıkları, böylece yetişme ve kendini bulma çağındaki gençleri şaşırtdıkları mezar, Mehmet Tevfik'in mezarı, sade kendi ıstırap haline terk edilecek ve civarına kimse yanaştırılmayacaktır.”²³²

Mahkeme sonucunda varılan karara göre;

Tevfik Fikret'in şiir dilini nesir diline çevirmesi, şiirde derinliğe ulaşamaması, sanat açısından yetkin olmayan Garp şairlerinden etkilenmesi, eserlerinde dil cambazlıklarına başvurması, toplumun nabzını tutmayı başaramaması, milletin iman kaynağına muhalif tavırlarda eserler ortaya koyması ve oğlunu da bu istikamette yetiştirmesi, Türk edebiyatında işgal ettiği yeri açıkğöz ve istismarcı bir tavırla elde etmesi Necip Fazıl'ın tenkit ettiği hususlardandır. Bu bölümde Fikret'in şiir anlayışına karşı poetik cedel tavrı ortaya koyan Necip Fazıl, toplumsal meselelerdeki duruşunu tenkit ederken fikrî cedel örneği sergilemektedir.

²³² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.16,17

“Tevfik Fikret, bugünün hadiseleri dolayısıyla değil, Büyük Doğu’nun nazımı olan görüşe ihanet ettiği için mahkûm edilmiştir. Bizim bugün varmak istediğimiz hedefin tam tersini temsil eder Fikret... Gayesiz, hedefsiz, maksatsız, imansız; bugün böyle, yarın zıddına; kudretsiz ve şuursuz... Kötü bir Kope mukallidi...”²³³

Bu cümlelerde Necip Fazıl Tevfik Fikret’i neden mahkum ettiğini izah eder. Onu, “gayesiz, hedefsiz, maksatsız, imansız; bugün böyle, yarın zıddına; kudretsiz ve şuursuz...” kelimeleri ile tanımlayarak yazmış olduğu şiirin bu fitrattan meydana geldiği için taklitten öteye geçemediğini ifade eder.

3.6.2. İkinci Mahkeme

Yahya Kemal

Necip Fazıl’ın Yahya Kemal için kurduğu edebiyat mahkemesinde yazmış olduğu yazıdan alınan satırlar şöyledir;

“Şarkı Yahya Kemal’den dinleyen onu, ilk defa anlamış, bir camiye Yahya Kemal’le giren onu ilk defa görmüş, tarihi ondan okuyan onu ilk defa öğrenmiş sanılıyordu. Yahya Kemal cemiyetlerinde, böyle bir telkin ve sihir kabiliyetini yaşatıyordu. Fakat ne bir fikir, ne bir (Sentez), ne bir (Sistem)... İstanbul’un en iyi konuşanlarından biri farz edilen bir sanatkarın, sanat davası üzerinde, hikâyeden, nükteden, (Paradoks) dan gayri bildirecek tek kelimesi olmamasına ne buyrulur? Yahya Kemal şiirde; birinci unsur olan ruh ve fikirde değil, fakat ikinci unsur olan zevkte bir erginliktir.”²³⁴

Necip Fazıl’ın bu cümlelerde, Yahya Kemal’in şiirlerindeki kavramlarla varlığını özdeşleştiren okuyucuya bir uyarı yaptığı görülmektedir. Onun şiirlerinde işlemiş olduğu manevi kavramların okuyucu üzerinde bir telkin ve sihir etkisi uyandırdığını ifade etmektedir. Yahya Kemal’in kendisine ait bir fikri, ortaya koyduğu bir sentezi olmadığını söyleyen Necip Fazıl, şiirinde de ruh ve fikir değil zevk

²³³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.20,21

²³⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.45

mayasının bulunduğunu ifade eder. Bu tenkitlerden yola çıkarak Necip Fazıl'ın Yahya Kemal'e karşı poetik cedel uyguladığını söyleyebiliriz.

Hakimin kararı ise şöyledir;

“Yahya Kemal, yaşadığı devrin, bilhassa sanatta baştanbaşa sathî ve sahte oluşları ve bu oluşların mukallit ve aşâğılık örnekleri arasında, kelimenin bütün mesuliyetiyle gerçek bir şairdir. Şu kadar ki, bu gerçekliği, Türkün, cemiyetinden edebiyatına kadar sarsılan binasında, şiir köşesiyle de olsa bir temel kuracak büyük terkip ve cevhere ulaştıramamıştır. Bu bakımdan, Yahya Kemal'i en kısa bir ifade içinde özleştirebilecek bir cümle aramak lazım gelse denebilir ki, O, “dünyaları kavramakta en ileri (plastik) zevk hadlerinin mağrur inzivasına çekilmiş ve buradan büyük idrake yol bulamamış sanatkar...”²³⁵

Necip Fazıl edebiyatın barındırdığı bunca sahtelik ve kötü taklitler içinde Yahya Kemal'in gerçek bir şair olduğunu ifade eder. Fakat bu gerçeklik içinde, şiiriyle temel oluşturmasını sağlayacak bir terkiye ulaşamadığını, yalnız zevk yani duyuş safhasında kalıp orada varlığını derinleştirip büyük idrake varamadığını ifade eder.

3.6.3. Üçüncü Mahkeme

Mehmet Akif

Necip Fazıl'ın Mehmet Akif'in mahkemesinde okunan raporundan bazı kısımlar şöyledir;

“Bizim ölçümüzde Mehmet Akif, ne Müslümanlığı namütenahi derin ve girift, saffet, hakikat ve esrarıyla kavrayabilmiş, ne de bu kavrayamayışın tabii bir neticesi olarak saf şiir ve sanatta üstün bir sese yükselebilmüş bir insandır. Tevfik Fikret'in küçük çapı, Mehmet Akif'te, müspet ve menfi farklarıyla bir buut ayniyeti gösterir.

...

Akif'te İslami hakikatlerin mücahidi olarak biricik kuvvet, heyhat ki, bu mücahitliğin istinat edeceği namütenahi devreye ve girift, namütenahi geniş ve kesif idrak

²³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.50

temelinden ziyade, makûs taraftaki müthiş sathilik, sahtelik, köksüzlük, gerçeksizliktir. Demek istiyoruz ki, Mehmet Akif’te her şeyden müstağni o nur âleminin cüce inkârcılarına karşı aynı boyda ve aynı seviyede olarak cephe tutan, manzum makale aletiyle ses çıkararak ve nihayet kabuğunu delemeyen doğrudan ve güzelde kalmak imtiyazına eren, orta halli bir aksiyon adamından ötesi mevcut değildir. Hâlbuki karanlık yüklü kalplerde bütün panjurlarını ve kapılarını kapamış ve ışığını maskeleyen bulunan İslam, aksiyon ve mücahede safhasında hem dostları ve hem düşmanlarınca Mehmet Akif’te tecelli ettiği kadar sanılmıştır”.²³⁶

Necip Fazıl Mehmet Akif’in saf şiir ve sanatta “üstün bir ses”e sahip olmadığını ifade ediyor. Hakikati inkâr edenlerle aynı seviyeden konuşan, kabuğunu delememiş, orta halli bir aksiyon adamı olarak tarif ettiği Akif’e sanatı ve şiiri yönüyle poetik cedel hakikat şuuru ve aksiyonunu gereğince yerine getirememesi yönüyle de fikri cedel tavrı ortaya koyar.

“Her şeye rağmen Mehmet Akif, bütün bir sahte gidiş içinde, o sahteliğin sadece sahte olmayarak aynı kıratında bir aksülameli halinde, hem mefkûresi ve hem de sanatıyla, hakkı verilememiş bir hakikilik, aslilik ve halislik örneğidir. Bu bakımdan, onu, hakkını verememiş de olsa gününün biricik büyük (aksiyon) planına geçebilmiş ve bu planda gerçekten ahlaklı ve feragatli bir kahraman hayatı yaşamış, fakat aynı yolun beklediği gerçek kahramanların gerçek vasıfları önünde mahcup kalmış kabul edebiliriz.”²³⁷

Necip Fazıl’ın Mehmet Akif’in, hem mefkuresi hem de sanatıyla hakkı verilememiş bir aslilik örneği olduğunu ifade ettiği bu bölümde, Akif’in bir kahraman hayatı yaşadığını ancak hayatına gaye edindiği yolun büyük kahramanları karşısında mahcup kaldığını söylemektedir.

3.6.4. Dördüncü Mahkeme

Nurullah Ataç

Nurullah Ataç’ın mahkemesinde hâkimin verdiği karar şöyledir:

²³⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.59,60

²³⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.61

“1.Nurullah Ataç'ta hiçbir tenkit anlayışı yoktur.

2.Nurullah Ataç'ın fikirlerini ve görüşlerini istinad ettirdiği hiçbir dünya görüşü yoktur.

3. Nurullah Ataç'ta fikir ve kıstas alakasını doğurucu, içtimai, tarihi, ruhi, bedihi muhasebe ve murakabe adına hiçbir sermaye ve ilcaî, infîâlî, hissî bir ruh seciyesinden başka hiçbir vasıta yoktur.

4. Nurullah Ataç'ta ezbere tekerlenen ve sadece zarafet oyunu halinde beliren nakillerden başka, kafasında zatî idrak ve ölçü merkezine ulaşabilmiş hiçbir irfan hamulesi yoktur.

5. Nurullah Ataç isimli bir münekkit yoktur.

Yüksek mahkeme, sanığın, Fransızca muallimliğinde, edebiyattan bahsetmek şartıyla ibkasına, gazetelerde, menba ve aslını göstermek şartıyla tercüme yapabileceğine fakat her türlü edebiyat ve söyleşi yazılarından men'ine ve savcılık makamının iddianamesini ezberleyip Türkiye'nin en büyük şehirlerindeki halkevlerinde birer kere ezbere okumasına karar vermiştir.”²³⁸

Necip Fazıl Nurullah Ataç'ın münekkitliğini kabul etmeyerek, fikirlerinin dayanaksız olduğunu, sağlam bir zemini olmadığını ifade eder. Ataç'ın fikirlerine kaynak teşkil edecek bir dünya görüşünden yoksun olduğunu, yazılarının ezbere tekerlemeler gibi yahut zarafet oyunu halinde ortaya çıkan nakillerden ibaret olduğunu söyler. Bunun yanı sıra Ataç'ın fikri muhasebe ve murakabe halinden uzak, yalnızca hissi bir yazı anlayışıyla yazılarını ortaya koyduğunu belirtir. Bu sebepler çerçevesince de gerçek bir münekkit olmadığını söyler. Bu ifadeleriyle Ataç'a karşı hem poetik hem de fikri cedel tavrı ortaya koymaktadır.

3.6.5. Nazım Hikmet

Necip Fazıl bu bölümü Edebiyat Mahkemeleri eserine dâhil etmiş, ancak diğer bölümlerde olduğu gibi bir mahkeme ortamı tasavvur etmemiştir.

Necip Fazıl'ın Nazım Hikmet'e dair ifadelerinden örnekler şöyledir;

“Şiirini Komünist İhtilalinin büyük şairi Mayakovski'den devşirmişti.

Muhtevada sadece Mayakovski, şekilde de yine onun yoluyla Kübistlere ve Dadalara

²³⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 72,73

çalan bir eda. Hem muhteva hem de şekil bakımından ustasına tabii bir şiir hüviyeti. Böyleyken her taklitçi gibi, tabiliğini köke kadar götürememiş ve sonunda kanlı nefis muhasebesine düşüp Komünizma İnkılâbına inanmadığı için beynine bir kurşun sıkarak ölen ustasının arkasından gidememişti. O derece sadık ve namuslu olamamıştı.”²³⁹

Necip Fazıl Nazım Hikmet’in şiirinde hem muhteva hem de şekil bakımından Mayakovski’nin tesirinde kaldığını ifade eder. Ait olduğu davaya eserlerinde sadık kaldığını hayatında ustası kadar davasına sadık olmadığını söyler. Burada Necip Fazıl, Nazım Hikmet’in taklitçi şiir anlayışından bahsederken poetik cedel örneği ortaya koymaktadır.

“Sanatının içyüzüne, keyfiyet ölçüsüne gelince, Bergson’un tabiriyle Batı entelektüelinin intiharından başka bir şey olmayan ve kainatı tavla zarı kadar küçültüp ablaklaştıran bir karanlık ve yokluk rejiminin sunî ve zoraki rapsodisi...”²⁴⁰

Kainat pek çok renge ve sayısız nimete sahipken Nazım Hikmet’in sanatında yalnızca karanlık ve yokluk rejiminin getirdiği suni renkleri kullandığını ifade eden Necip Fazıl, davasının çerçevesi içinde yer alıp üzerine çıkamadığını belirtmektedir. Bu ifadeleriyle yine fikrî cedel tavrı ortaya koymaktadır.

Necip Fazıl’ın Edebiyat Mahkemeleri eserine genel olarak baktığımızda sözünü ettiği yazar, şair, münekkit, kim olursa olsun eserlerindeki şekil ve muhteva üzerinden yola çıkarak büyük ölçüde poetik cedel örneği sergilemektedir. Bunun yanı sıra bahsi geçen yazar ve şairlerin eserinin zeminini oturttuğu fikre ve düşünce unsurlarına karşı söylediği cümleler de fikrî cedel örneği olarak ele alınabilir.

3.7. MÜMİN/KÂFİR

Mümin-Kâfir adlı eser üç bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki yani “Mümin-Kâfir” bölümü tam bir cedel örneğidir. Kitabın bu bölümünün tamamının cedel örneği olarak ele alınması mümkündür. Ancak bazı örneklendirmeler yeterli olacaktır.

²³⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 81

²⁴⁰ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 82

İkinci bölüm olan “Vecdimin Penceresinden” kısmında Necip Fazıl’ın diğer eserlerinde de tespit ettiğimiz iç cedel örnekleri mevcuttur.

Üçüncü Bölüm; “Bir Pırıltı Binbir Işık” adlı kısımda sahabelerin ve büyük zatların hayatlarından menkıbeler ve ölçüler yer aldığı için burada cedel örneği yoktur.

3.7.1. Mümin- Kâfir “Diyalog”

3.7.1.1. Akıl

“Kâfir- Siz iman sahipleri ispat edemeyeceğiniz bir mesele karşısında kaldınız mı, hemen akli ve ispatı inkâr etmek yoluna dökülürsünüz. Usulünüz daima budur. Sanki akli inkâr etmekle varlığını peşinen kabul ettiğiniz şeyi ispat etmiş oluyorsunuz. Düşünmüyorsunuz ki, ispat akıldadır. İnsanın mesafeyi kabul ettikten sonra ayaklarını inkâr etmesi varılacak hiçbir yer olmadığını gösterir. Onun içindir ki; akla birtakım gülünç çıkmazlar açarak onu kendi içinde hayret ve esarete mahkûm ettikten sonra, yine onun vasıtasıyla hakikat avcılığına çıkmak, içine saman doldurulmuş ölü köpekle tavşan kovalamaya çıkmak kadar manasız olmaz mı? Sizin akla biçtiğiniz bu esir memuriyetten sonra ne iman ne inkâr, hiçbir şey düşünülemez ve konuşulamaz. Öyle bir yokluk âlemine girilir ki, orada “var” topyekûn yok olduktan başka “yok” da yoktur. O halde susulur, cemadlaşılır, hiçbir tecrit ve teşhise, tefekkür ve muhasebeye yer kalmaz. Sizin hileniz budur!”²⁴¹

“Mümin- ...Bakınız efendim; akli tüketen ve onun son sınır taşına kadar uzanıp kayaya çarpanların muazzam düsturuna göre “bu iş ne akilla olur ne akılsız...” Akil varken yok, yokken var bir keyfiyettir. Ve yine akli bir zaruret olarak şart... Şu muhakkaktır ki; aklın akıl olması için evvela nefsinin, zatını idrak etmesi, bu hususta bir his şemmesine malik bulunması bedihidir. Aklın salâhiyetini tayin mutlaka kendisinin tam bir muayene, murakabe ve keşfiyle mümkündür. Bu salâhiyet, muayyen bir mesafe şeridi gibi, kendisinden uzak kalan bir âlemin kapısında nihayete erince, ona, yani akla dışını inkâr değil, bilakis tasdik gibi son ve ulvi bir idrak düşer. İdrakin imkânsızlığını arayan bir idrak... Bu aklın, kendi aczini müşahede yoluyla becerdiği öyle bir varıştır ki, onda, bir nevi, kendi nefsinin idrak ve ikmal kıymeti mevcuttur. Sizin aklınız, kendi kendisini görmeden, gördüğünü, ölçtüğünü ve

²⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, **Mümin/Kâfir**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Kasım 1986, s. 13,14

binaenaleyh bulmadığını zanneden: bizim aklımız ise kendi kendini görerek, göremediğini, ölçmediğini ve binaenaleyh bir görülemez ve ölçülemez bulunduğunu gösteren vasıta... Böylece hile isnat ettiğiniz iman akli, hakikatin ve olunması gereken şeyin ta kendisi; hakikat ve halisiyet izafe ettiğiniz küfür akli ise hile ve hokkabazlığın bizzat hem suçlu hem güçlü şeklidir.”²⁴²

Mümin ve Kâfir arasında yaşanan bu diyalog fikrî cedele örnektir. Necip Fazıl kendini küfre ve kâfire karşı konumlandırıran dünya görüşüyle bu diyaloglarda Mümin’i temsil eder. Cedelin gerekliliklerinden hasmı delillerle susturma, ikna etme metodu bu diyaloglarda tam olarak görülür. Birkaç farklı başlıkla örneklendirmeye çalıştığımız bölümlerden ilki “akıl” üzerinedir. Akılla ilgili olarak Kâfir, iman sahiplerinin akli ve ispatı inkar ettiklerini iddia eder. Mümin ise onun iddiasını, “sizin aklınız, kendi kendisini görmeden, gördüğünü, ölçtüğünü ve binaenaleyh bulmadığını zanneden: bizim aklımız ise kendi kendini görerek, göremediğini, ölçmediğini ve binaenaleyh bir görülemez ve ölçülemez bulunduğunu gösteren vasıta...” ifadeleriyle çürütür.

3.7.1.2. Namaz

“Kâfir- Meşhur beş şarttan birini, mesela namazı ele alalım. Kuzum bu asırda insan, hem de her biri saatinde olmak şartıyla beş vakit namaz kılabilir mi?

Mümin- Bu asırda siz, sabah ve ikindi kahvaltıları ve icap ederse gece yemeği ile beraber beş öğün midenize hizmet edebiliyor musunuz?

Kâfir- İyi ama, o yemek! İnsan yemek yemeden yaşayabilir mi?

Mümin- İnsan asıl, namaz kılmadan yaşayamaz! Fakat namazın hayati zarureti kavranamayınca, işte böyle kabahat beş vakte bulunur. Siz namazın kemiyetiyle ne uğraşıyorsunuz? İşi esasta arayın ve namazın aslen size giran gelip gelmediğini tespit ettikten sonra namuskârane konuşun. Eğer o size giran gelmeseydi, sevgilinizle randevularınızda duyduğunuz heyecanla, onu hiç ayrılmamacasına devam ettirmek isteyecektiniz. Namaz da müminlerin sevgileriyle randevusudur. Hiç onu fazla görebilirler mi?”²⁴³

²⁴² Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e.,s.14,15

²⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.26,27

Bu kez diyalog namaz üzerinedir. Kâfir namaz kılmanın bu asra göre zahmetli bir iş olduğunu düşünür. Mümin ise her gün yemek yemek, su içmek bize nasıl ağır gelmiyorsa, hatta bunlara ihtiyaç duyuyorsak namaza da bunlardan daha çok ihtiyacımız vardır, der. Bu diyalog da yine fikrî cedel örneğidir.

3.7.1.3. Hacc

Kâfir- İslam'ın dünya çapında bir muhasebesi olamaz mı?

Mümin- Olur... O da şudur: Kapitalizma ve sosyalizma, nazizma ve liberalizma, materyalizma ve idealizma, âlemde dava ve aks-i dava halinde kaç mezhep, cereyan ve istikamet varsa, hepsinin talip olup da vasıl olamadığı hakikat İslamlıktadır. Bunu böyle söyleyebilir misiniz?

...

Kâfir- Siz İslamın methedilişine de zemmi kadar kızılıyorsunuz. Daha ne istiyorsunuz ki?

Mümin- Sadece gerçek imanı istiyorum! Haccı evvela buluş itibariyle değil emir itibariyle ifade etmeli... Evvela ibadet, sonra ferdî ve içtimaî faide fikri... Hacc bütün bu saydığınız madde kıymetlerini maiyetine almış olarak, fani dünyanın tükenip edebi alemin başladığı sınır noktası üzerinde ve etrafında, uzak mesafeler aşarak gelmeyi ve halkalanmayı emredici büyük iştir ve zaten lügat manası da budur: “Büyük iş” ... Bu büyük işte, maddi hareketiyle manevî hareketi mezceden ve en büyük manayı madde ve harekete döken bir sır vardır ve bütün kıymet bu sıradadır. Gerisi, maiyet kelimesiyle ifade edilebilecek tabi kıymetler... Anladınız mı?²⁴⁴

Mümin, İslam'ın bütün davaların ötesinde bir dava olduğunu ve kâfirin sorusunda yer alan dünya çapında muhasebe halinin bütün izmlerin ötesinde ve üzerinde, hakikati arama gayesi olan İslam'da yer aldığını ifade eder.

²⁴⁴ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.33,34

Haccın yalnızca toplumsal faydaları üzerinde durup onun bir emir olarak idrakini göz ardı eden Kâfir'in tezini Mümin; "bu büyük işte, maddi hareketiyle manevî hareketi mezceden ve en büyük manayı madde ve harekete döken bir sır vardır ve bütün kıymet bu sırdadır," ifadeleriyle çürütür. Haccın ancak bir farz olarak ele alındıktan sonra diğer faydalarının zikredilebileceğini ifade eder. Burada da metnin tamamında olduğu gibi fikrî cedel söz konusudur.

3.7.1.4. Merhamet

"Mümin- Peygamberler peygamberinin en büyük dostu ve sahabisi Hazret-i Ebu Bekr'in bir duası vardır: Ya Rabbi! Sen kamil ve mutlak kudretin sahibisin! Kudretine son düşünülemez. Beni, hesap günü, o kadar büyüt, büyüt, büyüt ki, cehennemini yalnız ben doldurayım ve başkaları için orada yer kalmasın! Peygamberler peygamberinin nur kaynağı batın alemine Hz. Ebu Bekr yoluyla gelen birkaç velide de aynıyla eşine rastladığımız bu duadan daha keskin merhamet ruhu misalini acaba hangi dinde bulabilirsiniz?

Kâfir- Bu misal, aynı ruhun devamını ispata kâfi mi?

Mümin- İslam'da olup da devam etmeyen her şey, İslam'a değil, İslam'ı anlamayanlara ait bir vasıftır. Bütün gerçek İslam planı, nefislerini gayr için ezen ve gayrin yükü altına girmekten büyük haz tanımayan velilerin menkıbeleriyle doludur. Bu veliler yalnız ağlarlar, gülmezler."²⁴⁵

Kâfir sahabe misallerinin günümüzde devam etmediği iddiasındadır, Mümin ise onun iddiasını velilerin varlığından haberdar ederek çürütür.

3.7.1.5. Elveda

"Kâfir- Beni böyle yaratan Allah, şu bir anlık hayatta kendisine inanmadığım

²⁴⁵ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s.14,15

için beni ebediyen cehennemimde mi tutacak? Sonra da bunun ismine adalet mi denilecek?

Mümin- Bu tekerlemeyi kafadarlarınız sık sık dillerine dolarlar. Bir an içinde olan o hal üzerinde kalır. İnsan kurşunu bir an içinde yer fakat ölümü hep devam eder. Müessirle eser aynı zamanda, hududu içinde hesaba çekilemez. Olmak istediğinizi bir kere oldunuz mu, bir daha ondan dönemezsiniz. Bakın şu tabiat dediğiniz tabloya. Orada her şey bu kanuna bağlı değil mi? Dokuz ayda doğan çocuk dokuz ay sonra tekrar ana rahmine dönmek imtiyazını kazanabiliyor mu? 1 dakika içinde yanıp kül olan bir kağıt 1 dakika sonra karbon olmaktan dönebiliyor mu? Böyle bir anlayış zamanın hakkını vermek değil, onun yapıcılığını görmemek olur ve böyle bir abes ancak küfre yakışır.

Kâfir- Adaletle cevap vermediniz?

Mümin- Çünkü sözümü kestiniz! Adalet kendi kendisiyle değil, Allah ile kaim bir keyfiyettir ve onunla Allah'ı ilzam etmeye kalkışmak yerine, adaleti ve topyekûn hakikati Allah ile ilzam etmek gerekir. Adalet ve hakikat Allah'ın dileğidir ve Allah ne dilemişse adalet ne göstermişse hakikat odur. Hele insandaki tecellisiyle adalet ve hakikat birer mahlûktur; yaradanı yaratığıyla imtihana çekmekse hezeyanların en şifasızıdır. İşte size küfür mantığının anatomi raporundan birkaç satır!''²⁴⁶

Kâfir adaletle ilgili sorusunda irade kavramını göz ardı etmiştir. Beni şu kısacık dünya hayatında inanmadığım için ebedi cehenneme atacak olursa Allah'ın adaletinden söz edilebilir mi? Sorusuyla tam bir handicap içerisindedir. İradesiyle işlediği günahların karşılığını alması adaletken bunu adaletsizlik olarak yorumlaması karşısında Mümin, adaletin Allah ne dilerse o olduğunu, hakikatin ise Allah ne göstermişse o olduğunu ifade eder. Bu ifadelerde Kâfir'in kendi içinde yaşadığı çelişkinin küfrün bariz bir hastalığı olduğu görülür. Bu bölümde de fikrî cedel örneği vardır.

3.7.1.6. Ruh İle Nefs

Mümin/Kâfir bölümünün sonunda yer alır. Bu bölümde ruh ile nefis arasındaki cedel örnekleri mevcuttur.

Necip Fazıl başlangıçta Ruh'u konuşturur:

“Ey Nefis, sen bende ne korkunç şeysin! Bana o kadar bitişiksin ki, gölgem, sana nispetle yabancı. Öyle içimdesin, bendesin, bensin ki, şuanda hitap ettiğim mi nefis hitap eden mi ayırt edemem... Sen bir bütünün bölünmez, ayrılmaz parçasısın ve seni kendinden ayırabilenler, kalp çekirdeğini parçalamak, kalp atomunu patlatmak sırrına erenler, ilahi marifete çıkanlardır.”²⁴⁷

İnsanda ruh ve nefis aynı kabın içinde birbirine karışmadan duran iki sıvı gibidir. Necip Fazıl ruh ve nefis muhasebesinin yalnızca bir muhasebe olmadığını izah eder. Ruh ve nefis arasında cedel vardır. Çünkü ruh hakikatin göstergesidir, nefis ise batılın. Bu ikisi insanın iç dünyasında çarpışıp durur.

3.7.2. Vecdimin Penceresinden

Necip Fazıl'ın ruh ve fikir dünyasının bir derlemesi olarak okuduğumuz bu bölümde genel olarak iç cedel örneğine rastlamak mümkündür.

“İlim” başlıklı bölümde;

---

²⁴⁶ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 53,54

²⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 55

“Ey ilim ezbercisi!

Bir ilim vardır ki; her şey unutulduğu, kafada hiçbir şey kalmadığı zaman başlar. Bir ilim vardır ki, şuur fotoğrafının filmi ışık görüp bozulduğu, ruha ne kadar yanlış birikmişse hepsinin üstüne yokluk düştüğü zaman ışıldar. Bir ilim vardır ki, ismi bilmemek, görmemek, anlamamak, tanımamaktır. Ey ilim ezbercisi; işte ilim budur!”²⁴⁸

Necip Fazıl’ın ilim ezbercisi diye hitap ettiği zümre, ilmin yalnızca bilgi seviyesinde kaldığı kişilerdir. Böyle bir ilim sezgiden ve imanın getirdiği hakikat nurundan uzaktır. Bu bölümde böyle ilim sahiplerine karşı fikri cedel örneği sergilemektedir.

“Patlama” başlıklı bölümde;

“Maddeci şöyle konuşur:

—Artık felsefe devri geçmiştir. Bir şeyi anlamak, onun künhüne nüfuz etmek, fikirle mücerretleri kuşatmak diye metafizik bir sıkıntıya yer kalmamıştır. Pratikte eşya ve hadiseleri tasarruf, onlara tahakküm, onları verimlendirme devri açılmıştır. En iyi anlayış ve tam kavrayış, elektriğin ne olduğunu bilmek değil, onu bir nakil üzerinde ve bir ampul içinde zapt etmektir. Hiçbir kafa humması mide gurultusundan daha aziz değildir. Mutlaka mefkûreleştirilmesi gerekli bir şey aranıyorsa o da makinedir.

Ruhçu da şöyle cevap verir:

—İnsan başını fare başından ayıran tek haslet ve haysiyet, fikir, mücerret fikir, arayıcı, tarayıcı, çırpıncı, çatlayıcı fikirdir. İşte bu türlü arayışın yolda bulduklarıdır ki, bugünkü teknolojiyi doğurdu. Fakat durak ve gaye onlar değil, öteler, öteler, ötelerin ötesi ve sonsuzluk... Eğer mücerret fikir olmasa ve her şey hayvani bir insiyaka bırakılsaydı, arz cazibesi kanunu bulunur muydu? Siz, yirmi birinci asra doğru sarkan teknik küfür, insan saadetini, ruhu hadım etmekte arar ve onu bağırsak yoluna doğru iterken, atom bombanızın bile eşiti olamayacağı patlamaya belki yirmi

²⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 78

birinci asırda şahit olacaksınız.”²⁴⁹

Maddeci mefkûreleştirilmesi gereken şeyin makineler olduğunu artık felsefe devrinin kapandığını söyler. Ruhçu ise insanı diğer canlılardan ayıran en önemli hasletin fikir olduğunu; insanın durmadan yorulmadan, arayış içinde tefekkür etmesinin gerektiğinden söz eder. Maddecinin sözünü ettiği makineleri üreten teknolojinin de düşünen zihinlerin arayışıyla ortaya çıktığını ifade eder ve onun iddiasını çürütür. Burada da fikrî cedel örneği mevcuttur.

---

²⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, a.g.e., s. 88

SONUÇ

“Necip Fazıl’ın Edebi Eserlerinde Poetik Cedel” başlıklı çalışmamızda temel aldığımız edebi eserlerin yanı sıra cedel kavramı açısından incelenmesini uygun gördüğümüz bazı fikir eserlerine de yer verdik. Necip Fazıl’ın iç dünyasında yaşadığı ıstırabı ve eserlerinde sıklıkla yer alan “fikir çilesi” kavramını değerlendirdiğimizde onun mücadelesine “iç cedel” tanımını yapmayı uygun gördük. Edebi eserlerinde çoğunlukla kendisiyle olan mücadelesi, yani iç cedel örnekleri görülmektedir. Bilhassa “Çile” eserinde yer alan şiirleri onun ruh dünyasındaki mücadelesinin tarifi açısından önemli bir yer teşkil eder.

Şiirlerinin bir şerhi olarak gördüğümüz tiyatro eserlerinde de Necip Fazıl kahramanlarını bir şekilde “hakikati arama” ameliyesine dâhil eder. Bilhassa “Bir Adam Yaratmak” isimli piyesinin başkahramanı Hüsrev’in ruh dünyası bu mücadelenin çalkantılarıyla sarsılmaktadır. Onun eserdeki hali bir iç cedel örneğidir.

Necip Fazıl’ın romanlarında ve hikâyelerinde de sözünü ettiğimiz mücadelesinden izler vardır. “Kafa Kâğıdı” adlı eserinde kendi hayatından kesitler sunarak bize ruhundaki ıstırabı sebep olan yaşam öyküsünü kurguyla birleştirerek yansıtır.

“Aynadaki Yalan” romanında Naci karakterine, Hüsrev’de olduğu gibi hakikate ulaşma sancısının bir başka boyutunu yaşatır. Aslında Hüsrev de Naci de Necip Fazıl’ın ruh aynasından yansımış suretlerdir. Bütün eserlerinde en az bir kahraman, onun yaşadığı cedeli üstlenmesi için vazifelendirilmiş gibidir. Çünkü Necip Fazıl sessiz bir

cedel örneği ortaya koymaz. Okur tarafından görölmesini ve okur için de hakikate bir yol olmasını ister mücadelesinin. Onun kahramanları da sessiz değil, derin ve ruha sirayet edecek niteliktedir çoğunlukla. Tahrip olmuş bir şeyi düzeltmek, düzeni yeniden inşa etmek yahut hakikati ararken yaşadığı sancının bir göstergesi olarak “cedel”i kahramanlarında vücut bulur.

Cedelin tanımında yer alan muhatabın en bariz şekilde görüldüğü eseri ise “Mümin/Kâfir”dir. İki zıt ideolojiden iman cephesini kendi şahsında konumlandırın Necip Fazıl, Kâfir karakterini hasım olarak ele alır ve onu delillerle ikna etme yoluna gider. Burada ve genel olarak deneme eserlerinde gördüğümüz cedel türü, fikrî cedel örneği olarak ele alınmıştır.

Bunun yanı sıra “Edebiyat Mahkemeleri” eserinde Necip Fazıl’ın ele aldığı yazar ve şairlerin eserleri üzerinden yaptığı tenkitlerle, kendi şiir ve yazı anlayışı çerçevesinde bizi poetik cedel kavramına ulaştırmaktadır. Kendi poetikasına muhalif tarzda yazan şair ve yazarların Necip Fazıl’ın mahkeme tasavvurunda sanık sandalyesine oturtulduğu bu eser de çalışmamızın ana kaynaklarından biridir.

Necip Fazıl’ın kullandığı bir başka cedel türü “siyaset eleştirisi olarak cedel”dir. Bu türün örnekleri genel olarak “Öfke Ve Hiciv” adlı eserde ve “Çerçeve” serisinde yer almaktadır.

Necip Fazıl’ın çalışmamıza kaynaklık eden eserleri dikkate alındığında cedel kavramının; iç cedel ve muhataba yönelik cedel olmak üzere iki koldan devam ettiği görülmektedir. Eserlerdeki örnekler üzerinden yorumlar yapılarak cedelin hangi türüne ait olduğu belirlenmiştir. Görülmektedir ki; Necip Fazıl’da cedel kavramı kendi ruhunda ve dışında, diğer insanlarla durmadan devam etmektedir. Çünkü o bir aksiyon adamıdır. Zihni sürekli bir düşünce deveranı içindedir. Bu sebeple düşüncesi, davasını; davası, mücadelesini; mücadelesi de cedelini doğurur.

KAYNAKÇA

- Ağabegüm, Ayla: **“Necip Fazıl’ın Tiyatroları”**, Türk Edebiyatı,
Necip Fazıl Özel Sayısı- Temmuz 1983
- Akkuş Metin: **“Klasik Türk Edebiyatının Kültür Kaynakları: Eserler”**
Atademir, H.Ragıp: **Aristo’nun Mantık ve İlim Anlayışı**, Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974
- Bilmen, Ömer Nasuhi: **Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Akçağ
Yayınları, 1981
- Canan İbrahim: **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, Cidal ve Mira**
Bölümü, Akçağ Yayınları,1995
- Cevizci, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay.İst.2000
- Değer Mete Bülent: **“Nâbî’nin Türkçe Divanında Hiciv”**, Şubat 2012
- Elmalılı Hamdi Yazır: **Hak Dini Kur’an Dili**, Altındağ Yayınları, 1997
- Erkal Abdulkadir: **“Yenişehirli Avni’nin Mir’at-ı Cünûn İsimli Eseri”**, A.Ü.
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 39, Erzurum
2009
- Fidan Mustafa: **İbrahim Tennuri Hayatı ve Eserleri**, Kayseri
Büyükşehir Bld. Kültür Yayınları, Kayseri, Ağustos 2017
- Hacımuftuoğlu Esra: **Kur’an-ı Kerim’de İrşad Bağlamında “Mücadele”**
Kavramının İncelenmesi, Muş Alparslan Üniverstesı
Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2 Sayı:2 Aralık: 2014
- Haksal, Ali Haydar: **Necip Fazıl Kısakürek “büyük doğu ırmağı”**,
İz Yayıncılık, İstanbul, 2016
- Haz.Şengüler İsmail Hakkı: **Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Akif Külliyyatı 1**, Hikmet
Neşriyat, İstanbul 1990

- Haz.Şengüler İsmail Hakkı: **Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Akif Külliyyatı 2**, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1990
- İbn Sina: **Kitabu's-Şifa**, Topikler, çev.Ömer Türker, Litera Yay.İst. 2014
- Kaplan Yunus: **“17.Yüzyıl Şairlerinden Fevzi Divanı”** (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008
- Kemal Namık: **Renan Müdâfaanâmesi (İslâmiyet ve Maârif)**, Millî Kültür Yayınları Dini Kültür Serisi, Nr. 01, Güven Matbaası, Ankara 1962
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Konuşmalar**, Büyük Doğu Yay. İst. 1998
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çerçeve 5**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Edebiyat Mahkemeleri**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Aralık 2015
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çerçeve 4**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çerçeve 3**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Püf Noktası**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 2000
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çerçeve 1**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çerçeve 2**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2010
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Mümin/Kâfir**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Kasım 1986
- Kısakürek, Necip Fazıl: **İbrahim Ethem**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2016
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Reis Bey**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2016
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Para**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Cinnet Mustatili**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 1983
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Aynadaki Yalan**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 2017
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Sabır Taşı**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Hikâyelerim**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Şubat 2017
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Öfke Ve Hiciv**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2015

- Kısakürek, Necip Fazıl: **Bir Adam Yaratmak**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 2017
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Kafa Kâğıdı**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ocak 1984
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Tohum**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Haziran 2016
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1987
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Ekim 2010
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Esselâm “Mukaddes Hayattan Levhalar”**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Mayıs 2015
- Koç, Turan: **“Necip Fazıl’a Göre Felsefi Tefekkür ve Tasavvuf”**, Hece Dergisi Özel Sayı “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Necip Fazıl Kısakürek”, Ankara, Ocak 2005
- Lekesiz, Ömer: **Yeni Türk Edebiyatında Öykü 1**, Şule Yayınları, İstanbul, Haziran 2017
- Meriç, Cemil: **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010
- Miyasoğlu, Mustafa: **Necip Fazıl Kısakürek**, Adım Yayıncılık, İstanbul 1993
- Okay, M.Orhan: **Necip Fazıl Kısakürek**, Şule Yayınları, İstanbul, Nisan 2013
- Okay, M.Orhan: **Poetika Dersleri**, Dergâh Yay. , İstanbul 2013
- N. Ahmet Özalp: **Bilgelikler Divanı**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2012
- Özpay, Ahmet: **“Necip Fazıl’ın Romancılığı Üzerine”**, Hece Dergisi Özel Sayı “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek” , Ankara, Ocak 2005
- Sağlık Şaban: **“Tiyatro Yazarı Olarak Necip Fazıl”**, Hece Dergisi Özel Sayı “Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek”, Ankara, Ocak 2005
- Sak Albayrak Vesile: **“Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku’t Tayr Tercümelere”**, Ankara,2012
- Şahin Can: **“Namık Kemal ve Beşir Fuad’daki Victor Hugo**

Portresi, 2017

Şahin İbrahim:

“Tanpınar’ın Şiirlerinde Tahayyülün Niteliği”, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, y.5, S.9, Ocak- Haziran 2013

Şen Yasemin:

“Divan Edebiyatında Rekabet” (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, Mart 2014

Tanpınar, Ahmet Hamdi:

Bütün Şiirleri, 10. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010

Yavuz, Yusuf Şevki:

“Cedel”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Yekbaş Hakan:

“Divan Şiirinde Yunani Şahsiyetler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı

Yıldırım, Zeki:

Kur’an’da Cedel Kavramı ve Yöntemi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.İst.2012

Yılmaz Kadriye:

“Ahmed Hamdî’nin Belâgat-i Lisân-ı Osmânî’indeki Terimlerin Tanımları ve Tasnifi Üzerinde Bir Araştırma” (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009

İnternet Kaynakları:

<https://www.turkedebiyati.org/ahmet-pasa.html>

<http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11499/322/YASEM%20N+%20EN.pdf?sequence=1>

http://www.ytearastirmalari.com/Makaleler/505903018_%C4%B0brahim%20%C5%9Eahin.pdf

http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1390365143_Abdulkadir%20ERKAL.pdf

https://www.kayseri.bel.tr/uploads/pdf/ibrahim_tennuri.pdf

http://www.jasstudies.com/Makaleler/1473005921_de%C4%9Fer_mete_b%C3%BClent_TT.pdf

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi15pdf/yekbas_hakan.pdf

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933360.pdf>

<https://www.atauni.edu.tr/esra-hacimuftuoglu-kuran-i-kerimde-irsad-baglaminda-mucadele-kavrami>

<http://acikerisim.ege.edu.tr:8081/xmlui/handle/11454/4018>

<http://www.arastirmax.com/tr/node/62146>

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/254202>

<http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/659.pdf>

